

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. Filozofja i teoria prawa.

Montesquieu: O duchu Praw. Przełożył T. Żeleński (Boy), przejrzał i wstępem zaopatrzył prof. W. Makowski. Warszawa, Hoesick, 1927.

Znakomity tłumacz arcydzieł francuskiej literatury przełożył doskonale dzieło wielkiego prawnika XVIII w. Nie wyszedł w ten sposób poza ramy chlubnej swej pracy: przyswajania kulturze polskiej wielkich dzieł literackich Francji wieku oświecenia. Dzieło Monteskjusza, choć prawnicze, należy do wielkich dzieł literatury.

Ten fakt nie powinien ująć uwagi współczesnego prawnika. Jest bowiem wysoce znamienny, jako wyraz głębokiej różnicy pomiędzy kulturą XVIII i XX wieku. Dziś wytworne pióro najlepszego polskiego tłumacza przyswaja dzieło uczonego prawnika z przed lat dwustu. Lecz jakież pióro zechce tępić się za lat dwieście na tłumaczeniu współczesnych nam prawników z długoletnią praktyką urzędniczą czy sądową? Czy znajdzie się w wieku XXII artysta, który kunsztowną polszczyzną zechce przekładać dzieła Labanda, Kelsena, Carré de Malberga, albo zgoła Stammlera? Myślę, że nie znajdzie się z pewnością, tak samo, jak nie znajdzie się wówczas malarz czy rysownik, któryby zechciał szkicować czynszowe kamienice na placu Wolności w Poznaniu, jeżeli pobłażliwość czasu dozwoli im dotrzeć do owej chwili.

Dziś prawnicy nie należą do literatury i, możnaby rzec bez przesady, czynią z tego rzecz swej zawodowej ambicji: Styl traktatów musi przypominać nieudolność pism urzędowych, ociążałość i niejasność myśli jest najlepszym gwarantem naukowości. Pod niezdatnym uniformem urzędowego stylu — niemal: stylu rejentalnej kancelarji — giną indywidualne rysy człowieka. To też o żadnym dziele nam współczesnem

nie można będzie powiedzieć tego, co słusznie powiedział Faguet o Duchu Praw: „ta wielka książka jest mniej książką, niż całym istnieniem człowieka”.

Istotnie ta wielka książka odbija wiernie całą osobowość autora. Monteszkjusz nie jest prawnikiem praktycznym, ani uczonym profesorem; jest *homme d'esprit*, człowiekiem francuskiego salonu. Nie przywykł do długich monologów z katedry, które dyscyplina szkolna chroni przed natychmiastowym uderzeniem krytyki. Umie przykuć uwagę fascynującym, krótkim aforyzmem. W stosunku do czytelnika zachowuje reguły uprzejmości salonowej. Liczy na jego własne siły intelektualne i nie obraża go natrętną rozwlekłością wywodów. W krótkich sentencjach zaznacza i szkicuje swe myśli, pewny, że jego czytelnik, *homme d'esprit* jemu podobny, w lot uchwyci subtelną myśl, czy aluzję. Dlatego też dzieło jego wymaga dużego skupienia uwagi i samodzielności myślowej u czytelnika. Jest też pełne tego intelektualnego czaru, który ma każde dzieło, pozostawiające pewne rzeczy niedopowiedziane domyślności i *esprit* czytelnika. Wprawdzie zwartość myśli nie jest równomierna w całym dziele i czasem może zbyt długo rozwodzi się autor szczególnie nad przykładami historycznymi o wątpliwej dziś dla historyka wartości. Niemniej nieraz jeden aforyzm mógłby być tematem całego rozdziału, jeśli nie całego dzieła.

Paul Janet widzi w długich dziejach filozofii społecznej tylko jednego myśliciela, którego z Monteszkjuszem można postawić na równi: Arystotelesa. Trudno ściśle rozstrzygać, gdy chodzi o porównanie dwóch indywidualności. Nie chcę też przesądzać, czy poza Arystotelesem nie było myślicieli godnych porównania z Monteszkjuszem. Jedna rzecz tylko nie ulega wątpliwości: Monteszkjusz, podobnie jak Arystoteles, nie był dogmatykiem prawa państwowego, lecz socjologiem, badającym tę wielką grupę ludzką, która nazywa się państwem. Arystoteles jest ojcem socjologii wogóle, Monteszkjusz ojcem socjologii współczesnej. Wszystkie typowe zagadnienia socjologii występują w jego wielkiem dziele zupełnie jasno i wyraźnie. Bada różne formy ustroju państwowego, lecz nie jak dogmatyk, który opisuje abstrakcyjnie instytucje. Autor Ducha Praw szuka sprężyn psychicznych i moralnych ustroju, otwierając w ten sposób najważniejszy problem dynamiki społecznej. Stawia też inne ważne zagadnienie: szuka zależności pomiędzy formami społecznymi, a *milieu* fizycznym, w którym żyje grupa ludzka. Lecz może co innego jeszcze jest jego

najważniejszą, jako socjologa, zasługą. W wieku oświecenia, a więc w czasach panowania intelektu i wiary w rozum, jako główny czynnik kształtujący historię, Monteskiusz umie zrozumieć ogromne znaczenie społeczne irracjonalnych wierzeń. Mówi o tem w krótkim bardzo rozdziale¹⁾, lecz, niemniej, myśl swą formułuje wyraźnie. Dopiero współczesna socjologia rozwija w metodyczny sposób tę myśl, zdawałoby się, tak prostą. — Takich sugestyj zawiera dzieło Montekjusza tak wiele, że trudno je tu wyliczać. Dotyczą nietylko spraw państwowych. Wiele głębokich uwag znajdzie czytelnik w dziedzinie życia towarzyskiego, socjologii mody itd.

Słusznie tedy uważany jest Monteskiusz za socjologa i poprzednika Comte'a. Nie jest też przypadkiem, że najwybitniejszy francuski socjolog XX wieku, Durkheim, jemu poświęcił swą tezę doktorską²⁾.

Lecz Montesquieu był jednocześnie wielkim prawnikiem. Wiadomo, czem był Duch Praw dla rozwoju nauki o prawie państwowem: w tem dziele sformułowane zostały zasady przewodnie ustroju konstytucyjnego. Nietylko jednak wywarł on wpływ wielki na naukę o prawie. Zaważył jego wpływ również na ustawodawstwie. Pod wpływem jego idei w znacznej mierze kształtowała się konstytucja roku 1791. Wpływ ten ujawnił się również przy tworzeniu kodeksu Napoleona. W dyskusjach nad ogólnymi zasadami, zarówno jak nad zagadnieniami szczegółowymi, twórcy kodeksu wciąż powołują się na autorytet Monteskiusza. I nawet wówczas, gdy temat jakiś zdaje się być wyczerpany, a decyzja niemal powzięta, odwołanie się do jego poglądu może otworzyć na nowo dyskusję, z której ostateczna decyzja wychodziła umocniona i pogłębiona³⁾. „Daleko pozostawił za sobą wszystkich tych, którzy pisali przed nim o prawoznawstwie; sięgał on do źródeł wszelkiej pracy ustawodawczej; zgłębiał motywy każdego poszczególnego prawa; on też nauczył nas nie oddzielać nigdy szczegółów od całości, badać prawa na tle historii, która jest jak gdyby fizyką eksperymentalną dla nauki o pracy ustawodawczej”. Tak trafnie charakteryzował Fenet znaczenie Monteskiusza dla pracy legislatywnej. Słusznie też podniósł analo-

¹⁾ O sile zabobonu, ks. XVIII, rozdz. XVIII.

²⁾ *Quid Secundatus politicae scientiae contulit*, Bordeaux, 1892.

³⁾ Fenet, *Recueil complet des travaux préparatoires au Code civil*, Paris, 1827, 15 tomów, passim, cytowane w J. Ray, *Essai sur la structure logique du C. C.*

gję z naukami eksperymentalnymi. Nauki ścisłe były istotnie wzorem dla Monteskiusza, który za młodych czasów zajmował się fizyką i fizjologią. Właśnie to zetknięcie się z naukami ścisłymi dało autorowi *Ducha Praw* wzór doskonałej metody badań. Winien był tylko Fenet dodać, że Monteskiusz nie tylko badał teoretycznie sprawę ustawodawstwa, lecz pozostawił szereg wskazań aforystycznych dla ustawodawcy, które świadczą o zdrowym jego rozsądku społecznym. Oto naprzykład, słusznie mówi o prawach: „styl praw winien być prosty. Prawa nie powinny być subtelne; są one przeznaczone dla ludzi o rozumieniu miernem rzeczy; nie są bynajmniej sztuką logiki, lecz rozumem prostym, jaki ma ojciec rodziny”⁴⁾).

W tej cytacji znajduje charakterystyczny wyraz trzeźwość i umiarkowanie sądu Monteskiusza. Nie szuka prostoliniowych schematów, lecz trzyma się pewnego gruntu rzeczywistości. Jest realistą. Dlatego też, choć wiele pozostawił po sobie głębokich aforyzmów, żadnego z nich nie mogła demagogia przerobić na błyszczącą monetę frazesu.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Ray Jean: *Essai sur la structure logique du Code Civil français*, Alcan, Paris, 1926, str. 296.

Badanie logicznej struktury układów prawnych jest niewątpliwie jednym z najbardziej uprawnionych zagadnień, jakie może sobie postawić ogólna nauka o prawie. Jest to zagadnienie, wymagające sumiennej, drobiazgowej pracy, lecz zbadanie jego na wielu przykładach, to znaczy na wielu pomnikach ustawodawczych, może dać zupełnie konkretne i niezmiernie pożyteczne dla praktycznego życia prawnego wyniki w postaci systematycznie opracowanej metodologii ustawodawstwa.

Praca w tym kierunku była dotychczas zupełnie przypadkowa i niesystematyczna. Czasem przygodnie podejmuje ją kodyfikator, przygotowujący się do swej pracy, czasem historyk, przedstawiający całokształt jakiegoś ustawodawstwa, należącego do przeszłości. Żaden z nich nie podejmuje badań metodologicznych i logicznych nad ustawodawstwem dla nich samych, żaden też nie ma zazwyczaj niezbędnych kompetencji.

To też uznanie należy się autorowi *Essai* za podjęcie samo tego zagadnienia. Prawnik i filozof z wykształcenia, jest

⁴⁾ *Duch Praw*, ks. XXIX, roz. XVI, cytowane z Ray'a.

jednocześnie uczniem szkoły socjologicznej Durkheima, która tak wielkie ma zasługi dla naukowego badania prawa, mimo że, być może, nie doprowadziła ścisłości swych pojęć do pożądanego stopnia.

Zapowiada autor, że będzie badał kodeks Napoleona zarówno ze stanowiska logicznego, jak socjologicznego. Te dwa punkty widzenia są zupełnie różne i nie łączy ich widoczna nić wewnętrznego logicznego wątku. Jednoczesne traktowanie zagadnienia z tych dwóch odrębnych stanowisk mogłoby tedy popsuć linię konstrukcyjną dzieła. Lecz, na szczęście, jak to często bywa, autor nie dotrzymuje zapowiedzi i niemal wyłącznie zajmuje się strukturą logiczną kodeksu, rozważania socjologiczne wprowadzając ubocznie tylko, drugoplanowo.

Analizę rozpoczyna od stylu i słownictwa kodeksu. Temat niezmiernie ciekawy i dziś, w okresie naszej kodyfikacji, niezmiernie aktualny. Tymczasem autor nie przeprowadza tu właściwego badania językoznawczego. Mówi tylko o tendencjach ogólnych, jakie w sprawach redakcyjnych panowały wśród twórców kodeksu, podając dość dużo interesującego materiału historycznego.

Z kolei przechodzi do logicznej i gramatycznej analizy normy. Na wstępie słusznie konstatuje, że większość przepisów prawa ma formę zdań oznajmujących i nie zawiera *explicit* słów, wskazujących na istnienie powinności. Istotnie, prawo często mówi: *x* czyni to a to, tam, gdzie ma na myśli, że *x* powinien to a to uczynić. Lecz autor, idąc tu zresztą za sugestią innych autorów, błędnie tłumaczy logiczny charakter tego skrótu. Stwierdziwszy, że kodeks Napoleona przejął tę formę z prawa zwyczajowego, wnioskuje z innymi, że prawo zwyczajowe posługiwało się tą formą dlatego, iż nietylko stanowiło, co być powinno, lecz ustalało jednocześnie fakt, że dotychczas tak właśnie bywało. Mnie się zdaje, że pogląd ten nie jest słuszny; swoje wyjaśnienie przeciwstawiłem mu kiedyś¹⁾.

Analizę logiczną przeprowadza autor bardzo drobiazgowo. Bada terminy złożone, występujące w ustawie, klasyfikuje słowa posłukowe, terminy, występujące z określeniami, zdania negatywne, restryktywne, wyrażające wynikanie i dysjunkcję. Osobny rozdział poświęca pojęciom regulatywnym, które przeciwstawia pojęciom odtwarzającym. Pierwsze są wynikiem konstrukcji prawniczej, dziełem ustawodawcy i wyrazem stanowienia norm. To są właściwe terminy prawnicze. Z kolei

¹⁾ W mej pracy „Podstawowe Pojęcia”, str. 14.

mówi o elementach konstrukcji prawniczej, o naturze i rzeczach, o człowieku, o czasie, przestrzeni, jakościach, przyczynie, celu, osobie, zdarzeniach.

Od analizy przechodzi do badania kodeksu jako całości. Rozważa plan ogólny, poddziały i rubryki kodeksu; w związku z tem omawia zagadnienie definicji i klasyfikacji. Wreszcie omawia instytucję prawną, jako ten zespół norm o charakterze mniej lub więcej zamkniętego całokształtu, który jest jak gdyby elementem złożonego układu prawnego. Jak te instytucje i normy wiążą się w jedną całość kodeksu, o tem traktuje rozdział ostatni. Książkę zamykają „uzupełnienia”, poświęcone tematom interesującym, nie poruszonym w głównym wywodzie: więc zestawieniu techniki kodyfikacyjnej kodeksu niemieckiego i francuskiego, zagadnieniu formalizmu prawnego, wyobrażenom konkretnym w kodeksie francuskim i niemieckim i t. d.

W opracowanie rozległego kompleksu zagadnień włożył autor wiele pracy i staranności. W wywodach swoich nie jest gołosłowny, lecz przeciwnie ilustruje je obficie bardzo przykładami i zestawieniami, które czynią jego myśl jasną i konkretną. W zestawieniach tych i przykładach zawarł autor bogaty materiał, który może się stać punktem wyjścia dla dalszej pracy nad logiką i metodologią kodyfikacji. Co do samych wywodów autora, to myślę, że jako całość nie zaspokajają tych oczekiwań, z jakimi przystępuje do jego książki czytelnik, który na własną rękę rozważał kiedykolwiek zagadnienia ustawodawstwa. Przedewszystkiem niema dostatecznej systematyczności w traktowaniu zagadnień, które z samej natury rzeczy wiążą się z podjętym tematem. Autor nie porusza zagadnienia tak ważnego, jak wyszukanie zasad naczelných, na jakich opiera się cała budowa każdego kodeksu. Mam na myśli zarówno zasady moralne, jak zasady techniczno-społeczne, leżące u podstawy każdego zespołu norm. Nie są one nigdy uwidocznione w kodeksach w formie wyraźnie sformułowanych zdań, lecz niemniej są głównem ogniwem spajającym całego kodeksu i dla dokładnego rozumienia poszczególných przepisów i instytucyj jest wręcz niezbędne wydobycie ich na jaw. Temu zagadnieniu niestety poświęcano zbyt mało uwagi; błąd ten popełnia również autor omawianej tu książki ze szkodą dla jej wartości. Omawia natomiast często zbyt obszernie sprawy mało ważne, przeprowadza czasem analizy, które nie prowadzą właściwie do żadnego pozytywnego wyniku. Również niedość udatnie traktuje sprawę instytucji prawnej. Porusza

ją wprowadzie na piętnastu stronicach swej pracy, lecz zaledwie zdaje się dostrzegać istniejące tu problemy.

Książka ma więc luki poważne; mimo to godna jest stanowczo przeczytania: wskazuje na pewne zagadnienia i podaje bardzo wiele interesujących uwag i myśli.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Malinowski Bronisław: *Myth in primitive psychology*. London, Kegan Paul, Trench, Trubner, 1926. (*Psyche Miniatures* Nr. 6), str. 128.

Tenże: *Crime and Custom in Savage Society*, London, 1926, Kegan Paul, Trench, Trubner, str. 129.

Nieraz to już zdarzało się w ostatnich latach stu kilkudziesięciu, że nazwisko polskiego uczonego stawało się głośne dopiero wtedy, gdy zaczął pracować wśród obcych. Ten fakt jest podwójnie symptomatyczny. Wskazuje z jednej strony, że nie ma jakościowej różnicy pomiędzy umysłem polskim i zachodnio-europejskim. Polak ma umysł lotny i żywością a oryginalnością inteligencji niejednokrotnie, a może nawet: przeciętnie, przewyższa intelektualistę zachodnio-europejskiego. Lecz z drugiej strony polska praca naukowa nie jest zorganizowana tak, jak na zachodzie. Wystarczy przejrzeć przedmowy do dzieł angielskich: autor zazwyczaj dziękuje całemu szeregowi ludzi, którzy pomagali mu swą radą, uwagą krytyczną, czy wspólną dyskusją. Każda niemal książka jest wytworem społecznym. To też w tej atmosferze dojrzewają wielkie talenty naukowe.

Dr. Malinowski znalazł w Anglii pomyślne warunki dla rozwoju swych niewątpliwie bardzo wybitnych zdolności i talentów naukowych. Przez swe studia matematyczne i filozoficzne wdrożony jest do ścisłego i jasnego myślenia i do czujności krytycznej w stosowaniu metod badania. Studja psychologiczne zaostrzyły przyrodzoną zdolność obserwacji. Rozległa wiedza pozwala mu w szerokich kontekstach badać każde zagadnienie. Nic też dziwnego, że stał się jednym z pierwszych pośród etnologów i socjologów Anglii.

Badania etnologiczne i socjologiczne opierają się — pierwsze niemal wyłącznie, drugie w znacznej mierze — na materiale obserwacyjnym, dostarczonym przez etnografię. Jeszcze do niedawna materiały ten przywozili z dalekich awanturniczych wypraw podróżnicy, którzy tylko przypadkowo lub ubocznie zajmowali się badaniem dalekich kultur ludów. Więcej też

można było zawierzyć, jako świadectwu i dokumentowi, przywożonym z daleka sprzętom i naczyniom, niż relacjom o wierzeniach i ustroju społecznym. Dopiero w ostatnich latach trzydziestu czy czterdziestu zjawia się w etnografii typ badacza terenowego, który lata całe czasem spędza wśród badanych ludów pierwotnych, uczy się ich języka, dzieli ich sposób życia i stara się zbliżyć wniknąć w całokształt badanej kultury.

Do takich właśnie badaczy należy dr. Malinowski. Dłuższy czas spędził w północno-zachodniej Melanezji, żyjąc w najbliższym kontakcie z badaną przez siebie społecznością. Na każdej stronie jego książek ujawnia się to w sposób oczywisty, że autor na metodycznej i skrupulatnej autopsji opiera każde swe zdanie: opowiadając, żywo widzi każdy szczegół życia, które opisuje. Stąd też prace jego są niezwykle cennym materiałem dla socjologa.

Lecz bynajmniej nie surowym materiałem. Dr. Malinowski zbyt jest filozofem, aby zatrzymywał się na pasywnym odtworzeniu faktów. Autor szuka zawsze, z prawdziwie filozoficzną ostrożnością i powściągliwością, konstrukcji socjologicznej, która by wiązała i tłumaczyła fakty.

W jednej z wypisanych powyżej książek traktuje autor o mitach pierwotnych. Wiadomo, jak sprawę tę traktowali nieraz badacze. Przez niezbyt wiarogodnego często tłumacza przyjmowano opowiadania jakiegoś wybranego reprezentanta grupy, który recytował podania wiernie, czy niewiernie, jak schwytyany zbieg, zmuszony do udzielania informacji o swem wojsku. Dr. Malinowski pokazuje nam opowiadania Melanezyjczyków w ich kontekście życiowym. Widzimy narratora pierwotnego przy ogniu, w zapadającym zmroku; na łodzi, która płynie na wyprawę daleką lub w odwiedzinę; w uroczystym nastroju religijnego rytuału. W przedstawieniu autora widzimy nie tylko dynamikę samego opowiadania, lecz również dynamikę recepcji wśród słuchaczy. Oglądane z tak bliska opowiadania te różnicują się na kilka zupełnie odrębnych typów. Podania bajeczne opowiadają Melanezyjczycy w pewnej określonej porze roku, w końcu listopada, po uroczystościach, związanych ze zbiorami, a przed okresem wypraw rybackich. Jest to czas wzmoczonego życia towarzyskiego i rola tych podań polega właśnie na tem, aby wypełnić „wieczne zebranie towarzyskie”. Opowiadanie ich ma poza tem pewne znaczenie magiczne: sprzyja rozwojowi roślin, niedawno zasadzonych w ogrodach. Podania te nie pretendują do historycznego odtwarzania jakichś faktów. Podania historyczne nie

są związane z określoną porą roku. Opowiadają je ludzie starsi na wyprawach dalekich zazwyczaj, gdy jakaś rzecz nowa a nieznana uderzy uwagę młodszego pokolenia. Narrator łączy zazwyczaj w swem opowiadaniu relację wypadków, których sam był świadkiem, z legendami i z opowiadaniem, słyszanem od innych. Te podania mają roszczenia do prawdziwości. Mają znaczenie życiowe przez to, że zaznajamiają słuchacza z różnymi stronami ludzkiej aktywności; czasem umacniają prestiż jednostki, której dotyczą, czy całej nawet rodziny. Podania święte, mity, mają największe znaczenie dla grupy; są, jak powiada autor, „dogmatycznym kościem pierwotnej cywilizacji”. Wiązą się ściśle z uroczystościami religijnymi. Mit nie jest, jak chcą niektórzy etnologowie, pierwotną próbą czysto intelektualnego wyjaśnienia zjawisk. Ma on walor żywego czynnika dynamicznego w całokształcie życia pierwotnego: „jest stałym produktem ubocznym żywej wiary, która potrzebuje cudów; społecznego układu, który wymaga potwierdzenia w zdarzeniach minionych; prawa moralnego wreszcie, które potrzebuje sankcji”.

Mity o pochodzeniu przedewszystkiem mają tę drugą funkcję: są odpowiednikiem, a jednocześnie wiązadłem wzmacniającem strukturę społeczną. Łączność klanów, ich hierarchja i antagonizmy znajdują wyraz w tych mitach. Że mit taki jest żywą siłą społeczną, o tem najlepiej przekonać się można tam, gdzie stan równowagi nie został osiągnięty w ustosunkowaniu klanów: podanie, które wyróżnia i wywyższa jeden plan ponad inne, będzie dlań czynnikiem, pomocnym do zdobycia rzeczywistej nad innymi wyższości. Mit, mówiąc językiem Parety, jest tedy skuteczną derywacją w walce społecznej. Z tych mitów o pochodzeniu nie można wysnuć zupełnie pewnych wniosków o historycznej migracji i nawarstwieniach ludności. Dr. Malinowski podaje pewne próby domniemań, sam jednak podkreśla wysoce konjekturalny ich charakter.

Mity o śmierci wyodrębnia autor jako osobny rodzaj, ze względu na temat, którego dotyczą. Rzecz ciekawa, że Melanezyjczycy ujmują historję życia jako zamykający się cykl. Zjawili się ludzie na powierzchni ziemi, wypełzłszy z jam podziemnych; pod ziemią też wieść mają żywot pozagrobowy. Śmiertelność istoty ludzkiej nie jest przytem dla tubylców pierwotną jej cechą. Człowiek, który ukazał się z pod ziemi, mógł żyć zawsze młody, bo wystarczyłoby, by tylko co jakiś czas zrzucał z siebie starzejącą się skórę. Mit opowiada właśnie

o tem, jak z winy ludzkiej to zrzucanie skóry stało się niemożliwe. Ważnym czynnikiem śmiertcionośnym jest czarodziejstwo — i szereg mitów opowiada o tem, jak człowiek otrzymuje lub zdobywa od zwierząt i demonów czarodziejskie zdolności. Jest przytem pewna gradacja w tej etiologii czynników, przynoszących chorobę i śmierć. Choroby o przebiegu nagłym i gwałtownym sprowadza już nie człowiek praktykami czarodziejskimi, lecz latające czarownice; przyczyną zaś chorób epidemicznych są duchy złośliwe, czasem zgoła niewidoczne, czasem zamieniające się w gady. Zmarli powracają raz w rok do żywych; ku uczczeniu zmarłych odbywa się wówczas uroczystość religijna. Lecz to oddzielenie życia zmarłych od życia żywych nie wydawało się Melanezyjczykowi widocznie rzeczą konieczną: mity bowiem podają przyczynę, dlaczego to zmarli oddalili się od żywych i dlaczego powracają dorocznie.

Wreszcie omawia autor mity magiczne. Magja obejmuje niemal wszystkie dziedziny życia, lecz nie wszystkie w tych dziedzinach czynności. Gdzie działanie w rozumieniu tubylca jest pewne, niezwiązane z ryzykiem, tam niema praktyki magicznej. Gdzie jest ryzyko, niebezpieczeństwo i niepewność skutku, tam w pomoc przychodzi praktyka magiczna. Bez magji budują domy, lecz praktyki magiczne towarzyszą budowaniu łodzi.

W swych rozważaniach mitologicznych jest autor przede wszystkim socjologiem. Mit interesuje go jako moment, wyznaczający strukturę społeczną, i będący jej wyrazem. Bardziej jeszcze bezpośrednio zajmuje się zagadnieniami socjologicznymi w drugiej swej pracy, w której traktuje o prawie.

Badanie życia prawnego opiera autor na tych samych założeniach metodologicznych: wgląda w nie zbliżona, śledzi szczegółowo, konstrukcję zaś opiera na szerokiem ujęciu kontekstu społecznego. Nie poprzestaje na spisywaniu tego, co o regułach współżycia społecznego mówią tubylcy, lecz patrzy, jak to współżycie faktycznie się układa.

Oglądane z tak bliska życie społeczne nie przedstawia się autorowi tak prosto, jak jego poprzednikom w badaniu. Przeciwnie stawia się też ich poglądom, szczególnie pogładowi Riversa, na stosunek jednostki do grupy. Według Riversa czy Hartlanda jednostka pierwotna jest zupełnie pochłonięta przez grupę. Grupa narzuca reguły postępowania, jednostka bezopornie i automatycznie tym regułom się poddaje. Reguł prawnych, — norm, które wskazują pewne postępowanie, nie narzucając

go bezwzględnie, lecz zaopatrując w sankcję — takich reguł autorzy, z którymi polemizuje dr. Malinowski, poprostu nie dostrzegają. Tymczasem w rzeczywistości jest inaczej. Poddanie się regułom społecznym, swoisty, jak go nazywa autor, konformizm, jest niewątpliwie wybitną cechą umysłowości pierwotnej. Lecz nie jest on u człowieka pierwotnego jedynym motywem stosowania się do reguł postępowania. Podobnie jak u ludów cywilizowanych, motywy poddania się normom są u człowieka pierwotnego bardzo różne, a względy osobiste, czy wręcz egoistyczne, mogą grać rolę decydującą. Mylne rozumienie wielu faktów pochodzi stąd, że badacze nie starają się rozumieć działania w możliwie szerokich kontekstach.

Oto, powiedzmy, mieszkańcy brzegu morskiego winni są oddawać pewien wymiar ryb z połowu mieszkańcom wsi z głębi wyspy. Ktoby fakt ten rozważał w odosobnieniu od innych faktów, mógłby mniemać, że w tym zobowiązaniu wyraża się jakieś pierwotne poczucie komunistyczne. Gdy jednak weźmie pod uwagę, że mieszkańcy wsi w głębi wyspy obowiązani są z kolei oddawać pewien wymiar swego plonu nadbrzeżnym rybakom, i że pomiędzy temi świadczeniami istnieje najwyraźniejsza wzajemność, wówczas w innym zupełnie świetle zjawiają się oba „komunistyczne” zobowiązania. Choć na straży tych zobowiązań nie stoi egzekutywa grupy, mają one sankcję niewątpliwą: niewykonywujący swego zobowiązania zostałby pozbawiony świadczenia wzajemnego, niezbędnego dla jego egzystencji. Mamy więc tu normy prawne, opatrzone niewątpliwą sankcją. Musimy tylko pamiętać, że dualność jest podstawą ustroju społecznego i prawnego. Elementem życia społecznego jest akt czy transakcja pomiędzy dwiema osobami czy stronami, i to właśnie jest kluczem do wyjaśnienia dychoomicznej struktury społecznej u ludów pierwotnych.

Według dra Malinowskiego charakterystyczną cechą reguły prawnej jest to, że zobowiązanie jednej osoby odpowiada uprawnieniu drugiej. Reguła prawna jest więc odpowiednikiem tej podstawowej dualności społecznej. Reguły prawne znajdujemy też nie tylko w zakresie gospodarczym, lecz również w stosunkach rodzinnych, a nawet w przepisach religijnych. Gdy zbliżka przypatrujemy się całokształtowi stosunków rodzinnych, to okazuje się, że istnieje i tu wzajemność świadczeń: brat, który część swego plonu posyła siostrze, której jest prawnym opiekunem, nie czyni tego tylko gwoli podporządkowania się grupie i jej nakazom, lecz również dla własnych interesów społecznych.

Te reguły prawne odpowiadają temu, co w społeczeństwach cywilizowanych nazywa się prawem cywilnym. Błędne tedy jest mniemanie tych badaczy, którzy u ludów pierwotnych widzą wyłącznie zaczątki prawa karnego. Nie reguły religijne i nie obyczaj reguluje stosunki rodzinne i majątkowe, lecz właśnie reguły prawne. I prawo cywilne pierwotne jest bardziej rozwinięte, niż karne.

To nie znaczy, aby przestępstwo i kara nie były znane społeczeństwu pierwotnemu. Człowiek pierwotny bynajmniej nie ulega normom tak posłusznie i bezwolnie, jakby można było sądzić z relacji etnografów. Z relacji tych możnaby wnosić na przykład, że związki seksualne w obrębie klanu są przestępstwem, które reprimowane jest z taką siłą, iż nikt nie waży się na jego popełnienie. Okazuje się tymczasem, że związki takie, nieoficjalne, są tolerowane, o ile ktoś zainteresowany nie wywoła otwartego skandalu. Również zacierają się przy bliższym wejrzeniu wyraziste i ostre linie struktury klanowej. Poczucie przynależności klanowej nie jest bynajmniej oparte na żywym uczuciu wzajemnego przywiązania, a przez to nie jest więź klanowa tak intymna, jakby można wnosić z przedstawienia wielu etnologów. Przywiązanie ojca do własnego syna jest silniejsze naogół, niż do syna siostry, który jest prawnym dziedzicem. To też istnieje wyraźna kolizja pomiędzy matriarchalnym ustrojem prawnym, a intuicyjnym poczuciem rodzinnym. Autor przytacza interesujące przykłady tego konfliktu. To, że przekroczenia tych norm, stanowiących podstawę ustroju społecznego, nie rzucają się w oczy powierzchownego obserwatora, słusznie tłumaczy nam autor: normy są tym ideałem, który powinien być zrealizowany, w rozumieniu pierwotnego człowieka. Gdy więc zapytają go o normy ustroju, mówi o tym ideale właśnie, nie dodając, że życie nie realizuje go w całości.

W dziedzinie prawa karnego jest rzeczą interesującą, że sankcję tylko w wyjątkowych przypadkach wymierza wódz czy naczelnik grupy. Natomiast częstszym rodzajem sankcji jest samobójstwo przymusowe, oraz praktyki magiczne czarownika, działającego na zlecenie wodza lub pokrzywdzonego. Praktyka magiczna ma w grupie pierwotnej podwójną rolę: jest czynnikiem, pomagającym do zrealizowania przestępstwa, lecz z drugiej strony, jako narzędzie kary, jest czynnikiem równowagi społecznej i zapobiega szerokiemu stosowaniu bezpośredniej przemocy. Winny bowiem, dowiedziawszy się, że zastosowano przeciw niemu praktyki magiczne, i wierząc nie-

złomnie w ich skuteczność, stara się zapobiec swej zgubie i szuka porozumienia z poszkodowanym, czy też jego rodziną. Czarodziej jest tedy, według autora, raczej siłą konserwującą grupę i dodatnią.

Niepodobna na kilku stronicach streścić dokładnie całych wywodów tej książki. Wartość prac dr. Malinowskiego ze względu na bezpośredniość jego wiedzy o człowieku pierwotnym i na metodyczną ostrożność jego badań, jest bardzo wysoka. Prace jego są doskonałą szkołą badań w zakresie pierwotnych ustrojów społecznych.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Cybichowski Z.: Encyklopedia podręczna prawa publicznego (konstytucyjnego, administracyjnego i międzynarodowego), Warszawa, Biblioteka Polska, T. I, zes. 1, 2, 3, 1926, 1927.

Kalendarz Sądowy, Warszawa, Niemiry, 1926, 103 str.

Krzysztoporski Zb.: Kalendarz Sądowy. Warszawa, Hoesick, 1927.

Maliniak Wł.: Filozofia prawa, skrypta wykładów, Wyd. Sekcji skrypt. W. M. P., Warszawa, 1926, 32 str.

Miller, A.: Pojęcia słusznej wojny w trzech księgach Grocjusza o prawie wojny i pokoju, Nakł. autora, Warszawa 1926, 30 str.

Czasopisma: Boszowski Fr.: O prawie własności (*Ateneum Kapańskie, styczeń 1927*). — Sołtan G.: Istota sądenia, szkic etyczno-prawniczy (*Gazeta Adm. i pol. państw. Nr. 3*). — Müller: Pojęcie słusznej wojny w trzech księgach Grocjusza o prawie wojny (*Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 32—33. 1926*). — Posner: L. Petrażycki (*Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 16. 1927*). — Vogelfanger J.: Motyw i czyn — esse et operari (*Głos Prawa, Nr. 1. 1926*). — Przeworski J.: Rozdźwięki między prawem pisanem a wierzeniami ludu (*Palestra Nr. 12, 1926*). — Gołab St.: Prawo i moralność (*Przegląd Prawa i adm. Nr. 1—3. 1926*). — Wolter Wł.: Związek przyczynowy i związek adekwatny (*Przegląd Prawa i adm. Nr. 1. 1927*). — Szerer: O Duchu Monteskiuszowym (*Ster, Nr. 5, 1927*). — Szerer M.: Myślenie konstrukcyjne (*Ster, Nr. 6. 1927*).

Boitel J. et Foignet R.: La synthèse du droit, Paris, Delagrave, 1927, 14 fr.

Campion L.: La théorie de l'abus des droits. Paris, Libr. gen. de droit, 1926, 346 str.

Declareuil J.: Rome et l'organisation du droit, Paris, La renaissance du Livre, 1926.

Fabreguettes P.: La logique judiciaire et l'Art de juger, 2 ed., Paris. Libr. gen. de droit et de jurisprudence, 1926, 574 str. 40 fr.

- Grandin A.: Bibliographie générale des sciences juridiques, politiques, économiques et sociales de 1800 — à 1925—1926, 3 vol. T. I, Paris, Sirey, 1926, 794 str. 349.50 fr.
- Lamartine: J. J. Rousseau, son faux Contrat social. Paris, Delpuech, 1926. 188 str.
- Le pointe G.: Quintus Mucius Scaevola. T. I. Sa vie et son oeuvre juridique, ses doctrines sur le droit pontifical. Paris, Sirey, 1926, 134 str. 80 fr.
- Lévy Z.: La vision socialiste du droit, Paris, Giard, 1926, 179 str.
- Lévy-Ullmann H.: Eléments d'introduction générale à l'étude des sciences juridiques. I. La définition du droit, Paris, Sirey, 1926, 176 str. 20 fr.
- De Page H.: De l'interprétation des lois, Bruxelles, Vanderveld, 1926, 2 vols.
- Renard G.: Une thèse de philosophie scolastique. Propriété privée et propriété humaine, Paris, Sirey, 1926, 24 str. 2 fr.
- Renard: Le droit, l'ordre et la raison, Conférences d'introduction philosophique à l'étude du droit, 3-e série. Paris, Sirey, 1927, 438 str., 12 fr.
- Reymond J.: Des lois d'interprétation et de leur rétroactivité, Paris, Sirey, 1926, 336 str. 30 fr.
- Senn F.: Les origines de la notion de jurisprudence, Paris, Sirey, 1926, 55 str. 10 fr.
- Vallimaresco A.: La justice privée en droit moderne, Paris, Chauny et Quinsac, 1926, 475 str. 40 fr.
- Bott-Bodenhausen M.: Formatives u. funktionales Recht in der gegenwärtigen Kulturkrisis, Berlin, Dr. Rotschild, 1926, 166 str. 6 M.
- Coenders A.: Die Rechtswissenschaft als Einführungsvortrag, Köln, Müller, 1926, 23 str. I M.
- Eckstein W.: Das antike Naturrecht in social-philosophischer Beleuchtung, Wien, Braumüller, 1926, 135 str. 3,50 M.
- Felgentraeger W.: Friedrich C. v. Savignys. Einfluss auf die Ueber-eignungslehre, Leipzig, Deichert, 1927, 52 str. 3 M.
- Friedmann F.: Die Kunst d. Verteidigung u. d. forensischen Rede, 2 Aufl. Berlin, Pulvermacher, 1927, 148 str. 4,60 M.
- Geyer F.: Griechische Staatstheorien, Platon u. Aristoteles, München, Oldenbourg, 1926, 89 str. 1,20 M.
- Haensel W.: Kants Lehre v. Widerstandsrecht, Berlin, Heise, 1926, 104 str.
- Hedemann J.: Einführung in die Rechtswissenschaft, 2 Aufl. Berlin, de Gruyter, 1927, 566 str. 14 M.
- Hobbes Th.: Naturrecht u. allgemeines Staatsrecht in d. Anfangsgründen, Berlin, Hobbings, 1926, 211 str. 6,40 M.

- Horwath: Staatsorgantheorie, Szeged, Varosi Nyomoda, 1926, 43 str. 4 M.
- Die juristische Literatur d. Sowjet-Union. Entwicklung u. Bibliographie. Hrsg. v. Kelmann u. Freund, Berlin, Prager, 1926, 108 str. 7 M.
- Kelsen H.: Der Staat als Uebermensch, Wien, Springer, 1926, 24 str.
- Kraft J.: Die Methode d. Rechtstheorie in der Schule v. Kant u. Fries, Berlin, Rotschild, 1926, 174 str.
- Kraus O.: Der Machtgedanke u. die Friedensidee in d. Philosophie d. Engländer, Bacon u. Beutham, Leipzig, Hirschfeld, 1926, 64 str.
- Künssberg E.: Rechtsspracheographie, Heidelberg, Winter, 1926, 50 str. 4 M.
- Leibholz G.: Die Gleichheit vor dem Gesetz, Berlin, Liebmann, 1926.
- Lenz A.: Grundriss d. Kriminalbiologie, Wien, Springer, 1927, 15 M.
- Manigk A.: Die Idee d. Naturrechts, Berlin, de Gruyter, 1926, 30 str. gen, Mohn, 1926, 156 str.
- Marbe R.: Der Psycholog als Gerichtsgutachter im Straf -u. Zivilprozess, Stuttgart, Enke, 1926, 110 str. 6,60 M.
- Marek S.: Substanz- u. Funktionsbegriff in der Rechtsphilosophie, Tübingen, Mohr, 1926, 156 str.
- Marton G.: Verschuldensprinzip, Verursachungsprinzip, München, Schweitzer, 1926, 53 str. 2 M.
- Mayer M. E.: Anleitung z. Studium d. Rechtswissenschaft, 2 Aufl. (Durchsicht v. B. Freudenthal), Frankfurt a. M. Bharek & Bergmann, 1926, 13 str. 1 M.
- Menzel A.: Umwelt u. Persönlichkeit in der Staatslehre, Wien, Hölder-Pichler-Tempsky, 1926, 22 str. 0,80 M.
- Neumann: Jahrbuch d. deutschen Rechtes, Berlin, Vahlen, 1926, 1320 str. 54 M.
- Sternberg Th.: Einführung in die Rechtswissenschaft, Tl. 1. Berlin, de Gruyter, 1927, 190 str. 1,50 M.
- Stier-Somlo u. Elster: Handwörterbuch d. Rechtswissenschaft, Lfg. 8, Berlin, de Gruyter, 1926, 6 M.
- Stroux J.: Summum ius summa iniuria. Ein Kapitel aus d. Geschichte d. interpretatio iuris, Leipzig, Teubner, 1926, 46 str. 2,40 M.
- Oppermann W.: Die rechtsphilosophischen Grundlagen d. heutigen deutschen Arbeitsrechts, Leipzig, Moeser, 1927, 28 str. 1,25 M.
- Prager W.: Aus Kultur u. Recht, Berlin, Prager, 1926, 40 str. 0,50 M.
- Radbruch G.: Der Mensch im Recht, Tübingen, Mohr, 1927, 18 str. 1,50 M.
- Rümelin M.: Rechtspolitik u. Doktrin in d. bürgerlichen Rechtspflege, Tübingen, Mohr, 1926, 80 str.

- Schönfeld W.: Die logische Struktur d. Rechtsordnung, Leipzig, Teubner, 1927, 85 str. 4 M.
- Weigelin E.: Einführung in die Moral u. Rechtsphilosophie, Leipzig, Meiner, 1927, 202 str.
- Wieser Fr.: Das Gesetz d. Macht, Wien, Springer, 1926, 562 str.
- Wolf E.: Grotius, Pufendorf, Thomasius. Drei Kapitel z. Gestaltgeschichte d. Rechtswissenschaft, Tübingen, Mohr, 1927, 124 str.
- Zebrowski B.: Ludwig Gumplowicz. Eine Bio-Bibliographie. (Bio-bibliographische Beiträge z. Geschichte d. Rechts u. Staatswissenschaften. Abt. H.). Berlin, Prager, 1926, 38 str.
- Basu K.: The modern theories of jurisprudence, V. I. Calcutta, Un. Press. 1926.
- Gilbert A. H.: Dante's conception of justice, Durham, Duke Univ. Press, 1926.
- Gupta Nares Chandra Sen: The evolution of law, Calcutta, Calcutta Univ. Press. 1926.
- Haynes E. S. P.: Lycurgus of the future law, Dutton, 1926.
- Hearnshaw F. J. C. Social and political ideas of some Great thinkers of the sixteenth and seventeenth centuries, London, Harrhap, 1926, 220 str.
- Hocking W.: The present status of the philosophy of law and rights, Yale Univ. Press. 1926.
- Jessup H. W.: The professional ideals of lawyer A. study of legal ethics, New York, Jennings, 1926, 292 str.
- Johnston Fr.: Modern conception of law, Chicago, Flood, 1926, str. 352.
- Lang M. E.: Codification in the British Empire and American, Amsterdam, H. J. Paris, 1926, 204 str.
- Love M.: Human conduct and the law, New York, Baker u. Laylor, 1926.
- Morgan E.: Introduction to the study of law, Chicago, Callaghan, 1926, 187 str.
- Pearce E. H. and Meston D.: The law relating to nuisances, London, Sweet & Maxwell, 1926, 419 str.
- Takayanagi K.: Some Keynotes in modern legal science, Tokyo, Imp. Univ. 1926, 555 str.
- Willis H. E.: Introduction to Anglo-American law, Bloomington, Univ. of Ind., 1926, 234 str.
- Passerini d'Entréves A.: Il concetto del diritto naturale cristiano, Torino, 1926, 41 str.
- Varvello T.: Il contratto sociale di J. J. Rousseau, Torino, Editrice Internazionale, 1926, 399 str.

2. Prawo międzynarodowe publiczne.

Ehrlich Ludwik: Prawo Narodów. Lwów, 1927, stron XXVIII + 596.

Polska młodzież uniwersytecka powita niewątpliwie z zadowoleniem ukazanie się nowego systemu prawa międzynarodowego, doprowadzonego pod względem przerobionego materiału do ostatnich czasów. Aktualność jest bowiem jedną z głównych zalet książki prof. Ehrlicha.

Praca omawiana posiada układ cokolwiek inny, aniżeli dotychczasowego tego rodzaju podręczniki. Autor podzielił swój wykład na dwie części, ogólną obejmującą str. 466 i szczegółową, mającą zaledwie str. 130. Część ogólna podaje przedewszystkiem zasadnicze pojęcia o prawie narodów, mówi o jego podmiotach, ich organach, wreszcie o różnych stosunkach pomiędzy temi podmiotami. W części szczegółowej uwzględniono dokładniej różne przejawy kollaboracji międzypaństwowej oraz prawo wojenne pozytywne.

Układ ten nie jest bez zarzutu z punktu widzenia systematyki prawnej, ponieważ materje, rozwinięte w części szczegółowej, mają swe naturalne miejsce w rozdziale XXXI, traktującym o współdziałaniu międzynarodowem. Bardzo interesującym natomiast jest nowy podział materiału historycznego na pięć okresów a mianowicie do w. XI, od XI do XVIII, od XVIII do Kongresu Wiedeńskiego, wreszcie piąty do pokoju wersalskiego, przyczem jako kryterjum podziału bierze autor odpowiedni stan organizacji życia międzynarodowego.

Przechodząc do szczegółów należy przedewszystkiem podkreślić z wielkiem uznaniem znakomite opracowanie zaniedbanego zazwyczaj działu o interpretacji umów międzynarodowych ; następnie poruszenie i wyjaśnienie całego szeregu nowych zagadnień, jak ustroju Imperjum Brytyjskiego, mniejszości narodowych, odpowiedzialności państw, mechanizmu konferencyj międzynarodowych, wreszcie zajęcie jedynie słusznego stanowiska, że przy sukcesji państw nigdy nie może być mowy o dziedziczeniu uniwersalnem, ale jedynie o sukcesji szczegółowej na mocy wyraźnych postanowień odnośnych traktatów.

W porównaniu z wielkimi zaletami, braki nieuniknione zresztą w pracy zakrojonej na tak dużą miarę, są stosunkowo nieliczne. Wskazujemy na nie jedynie w interesie następnych wydań książki.

A więc autor odrzuca możliwość woli państwa, odrębnej od woli jego organów, a jednocześnie wprowadza pojęcie deliktu międzynarodowego; identyfikuje ograniczenia zdolności prawnej i zdolności do działania państw; uznaje możliwość unii realnej dwóch państw bez wspólnych instytucyj; niezbyt szczęśliwie i przejrzyście interpretuje postanowienia Art. 18 Paktu Ligi Narodów; zbyt mało miejsca i uwagi poświęca analizie drugiej części Art. 19 Paktu, mówiącej o warunkach międzynarodowych, mogących zakłócić pokój świata, pomimo, że jest to jedno z najbardziej spornych i doniosłych zagadnień prawa narodów, a dla nas specjalnie ważnym; dopuszcza możliwość terytorjum, będącego pod zarządem jednego lub więcej państw, a mimo to nie poddanego żadnej suwerenności; uznaje wreszcie represalje za akt przeciwny prawu, pomimo, że stosowanie ich w pewnych warunkach jest dozwolone wyraźnie przez normę zwyczajową prawa międzynarodowego.

Język naogół nietylko dobry, ale znać staranie autora o jego poprawność. Byłoby może lepiej unikać barbarzyzmów powojennych, jak „zaistnieć”, „rozbudowa”, „definitywny”; zarezerwować wyraz „Rzeczpospolita” dla formy ustrojowej państwa polskiego, używając dla innych terminu „republika”; nie mówić Rada Ambasadorów, lecz Konferencja Ambasadorów, wreszcie nie tłumaczyć wyrazu francuskiego „essentiel” przez esencjonalny, bo to po polsku ma inne znaczenie.

Są to jednak wszystko usterki drobne, które giną wobec wielkich zalet książki jako całości.

Dr. Julian M a k o w s k i (Warszawa).

Dupuis Charles: Le droit des gens et les rapports des grandes puissances avec les autres états avant le pacte de la Société des Nations. Paris, Libr. Plou, str. 544.

Dzieło to zawiera historję rozwoju instytucji prawa międzynarodowego od czasu Kongresu Wiedeńskiego do powstania Ligi. W formie miłego w czytaniu historycznego opowiadania autor daje przegląd faktów historycznych oświetlających rozwój instytucji prawa międzynarodowego. Po przeprowadzeniu analizy pojęć: wielkich a małych mocarstw, równości i niepodległości państw, zasad świętego przymierza i interwencji ówczesnego koncertu europejskiego, autor bada rozwój instytucyj państw związkowych, związku państw, wieczystej neutralności, protektoratów, doktryny Drago, doktryny Monroe i panamerykanizmu, arbitrażu i projektów organizacji międzynarodowej.

Adam P i a s e c k i (Warszawa).

Heyking baron Alphonse de: L'Exterritorialité. Paris, 1926. Rousseau, str. 218 + VII.

Kwestja eksterytorjalności, będąca jednym z najbardziej skomplikowanych i drażliwych zagadnień prawa międzynarodowego, nabiera w czasach ostatnich szczególnej aktualności. Z jednej strony obserwujemy bowiem szereg sprzeczności poglądów i sporów doktrynalnych wśród specjalistów w tej dziedzinie, a z drugiej—samo życie, sama logika faktów, związanych z budzeniem się gwałtownych prądów nacjonalistycznych wśród ludów Wschodu, prowadzi nieuchronnie do ograniczenia, jeśli już nie do całkowitego usunięcia, pewnych koncepcyj i do zupełnego zniesienia niektórych form tego przywileju międzynarodowego.

Praca więc p. Heykinga, profesora Akademii Prawa Międzynarodowego w Hadze i byłego rosyjskiego dyplomaty, ukazała się w samą porę. Jest ona właściwie nową, zupełnie zmienioną i bardzo rozszerzoną przeróbką dawniejszej pracy tegoż autora, wydanej w 1889 roku.

Heyking, który jest znakomitym znawcą przedmiotu, rozpatruje tu całokształt zagadnienia eksterytorjalności we wszystkich jego koncepcjach i formach, poświęcając szczególną uwagę systemowi kapitulacji, obowiązującemu dziś jeszcze w większości krajów niechrześcijańskich na Wschodzie. Ta część książki mieć dziś może (choćby w świetle ostatnich wypadków w Chinach) najbardziej aktualne znaczenie. Cała jednak praca p. Heykinga, odznaczając się przedewszystkiem dużą erudycją i jasnością w ujmowaniu nieraz bardzo skomplikowanych zagadnień, zasługuje na uwagę i przestudjowanie.

Witold Bronowski (Poznań).

Strupp Karl: Eléments du Droit International Public Universel, Européen et Americain. Paris, 1927, Rousseau, str. 427 + XII.

Nowy podręcznik Prawa Narodów opracowany przez chlubnie znanego profesora z Frankfurtu nad Menem razem z Józefem Błociszewskim, profesorem Szkoły Nauk Politycznych w Paryżu, jest właściwie rozszerzoną przeróbką dawniejszej pracy Struppa („Grundzüge des positiven Völkerrechts”, 3 wydanie, Bonn 1926, Röhrscheid, str. 280 + XV). Autor uwzględnia w nim wszystkie ważniejsze fakty ostatniej doby, ujmując z wielką erudycją całokształt dzisiejszego Prawa Narodów w jasny i dostępny zarys systematyczny.

To też najnowszy podręcznik Struppa, odznaczający się przede wszystkim, jak zresztą i inne prace tego niezwykle płodnego pisarza, jasnym ujęciem przedmiotu i łatwo dostępną formą, zwłaszcza młodzieży studjującej, śmiało może być polecony.

Witold Bronowski (Poznań).

Roth Paul: Die Entstehung des polnischen Staates. Eine völkerrechtlich - politische Untersuchung. Berlin, 1926, Liebmann, str. 168.

Praca Dra Rotha, referenta spraw polskich w Auswärtiges Amt w Berlinie, zawiera sumienne studjum prawno-polityczne powstania obecnego państwa polskiego.

Książka dzieli się na trzy części, oprócz krótkiego wstępu obejmującego zarys dziejów narodu polskiego od rozbiorów aż do wybuchu wojny europejskiej. Autor przedstawia więc postępowanie polityczne wobec Polaków i stosunek prawno-państwowy do odbudowującej się państwowości polskiej ze strony wszystkich trzech zaborców oraz mocarstw Ententy. Dalej bada kwestję przejścia władzy suwerennej na Rzeczpospolitą Polską nad terytorjum poszczególnych zaborów *de iure*. Wreszcie zastanawia się nad zagadnieniem, czy Polskę, powstałą jako państwo po wojnie europejskiej, można uważać za odbudowę dawnej Rzeczypospolitej z punktu widzenia prawa międzynarodowego? Szereg najważniejszych aktów międzynarodowych odnoszących się do powstania Polski niepodległej Traktatu Wersalskiego został umieszczony w końcu książki.

Praca p. Rotha, oparta na dokładnej znajomości źródeł, uwzględnia w znacznej mierze polską literaturę przedmiotu; autor cytuje: Askenazego, Bobrzyńskiego, Dmowskiego, Kozickiego, Makowskiego, Piłsudskiego, Skrzyńskiego, Zaleskiego i innych. Szkoda tylko, że niektóre poglądy specjalisty od spraw polskich w Auswärtiges Amt nie odznaczają się obiektywizmem; mam tu na myśli uwagi autora o polityce kolonizacyjnej i „kresowej” Prus w Polsce. Również poważne zastrzeżenia natury prawniczej nasunąć musi teza p. Rotha, że powojenne państwo polskie nie pozostaje w podmiotowym związku z dawną Rzplitą Polską. Twierdzenie autora, iż Polska obecna jest państwem nowem jest sprzeczne ze znaną tezą Sądu Najwyższego w Warszawie orzekającą, że państwowość polska istniała już prawnie przed rokiem 1918 — z uwagi na stworzone przez Kongres Wiedeński Królestwo Kongresowe,

co żadnym aktem międzynarodowym zniesione nie zostało — i choć idzie wiernie śladami urzędowej opinii rządu petersburskiego — zdaniem naszym nie może być utrzymana. Mimo to, książka p. Rotha jest ciekawa i zasługuje na uwagę.

Witold Bronowski (Poznań).

3. Prawo międzynarodowe prywatne.

Pisząc w roku ubiegłym * przegląd piśmiennictwa prawa międzynarodowego prywatnego, zanotowałem na wstępie, jako nader doniosły fakt, zebranie się w r. 1925 Konferencji Prawa Międzynarodowego Prywatnego w Hadze. W roku bieżącym, zwłaszcza Polakowi, niepodobna wziąć do ręki pióra dla napisania kroniki z omawianego działu prawa, ażeby nie podkreślić na wstępie faktu wydania wreszcie w Polsce Ustawy o prawie międzynarodowym prywatnym. Ustawa ta, przygotowana przez Komisję Kodyfikacyjną Rzpltej Polskiej jeszcze w r. 1921, uchwalona została wreszcie w dniu 2 sierpnia 1926 i ogłoszona w nr. 101 Dziennika Ustaw z d. 13 października (poz. 581). Tytuł dokładny ustawy brzmi: „Ustawa o prawie właściwym dla stosunków prywatnych międzynarodowych (Prawo prywatne międzynarodowe)”. Ustawa weszła w życie w d. 13 listopada — jednocześnie z nią opublikowano „bliźniaczą” ustawę o prawie międzydzielnicowym prywatnym.

Wyrażamy w tern miejscu nadzieję, że wydanie ustawy powyższej przyczyni się w Polsce do ożywienia zainteresowania naukowego zagadnieniami prawa międzynarodowego prywatnego, co już w swoim czasie w r. 1920 dało się zaobserwować w związku z dyskusją nad projektem ustawy. W roku ubiegłym (jeszcze przed ogłoszeniem ustawy) mamy do zanotowania artykuł prof. Stelmachowskiego w czasopiśmie „Ostrecht” p. t. „Das Problem des internationalen Privat- u. Prozessrecht in Polen” (stron 697—704).

W literaturze polskiej — r. 1926 wykazuje dwie prace z zakresu prawa międzynarodowego prywatnego.

Pierwsza — to „Wybór Prawa” przez prof. M. Al-le r h a n d a (Lwów 1926, str. 16, odbitka z Księgi pamiątkowej ku uczczeniu 50-letniego jubileuszu pracy sędziowskiej prezesa lwowskiego sądu apelacyjnego A. Czerwińskiego). W pracy swej, poświęconej tej zawilej i trudnej części prawa międzyna-

* Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, zeszyt III, 1926, str. 510—521.

rodowego prywatnego, jaką jest w niem prawo obligacyjne, ceniony autor deklaruje się jako przeciwnik autonomji woli stron, uważa, że poza wyraźnymi wyjątkami, stosowanie prawa innego w miejsce właściwego powinno być bezskuteczne. Pogląd swój, będący, za wzorem niektórych nowszych autorów, reakcją przeciwko klasycznej teorii autonomji woli, stosuje autor, oczywiście, nietylko do norm imperatywnych, ale i do norm o charakterze dyspozytywnym. Wyjaśnieniem pojęcia „prawa właściwego” autor bliżej się nie zajmuje.

Druga praca napisana została w związku ze wspomnianą na wstępie Konferencją Prawa Międzynarodowego Prywatnego, przez jednego z delegatów polskich na tę Konferencję. Jest to praca Leona Babińskiego p. t. „Konferencja prawa międzynarodowego prywatnego na tle dotychczasowej kodyfikacji haskiej (Warszawa 1926, str. 95. Nakładem „Palestry”). Praca zawiera tłumaczenie tekstów sześciu konwencji haskich z r. 1902 i 1905, poraz pierwszy w formie zupełnej w języku polskim podane.

Prace Konferencji Haskiej r. 1925 zostały zebrane i ogłoszone urzędowo drukiem p. t. *Actes et Documents de la Conférence de la Haye, chargée de régler et diverser matières de droit international privé* (Haga 1926, 2 tomy, 1-szy str. 373, 2-gi str. 540).

W r. 1926 na miejsce naczelne w literaturze prawa międzynarodowego prywatnego, o ile chodzi o większe oddzielne opracowania, wysuwa się nauka niemiecka. Zannotować tu trzeba dzieła następujące:

Magnus: „*Tabellen zum internationalen Recht. Erstes Heft. Zivilprozessrecht*”, Berlin, rok 1926-ty, wyd. Vahlen, stron XVI + 133. Praca dotyczy prawa międzynarodowego prywatnego formalnego, ma ona przytem charakter praktyczny. Ułożona jest alfabetycznie w porządku państw i zawiera rubryki następujące (tablice): 1. Konwencja Haska o procedurze cywilnej, 2. Specjalne konwencje o procedurze cywilnej, 3. Zaliczka na koszty procesowe, 4. Kaucja aktoryczna, 5. Prawo ubogich, 6. Wykonalność wyroków, 7. Pomoc prawna. W załączniku książka podaje szereg tekstów mianowicie: 1. Konwencja Haska r. 1905 o procedurze cywilnej, 2. Oświadczenia międzynarodowe Niemiec, wydane w związku z Konwencją powyższą, 3. Umowy o pomocy prawnej, zawarte przez Niemcy — z Bułgarią, Austrią, Polską, Czechosłowacją, Rosją (Z. S. R. R.). Spotykamy również na str. IX—X dokładny wykaz literatury. Wyszedł także w roku

1926 Tablic zeszyt II, ale jako dotyczący „Obywatelstwa”, a zatem materji, nie wchodzącej w zakres naszego tematu, nie podlega na tem miejscu omówieniu.

Frankenstein: „Internationales Privatrecht” (Grenzrecht) Tom I-szy, Berlin, Grunewald, rok 1926-ty, wyd. Rotschild, str. XXXII + 616. Dzieło Frankensteina zakrojone zostało na szeroką miarę. Narazie ukazał się wprawdzie tylko tom I, poświęcony Zasadom oraz Części Ogólnej, ale, zarówno autor jak i wydawca, obiecują wypuścić w niedalekiej przyszłości dwa dalsze tomy, obejmujące — prawo rzeczowe i zobowiązaniowe wraz z prawem handlowem i morskim (tom II) i prawo familijne i spadkowe (tom III). Aczkolwiek autor w Przedmowie pisze, że dzieło powstało z praktyki, z obserwacji wieloletniej, z jakiej mógł on korzystać w czasie lat swojej kariery adwokackiej, to jednak w tomie I uderza nie strona praktyczna, ale oryginalność układu i konstrukcji. Może zresztą sama treść tomu I jest tego główną przyczyną, i może dwa pozostałe tomy wypuklą praktyczną genezę książki. Próżna szukalibyśmy u Frankensteina historii teorii (doktryn) prawa międzynarodowego prywatnego, albo metodycznej polemiki z dotychczasowymi teorjami. Stawia on wykład odrazu w odmiennej płaszczyźnie — wyraża pogląd, że do studjum prawa międzynarodowego prywatnego trzeba przystąpić z aparatem filozofii prawa, psychologii i... filologii. Tak uzbrojeni, zwalczymy wszelkie trudności i znajdziemy łatwo rozstrzygnięcia dla najtrudniejszych nawet zagadnień z prawa międzynarodowego prywatnego. Istotnie, tak trudne problematy jak „odesłanie”, albo teorja „kwalifikacji” konstruują się u Frankensteina w sposób dość prosty. Trzeba też przyznać, że wykład jest jasny, znać w nim rękę praktyka, dobrze rozdzielony i rozczłonkowany na działy i poddziały, co ułatwia poszukiwania w książce. Nazwę „prawa międzynarodowego prywatnego” uważa Frankenstein za błędną, bo nie chodzi w danym zakresie, ani o normy międzypaństwowe, ani o normy prawa prywatnego w zwykłym znaczeniu, chodzi o normy „odgraniczające” sferę działania własnego porządku prawnego i własnych ustaw od sfery porządku prawnego i ustaw zagranicznych. Stąd proponowany przez autora termin „Grenzrecht” na oznaczenie tego działu prawa (str. 264). W niemieckim termin ten być może, nie razi ucha, po polsku „prawo graniczne” oznaczałoby coś zgoła niesamowitego, tak, że lepiej pozostańmy już przy tradycyjnym „prawie międzynarodowym prywatnym”.

Jak powiedzieliśmy wyżej, niema u Frankensteina historycznego rozwoju teorii prawa międzynarodowego prywatnego. Rozpoczyna on po kilku wstępnych uwagach o prawie wogóle i o sposobach regulowania stosunków międzynarodowych — od teorii łączników (Anknüpfung, Anknüpfungsbegriffe), innemi słowy od zasad, na których powinny być zbudowane normy kolizyjne dla rozstrzygania konfliktów ustawodawstw. Jako takie kryterjum główne wysuwa autor zasadę prawa ojczyzstego (str. 49) — uzupełnia ją jednak zaraz drugim, mianowicie prawem miejsca położenia, o ile chodziłoby o rzeczy. W ten sposób oddala się znacznie od teorii Manciniego i jakby powracał do zasad teorii statutowej: „si Statuten agit in rem reale, si in personam personale sit”. Zobaczmy, jak w dalszych tomach, poświęconym poszczególnym instytutom prawa prywatnego, przeprowadzi autor te swoje zasady, uwzględniając potrzeby praktyki i szanując teoretyczny punkt wejścia. Obok głównych łączników uznaje autor dodatkowe, subsydjarne, jak miejsce zamieszkania, pobytu, forum etc. (str. 50).

Kończąc omawianie tej nowej i cennej pracy, zanotujemy jeszcze z dziedziny oryginalnych koncepcyj autora jego negatywny pogląd na dzieło kodyfikacji haskiej w zakresie prawa międzynarodowego prywatnego (str. 304), oraz nie zapomnijmy dodać, że operuje on licznymi przykładami z jurysprudenccji niemieckiej i zagranicznej, że daje dokładną (krytyczną) analizę przepisów Kodeksu cywilnego niemieckiego, dotyczących kolizji ustawodawstw, że uwzględnia dokładnie najważniejszą literaturę krajową i zagraniczną przedmiotu.

Tak czy inaczej, literaturze prawa międzynarodowego prywatnego przybyło nowe, oryginalne, konstrukcyjne dzieło.

Prawie wyłącznie celom praktycznym ma służyć dzieło Bergmanna: „Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht”, Berlin 1926. T. I Allgemeine Einführung, str. 242. T. II Ehe- und Kindschaftsrecht der europäischen Staaten mit Ausnahme der Türkei, str. 724. Dzieło podaje szereg tekstów zasadniczych i łącznych (np. ustawy o obywatelstwie), również formułuje etc.

Aczkolwiek pośrednio tylko z prawem międzynarodowem prywatnem się stykające, wspomnijmy w tem miejscu cz. I Tomu III Neumeyera — „Internationales Verwaltungsrecht” (Rozdział XII Die Verkehrswege und ihre Benutzung. Berlin 1926, wyd. Schweitzer, str. VI + 300), dalszy ciąg wydanych w r. 1910 i -1922 tomów I i II. Wspomnijmy tak-

że, że w r. 1926 wyszło nowe 4-e wydanie, omówionego przez nas w r. 1925, dzieła uczonego wiedeńskiego Walkera — „Internationales Privatrecht”.

W literaturze francuskiej niema w r. 1926 większych oddzielnych opracowań z prawa międzynarodowego prywatnego, jeżeli nie liczyć nowego (2) wydania Arminjona — „Précis de droit international privé” (Paryż u Dalloza). Zato oba wielkie czasopisma poświęcone naszemu działowi prawa, Journal Clunet i Revue Darras-Lapradelle, zamieszczają, jak i poprzednio, szereg nadzwyczaj ciekawych artykułów i wiadomości.

Na zakończenie odnotujmy, że konferencja International Law Association na sesji w Wiedniu w sierpniu 1926 przyjęła wzór projektu konwencji międzynarodowej o umowie kupna-sprzedaży w prawie międzynarodowym (tekst ukaże się w rocznym sprawozdaniu Towarzystwa, w t. zw. Report).

Leon Babiński (Warszawa).

Babiński L.: V Konferencja Prawa Międzynarodowego prywatnego na tle dotychczasowej kodyfikacji haskiej, Warszawa, „Palestra”, 1926, 94 str.

Dmowski R.: Polityka polska i odbudowanie państwa. Z dodaniem memoriału „Zagadnienie środkowo- i wschodnio-europejskie”, wyd. II. Warszawa, Perzyński, Niklewicz i Ska, 1926, 532 str. 10 zł.

Firstenberg J.: Port gdański ze stanowiska prawnego, Warszawa, Hoesick, 1927.

Godzjaszwili A.: Zagadnienie państwa gruzińskiego w świetle prawa międzynarodowego, Warszawa, Nakł. Koła Nauk. Słuch. Szkoły Nauk politycznych, 1926, 32 str. 1,50 zł.

Konwencja między Polską a Niemcami o ułatwieniach w małym ruchu granicznym, Warszawa, Min. Skarbu, 1926, 23 str.

Lenin W.: Wybór pism. T. IV. O kwestji narodowościowej, cz. II. Po wybuchu wojny, Moskwa, Centralne wydawnictwo Ludów S. S. S. R. 1926, 196 str. 0,55 rb.

Lutosławski W.: Wojna wszechświatowa, jej odległe przyczyny i skutki, Warszawa, Biblioteka Domu Polskiego, 1925, 116 str.

Pakty Lokarneńskie, Uwagi o przyczynach i skutkach w Locarno zawartych, a w Londynie podpisanych paktów bezpieczeństwa, Kraków, Anczyc, 1926, 40 str.

Skrzyński A.: Mowy i przemówienia wygłoszone w czasie pobytu w St. Zj. Am. Północ, w lipcu 1925 r., Warszawa, Min. Spr. Zagr. 80 str. 4 zł.

Sławski St. Dr.: Gdańsk, Polska a Niemcy, Poznań, Fiszer i Majewski, 1926, 64 str. 5 zł.

- Sochacki J.: Przeciw ratyfikacji traktatu gwarancyjnego z Rumunją. Przemówienie w Sejmie 30/IX. 1926, Warszawa, 1926, 8 str.
- Spałek Wł. mjr.: Wojna rosyjsko-japońska 1904—1905, Warszawa, Wojskowy Instytut Naukowo-Wydawniczy, 1926, 161 str. 6,90 zł,
- Zaleski A.: Mowy Ministra Spraw Zagranicznych, wygłoszone na posiedzeniu Sejmowej Komisji Spraw Zagr. w 21/VII. 1926 i 22/VII 1926, Warszawa, Drukarnia Państwowa, 1926, 31 str.
- Wehr W. Dr.: Nacjonalizm państwa współczesnego i jego skutki w prawie międzynarodowym, Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1926, 32 str. 1,80 zł.
- Wielhorski Wł.: Byt ludności polskiej w Państwie Litewskim w świetle dochodzeń jej praw przed Ligą Narodów, Wilno, „Pax”, 1926, 184 str. _____

Czasopisma: Chyszakowski A.: Europa wobec Azji (*Drogi Naprawy*, nr. 3. 1927). — L. B.: Stany Zjednoczone a Trybunał Haski (*Drogi Naprawy* Nr. 3. 1927). — Chyszakowski: Spór o kocioł bałkański (*Drogi Naprawy* Nr. 4. 1927). — Głuski St.: O kompetencji stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze do wydania opinii doradczych (*Gazeta Adm. i Pol. Państw.* Nr. 1. 1926). — Cybichowski L.: Zagadnienie okupacji (*Gazeta Adm. i Pol. Państw.* Nr. 3. 1927). — Babiński L.: Arbitraż w prawie międzynarodowym (*Palestra* Nr. 5. 1926). — Babiński L.: V-ta konferencja prawa międzynarodowego prywatnego (*Palestra* Nr. 12. 1926). — Krahl: Polityka zagraniczna St. Zj. (*Przegląd Polityczny*, T. IV, Nr. 1. 1926). — Wałek: Grecja jako czynnik polityki międzynarodowej (*Przegląd polityczny*, T. IV, Nr. 2—3. 1926). — Klimowiczak: Sytuacja międzynarodowa i polityka zagraniczna S. H. S. (*Przegląd Polityczny*, T. IV, Nr. 2—3. 1926). — Palmieri: Polityka zagraniczna Włoch (*Przegląd Polityczny*, T. IV, Nr. 2—3. 1926). — Rose: Niemcy i Polska (*Przegląd Polityczny*, T. IV, Nr. 2—3, 1926). — Gooch: Podstawowe zasady angielskiej polityki zagranicznej (*Przegląd Polityczny*, T. IV, Nr. 4. 1926). — Rose: Po wejściu Niemiec do Ligi Narodów (*Przegląd Polityczny*, T. V, nr. 1—2. 1926). — Kamuzo: Polityka narodowościowa władzy sowieckiej na Ukrainie (*Przegląd Polityczny*, T. V, Nr. 1—2. 1926). — Ricolfi: Sprawa Marokka (*Przegląd Polityczny*, T. V, Nr. 1—2. 1926). — Litwiński: Polska a Litwa i Z. S. S. R. (*Przegląd Polityczny*, T. V, Nr. 3—4, 1926). — Dybowski: Liga narodów brytyjskich (*Przegląd Polityczny*, T. V, Nr. 5, 6. 1926). — Litauer St.: Chiny w walce o wyzwolenie (*Przegląd polityczny* Nr. 1—2. 1927). — Makowski J.: Koncesje europejskie w Chinach (*Przegląd Polityczny*, T. VI, Nr. 1—2. 1927). — Grzymała-Grabowiecki J.: Stosunki międzynarodowe Turcji (*Przegląd Polityczny*, T. VI, Nr. 1—2. 1927). — Dąbrowski J.: Polska a program rewizji traktatów (*Przegląd Współczesny*, kwiecień, 1926). — Kunisz

Problem rozbrojenia europejskiego (*Przegląd Współczesny*, marzec, 1927). — Z. K.: Spór o ważność zgłoszeń do szkół mniejszościowych na G. Śląsku (*Sprawy Narodowościowe Nr. 1. 1927*). — Maliszewski Edw.: Ludność litewska w państwie polskiem (*Sprawy Narodowościowe Nr. 1. 1927*). — Stebelski A.: Zjazdy mniejszości narodowych w Genewie (*Sprawy Narodowościowe Nr. 1. 1927*). — Chomicz P.: Idea a związki państw (*Ster Nr. 21, 1926*). — Klimowczak Z.: Pakty Pakty gwarancyjne (*Ster Nr. 30, 1926*). — Wróblewski Wł.: Zjednoczone Stany Europy (*Ster Nr. 2. 1926*). — Zygel : Traktat berliński (*Ster Nr. 2. 1926*). — Klimowczak Z.: Nowy projekt reorganizacji Ligi Narodów (*Ster Nr. 19. 1926*). — Chomicz P.: Idea związku państw (*Ster Nr. 4. 1927*). — Klimowczak: Spór szkolny na G. Śląsku (*Ster Nr. 4. 1927*). — Czarnocki: Stosunek do mniejszości narodowych (*Ster Nr. 6. 1927*). — Klimowczak: Porozumienie paryskie w sprawie twierdz (*Ster Nr. 7. 1927*). — H. Gn.: Rokowania polsko-niemieckie (*Ster Nr. 8. 1927*). — Wróblewski: Bałkany powojenne (*Ster Nr. 8. 1927*). — Klimowczak: Nowe propozycje w sprawie rozbrojenia (*Ster, Nr. 9. 1927*). — Klimowczak; Obecna sesja Rady Ligi Narodów (*Ster Nr. 10. 1927*). — Perseverans: Rewindykacja a nieagresja (*Ster Nr. 10. 1927*).

- Alvarez A.: La réforme du pacte de la société des nations sur des bases continentales et régionales, Paris, 148 str.
- Arminjon P.: La forme des actes en droit international privé, Paris, Sirey, 1926, 43 str. 8 fr.
- Bonde A.: Traité élémentaire de droit international public, Paris, Dalloz, 1926, 566 str.
- Bonvalot G.: Les avis consultatifs de la Cour permanente de justice internationale, Paris, Pichon, 1926, 128 str.
- Borch N.: Les principes des nationalités et la Question Lithuanienne, Louvain, Etablissements Fr. Centerich, 1923, 139 str.
- Cabairac G.: La nationalité de la femme mariée, Paris, Sirey, 1926.
- Cosmin S.: L'entente et la Grèce pendant la grande guerre, 1914—1917, 2 vols, Paris, Soc. Mutuelle d'édition, 1926, 900 str.
- Coursier H.: Le statut international du territoire de la Sarre, Paris, Pedone, 1926, 150 str.
- Dami A.: La crise constitutionnelle de la société des Nations, Genève, „Petite Fusterie”, 1926.
- Dąbrowski St.: Les empires centraux et la lutte pour la recrutement polonais pendant l'occupation (1914—1918). Paris, Chiron, 1926, 358 str., 28 fr.
- Delchelle J.: La situation juridique des russes en France, Lille, Danel, 1926, 244 str.

- Drechsel M.: Le traité de Versailles et le mécanisme des conventions internationales du travail, Paris, 1926, 10 fr.
- Eliesco M.: Essai sur les conflits de lois dans l'espace, sans conflit de souveraineté, Paris, Duchemin, 1926, 448 str.
- Eynard J.: La loi du Pavillon, Recherche d'une règle générale de solution des conflits en droit maritime international, Paris, iSrey, 1926, 269 str. 30 fr.
- Farag W.: Le rôle des tribunaux mixtes et indigènes d'Egypte en matière de statut personnel, 1926, Paris, Libr. gen. de droit et de jurisprudence, 1926, 266 str. 25 fr.
- Farag W.: L' intervention devant la Cour permanente de justice internationale, Paris, Libr. gén. de droit et de jurisprudence, 1927, 144 str. IS fr.
- Fauchille P.: Traité de droit international privé, Paris, Rousseau, 1926, 730 str. 300 fr.
- Fauchille P.: Traité de droit international public, Tome I, 3-me partie, Paris, Rousseaux, 1926, 729 str.
- Foignet R.: Manuel élémentaire de droit international public, 13 éd. Paris, Rousseau, 1926, 706 str. 15 fr.
- Goellner A.: La révision des traités sous le régime de la Société des Nations, Paris, Rousseau, 1926, 108 str.
- Gorovtseff: La société des nations et les Etats-Unis d' Europe, Paris, Pedone, 1926, 8 str. 4 fr.
- Gorovtseff: La notion de l'objet en droit international et son rôle pour la construction juridique de cette discipline, Paris, Pédone, 1926, 28 str. 6 fr.
- Graliński Z.: Le règlement pacifique obligatoire des différends internationaux suivant le pacte de S. d. N. Paris, 1926, Pedone, 221 str. 30 fr.
- Grelling R.: La campagne „innocentiste" en Allemagne et le traité de Versailles, Paris, Costes, 1926, 319 str.
- Guyot R.: La première entente cordiale, Paris, Rieder, 1926, 328 str.
- Henry - Couannier A.: Legitimité de la guerre aérienne, Paris, Per Orbem, 1926, 252 str.
- Kayser et Le Mercier: Les états-unis d'Europe, Paris, Ed. Associes, 1926.
- Korovine P.: La republique des Soviets et le droit international. Paris, Pédone, 1926, 22 str. 6 fr.
- Lavallaz : Essai sur le désarmement et le pacte de la société des Nations, Paris, Rousseau, 1926, 506 str. 52 fr.
- Mandelstam A.: La société des Nations et les puissances devant le problème arménien, Paris, Pédone, 1926, 355 str. 60 fr.
- Marais G.: Des règles de la Haye, Paris, Rousseau, 1926, 174 str. 20 fr.

- Mariotte P.: Les limites actuelles de la compétence de la S. d. N., Paris, Pédone, 1926, 296 str. 30 fr.
- Martens-Triepel: Nouveau recueil général de traités et autres actes relatifs aux rapports de droit international, Série III, T. 15, Livre I. Leipzig, Weichert, 1926, 320 str. 18 M.
- Mirkine-Guetzevitch: La doctrine soviétique du droit international, Paris, Pédone, 1926, 26 str. 15 fr.
- Moharram M.: La cour permanente de justice internationale, Dijon, Bernigaud, 1926.
- N.... Revue de droit international privé. Tables générales des 20 premiers années 1905—1924, Paris, Sirey, 1926, 554 str. 90 fr.
- N.... Recueil des cours professés à La Haye, Academie Inter. en 1926, T. I. et III. Paris, Hachette, 1926, 70 fr.
- Niboyet J.: La Fraude à la loi en droit international privé. Paris, Sirey, 1927, 24 str., 4 fr.
- Nourry H.: L'établissement de la filiation naturelle en droit international privé, Paris, Sirey, 1926, 114 str. 20 fr.
- Pech E.: Les alliés et la Turquie, Paris, Presses Univ. 1926, 267 str.
- Pila J.: Le trafic des stupéfiants et la Société des Nations, Paris, Sirey, 1926, 298 str. 15 fr.
- Radovanovitch V.: Le Danube et l'application du principe de la liberté de la navigation fluviale, Genève, Soc. Coop. d'Impression, 1926, 336 str.
- Rapisardi-Mirabelli: Théorie générale des Unions internationales, Paris, Hachette, 1926, 50 str.
- Reynier J.: Le conseil du port et des voies d'eau des Dantzig. Dantzig, Kafemann, 1925, 16 str.
- Rouard de Card: Traités de délimitation concernant l'Afrique française, Paris, Pedone, 1926, 84 str. 12 fr.
- Rouard de Card: Le statut de Tanger d'après la convention du 18/XII. 1923, Paris, Pédone, 1926, 90 str. 9,50 fr.
- Sayour: Répertoire de la jurisprudence des appels sommaires des tribunaux mixtes d'Egypte. Paris, Rousseau 1927, 540 str. 106 fr.
- San-houry A.: Le califat, Son evolution vers une Société des Nations orientale, Paris, Geuthner, 1926, 627 str.
- Sapiens: Les droits de la ville Libre de Dantzig et la Pologne, Paris, Delpeuch, 1925, 47 str.
- Sibert M.: La question de la garantie et de la réduction des armements terrestres à la quatrième assemblée de la S. d. N. Paris, Pédone, 1926, 45 str. 8 fr
- SinTchoan-Pao: Le droit des gens de la Chine antique, Part. I. Introduction, Les idées, Paris, Chauny et Quinsac, 1926, 181 str. 20 fr.
- Sukiennicki W.: La souveraineté en droit international moderne. Paris, Pédone, 1927, 412 str.

- Szillassy : Manuel pratique de diplomatie moderne, Lausanne, Payst, 1926.
- Terasaki T.: William Penn et la Paix, Paris, Pédone, 1926, 163 str. 20 fr.
- Titéano E.: La compétence de la Société des nations et la Souveraineté des Etats, Paris, Pédone, 1926, 175 str. 30 fr.
- Toporul J.: La situation de la Bessarabie et de la Bukovine comme elle se présente au point de vue du droit public et international. Lwów, Two naukowe im. Szewczeni, 1926, 16 str.
- Vermeil E.: Les origines de la Guerre et la politique extérieure de l'Allemagne au début du XX. siècle, Paris, Payot, 1926, 284 str.
- Yoshitomi: Les conflits nippo-américains et le problème du Pacifique, Paris, Pédone, 1926, 388 str. 40 fr.
- Witenberg J. C.: Commission mixte de reclamations germano-américaine, Paris, Presses Univ., 1926, 147 str.
- Auerhan J.: Die sprachlichen Minderheiten in Europa, Berlin, Friedenau, 1926, 155 str., 4 M.
- Baak; J. C.: Der Inhalt d. modernen Völkerrechts u. d. Ursprung d. Artikels 10 d. Völkerbundsatzung, Berlin, Vahlen, 1926, 237 str.
- Bartz W.: Deutsche Luftrechtspolitik seit Versailles, Berlin, Dümmler, 1927, 49 str. 3 M.
- Beiträge z. Reform u. Kodifikation d. Völkerr. Immunitätsrechts, hrsg. v. K. Strupp, Breslau, Kern, 1926, 84 str. 3,50 M.
- Björkstén S. R.: Das Wassergebiet Finnlands in völkerrechtlicher Hinsicht, Helsingfors, Akademiska Bokhandeln, 1926, 128 str.
- Braubach M.: Die „Grossen Vier“ auf d. Pariser Friedenskonferenz 1919, Münster i W., Aschendorffsche Verh. 1927, 32 str. 90 M.
- Brown S.: Der neutrale Charakter v. Schiff u. Ladung in Prisenrecht. Zürich, Inst. Orell Füssli, 1926, 310 str. 12,80 M.
- Clemens S.: Der Beruf d. Diplomaten. Betrachtungen ü. d. diplomat. Berufsmentalität, Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft f. Politik u. Geschichte, 1926, 107 str. 4 M.
- Coudenhove-Kalergis R.: Paneuropa, 12—16 Tsd. Wien, Paneuropa-Verlag, 1926, 174 str. 1,90 Schil.
- Elben O.: Die Staatsverträge Württembergs mit nichtdeutschen Staaten, Berlin, Dümmler, 1926, 127 str.
- Fürer J.: Die Adoption, Legitimation u. die Kindersanerkennung im internation. Rechte mit bes. Berücks. d. schweizer. Verhältnisse, Langen, salza, Beyer, 1926, 60 str. 175.
- Geisler W.: Der Kampf um die Weichsel, Untersuchungen z. Geschichte d. polnischen Korridors, Mit einer Nationalitäten Karte d. Weichselandes, Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, 1926, 178 str.

- Gerber H.: Die Beschränkung d. deutschen Souveränität n. d. Versailler Verträge, Berlin, Dümmler, 1927, 84 str. 4 M.
- Gerber H.: Minderheitenprobleme. Berlin, Gersbach & Sohn, 1927, 62 str. 2 M.
- Grunwald K.: Das Recht d. nationalen Minderheiten u. d. Völkerbund, Gladbach, Volksvereins-Verlag, 1926, 1,20 M.
- Hatschek J.: Einleitung ins Völkerrecht. Leipzig, Deichert, 1926, 113 Str., 2,80 M.
- Hatschek J.: Völkerrecht im Grundriss. Leipzig, Deichert, 1926, 254 str., 5 M.
- Herzfeld H.: Internationale Bestrebungen z. Schutz d. wissenschaftlichen Eigentums. Berlin, Prager, 1926, 23 str., 1,20 M.
- Jahrreis H.: Völkerbunds-Mitgliedschaft u. Reichsverfassung. Leipzig, Wiegandt, 1926, 23 str., 1 M.
- Keyser E.: Der Kampf um die Weichsel. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1926, 176 str.
- Koenig C. u. Fahl K.: Von Versailles z. Völkerbund. Breslau, Handel, 1926, 64 str. 1 M.
- Kohlleuscher M.: Jüdisches aus d. deutsch-polnischen Uebergangszeit. Posen, 1918—1920. Berlin, Eerer, 223 str.
- Kraus H.: Gedanken u. Staatsethos im internationalen Verkehr. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft f. Politik u. Geschichte, 1926, 166 str.
- Kunst J.: Die völkerrechtliche Option, I B. Breslau, Hert, 1926, 328 str.
- Lama Fr.: Papst u. Kurie in ihrer Politik u. d. Weltkrieg. Illertissen, Martinusbuchhandlung, 1926, 694 str.
- Ludwig E.: Wilhelm d. Zweite. Berlin, Ernst Rowohlt, 1926.
- Marburg E.: Staatsangehörigkeit u. feindlicher Charakter juridischer Personen m. bes. Berücks. d. Rechtssprechg. d. Gemischten Schiedsgerichte, Berlin, Vahlen, 1927, 115 str. 6 M.
- Martin H.: Freie Stadt Danzig. Danzig, Verlags-Gesellschaft, 1926, 32 str., 0,50 Guld.
- Mersmann-Soest O. u. Wohl P.: Die deutsch-russischen Verträge v. 12. 10. 1925. Berlin, Vahlen, 1926, 372 str.
- Merz V.: Die fünfte Haager Konferenz f. internationales Privatrecht. Zürich, Inst. Orell Füssli, 1927, 74 str., 2,70 M.
- Niemeyer, Rühland, Spiropoulos: Der Völkerbund, Verfassung u. Funktion. Kiel, Inst. f. internat. Reform u. Kodifikation d. Völkerrechts, H. 3., 1926, 115 i 79 str., 7,50.
- Niemeyer Th.: Allgemeines Völkerrecht d. Küstenmeeres. Kiel, „Institut f. internat. Recht“, 1926, 40 str., 2,40 M.
- Nyrén G.: Eherecht im internationalen Verkehr, Berlin, Heymann, 1927, 175 str. 6 M.

- Osterrieth A.: Die Haager Konferenz 1925 z. Revision d. Pariser Uebereinkunft v. 1883 f. gewerblichen Rechtsschutz. Leipzig, Verlag Chemie, 1926, 188 str., 6 M.
- Recke W.: Die polnische Frage als Problem d. europäischen Politik. Berlin, Stilke, 1927, 399 str., 10 M.
- Reinhard E.: Die imperialistische Politik im fernen Osten. Berlin, Bücher, 1926, 237 str.
- Ruehlmann P.: Das Schulrecht d. deutschen Minderheiten in Europa. Breslau, 1926, 698 str., 40 M.
- Der Polnische Korridor, Verlag „Deutscher Flugschriften“ 1926, 40 str.
- Schneider W.: Das völkerrechtliche Mandat in historisch-dogmatischer Darstellung, Stuttgart, „Ausland u. Heimat“, 1926, 103 str. 3,20 M.
- Spiropoulos J.: Die de facto-Regierung im Völkerrecht, Kiel, Institut für internat. Recht, 1926, 188 str. 7,50 M.
- Stauffer W.: Das internationale Privatrecht d. Schweiz auf Grund d. BG. betr. d. civilrechtl. Verhältnisse d. Niedergelassenen u. Aufenthalter v. 25. Juni 1891 bis 10. Dezember 1907. Aarau, Sauerländer, 1925, 172 str., 5,60 M.
- Strupp K.: Grundzüge d. positiven Völkerrechts. Bonn, Rohrscheid, 1926, 280 str.
- Verdross A.: Die Verfassung d. Völkerrechts-Gemeinschaft. Wien, Springer, 1926, 228 str.
- Verzijl J. H. W.: Das gevierteilte Westpreussen u. d. Versailler Vertrag. Stolp, Eulitz, 1926, 42 str.
- Wagner R.: Die Freie Stadt Danzig. Berlin, Schutzverband-Verlag, 1926, 19 str.
- Waldkirch E.: Das Völkerrecht in seinen Grundzügen dargestellt. Basel, Helbig, 1926, 420 str.
- Walz G. A.: Die Abänderung völkerrechtsgemessen Landesrechts, grundsätzliche Untersuchungen z. engl. amerikan. deutschen u. Österreich. Recht. Berlin, Dümmler, Geg. 174 str., 6,75 M.
- Wertheimer: Deutschland, Die Minderheiten u. d. Völkerbund. Berlin, Heyman, 1926, 152 str.
- Wendriner R.: Das Ausgleichsverfahren d. Versailler Vertrages, mit bes. Berücksichtigung d. Rechtsvergleichung. Berlin, Prager, 1926, 19 str., 1 M.
- Wörterbuch d. Völkerrecht u. d. Diplomatie. Begonnen v. J. Hatschek, Fortges. u. hrsg. v. K. Strupp, Lfg. 17/18. Berlin, de Gruyter, 1927, 12 M.
- Woytinsky W.: Die Vereinigten Staaten v. Europa. Berlin, Dietz, 1926, 186 str. 4 M.

- Andrássy, Count J.: Bismarck, Andrássy and their successors. European politics 1871—1905. London, Fisher Unwin, 1926.
- Ashley P.: Europe from Waterloo to Serajewo, Knopf, 1926.
- Aymar Fr. W.: Problem in positive international Law. New York, Nation Printing Press, 1926.
- Backer P. J.: The League of nations at work. London, Heath Cranton,
- Barlett V.: The brighter side of Europea Chaos. London, Heath Cranton, 1926, 223 str.
- Barnes H. E.: Genesis of the world war. New York, Knopf, 1926.
- Barnes G. N.: History of the international labor office. London, Williams & Norgate, 1926, 106 str.
- Bausmann F.: Facing Europe, Century Co, 1926.
- Birck L. V.: The scourge of Europe. London, Routledge, 1926, 304 str.
- Colombos J.: A treatise on the law of prize. London, Sweet u. Maxwell, 1926, 383 str.
- Coolidge A. C.: The origins of the triple alliance. New York, Scribner's, 1926.
- Das Santosh Kumar: The league of nations. Calcutta, Book Co, 1926, 164 str.
- Dawson W.: Richard Cobden and fereign policy. London, Allen & Unwin, 1926.
- Dickinson G. Lowes: The international Anarchy 1904—1914. London, Allen u. Unwin, 1926, 516 str.
- Durham E.: The Serajewo crime. London, Allen u. Unwin, 1926, 208 str.
- Foot J. A.: A concise treatise on private international law based on the decisions in the English courts, S th. ed. London, Sweet & Maxwell, 1926, 692 str.
- Fanshawe M.: Reconstruction, Five years of work by the league of nations. London, Allen & Unwin, 1926, 336 str.
- Gibb A. D.: The international law of jurisdiction in England and Scotland. London, Sweet & Maxwell, 1926, 301 str.
- Glasgow G.: From Dawes to Locarno. London, Benn, 1926, 186 str.
- Harley J. E.: Selected documents and materials for the study of international law and relations, Los Angelos, Times-Mirror Press, 1926, 422 str.
- Hsia Ching, Lin: Studies in Chinese diplomatie history. Shanghai, Commercial Press 1926, str. 226.
- Johnson J. E.: War-cause and cure. New York, Wilson, 1926, str. 413.
- Loeb S. I.: Palestine awake: The rebirth of a nation, Century Co.
- Lucas Ch.: The empire at war, 5 vols. London, Oxford Univ. Press, 1926.
- Luke H. Ch.: Mosul and its minorities. London, Hopkinson, 1926, str. 161.
- Maurice Fr.: Governments and war. A study in the conduct of war. London, Heinemann, 1926, 171 str.

- Oppenheim L.: International law, V. II. Disputes war and neutrality, IVth ed. London, Longmanns, 1926.
- Paintin H. J.: The league of nations at the bar and the federation of man, Blockley. Paintin & Simpson, 1926, 323 str.
- Parmelee M.: Blockade and sea power. New York, Crowell, 1926, 449 str.
- Pergler Ch.: American in the struggle for Czechoslovak independence. Philadelphia, Dorrance, 1926.
- Ponsonby A.: Now is the time; an appeal for. peace. London, Parsons, 1926, 191 str.
- Puente J.: The foreign consul, his juridical status in the United States, Chicago, Burdette J., 1926.
- Ralston J.: International arbitral law and procedure, II ed. Stanford Univ. Press, 1926.
- Ramsay A. A.: Idealism and foreign policy. London, Murray, 1926.
- Russel Fr.: The international government of the Saar, Uniw. of California Press, 1926.
- Sengputa B. P.: Conquest of territory and subject races in history and international law. London, Simplein, 1926, 197 str.
- Seton-Watson R. W.: Serajewo: a study in the origins of the great war. London, Hutchinson, 1926.
- Shotwell J. T., Lindsay S. and Moon P. T.: International problems and relations, Proc. Acad. Pol. Sci. July 1926, 216 str.
- Spaighet J. M.: Aircraft and commerce in war. London, Longmans, 1926, 119 str.
- Spender J. A.: The Changing east. London, Cassel, 1926, 216 str.
- Viswanatha S. V.: International law in ancient India. London, Longmans, 1926, 214 str.
- Wrench G. T.: The cause of peace and war. London, Heinemann, 1926, 470 str. _____
- Betti E.: E. Zitelmann e il problema del diritto internazionale privato, Roma, Atheneum, 1925, 86 str.
- Cereti C.: L'ordinamento giuridico internazionale, Genova, Lombardo, 1926, 85 str.
- Francesco Av. G. M.: La natura giuridica dei mandati internazionali, Pavie Sip. Cooperativa, 1926, 130 str.
- Grassi C.: Il patto della Società delle Nazioni di fronte alla scienza, del diritto internazionale, Catania, 1926, 157 str.
- Romano S.: Corso di diritto internazionale, Padova, Milani, 1926, 252 str.
- Gessen S. J.: Okrainnyje gosudarstwa: Polska, Finlandija, Estonija, Ła-twija i Litwa, Leningrad, „Priboj”, 1926, 151 str. 85 kop.
- Łapinskij Russko-polskije odnoszenja w period mirowoj wojny. Moskwa, „Moskowskij raboczij”, 1926, 162 str. 1,40 rb.

4. Prawo konstytucyjne i administracyjne.

D m o w s k i Roman: Zagadnienie Rządu, wyd. drugie, Warszawa, 1927, str. 32.

Jako pierwszy zeszyt „Wskazań Programowych” Obozu Wielkiej Polski ukazało się studjum, poświęcone zagadnieniu Rządu. Nie są to, jakby z tytułu przypuszczać można, rozważania prawno-polityczne, dotyczące konkretnego ukształtowania form organizacyjnych rządów, ale raczej rozważania socjologiczno-polityczne na temat współczesnych sił społeczno-politycznych, na których może się oprzeć organizacja i władza państwowa, ze szczególnem uwzględnieniem stosunków polskich.

Autor wychodzi z założenia, że zasada praw jednostki, proklamowana przez rewolucję francuską, zbankrutowała. Narody europejskie, oparłszy na tej zasadzie swój byt polityczny, tracą szybko swą spójność i siłę wewnętrzną, coraz mniej okazują się zdolnymi do wytworzenia rządu, umiającego pokierować państwem, sprostać jego zadaniom politycznym i gospodarczym.

Silne poczucie narodowe, wynikające ze ścisłego, głębokiego związku jednostki z własnym narodem, uważa autor w dzisiejszym okresie dziejów za najpotężniejszy czynnik, zdolny zapanować nad egoizmem jednostki, nakładający na nią obowiązki, nie mające częstokroć nic wspólnego z jej osobistymi celami. Tem samym poczucie narodowe jest dziś najsilniejszym z czynników, łączących ludzi w jedną całość społeczną, najtrwalszą, najmniej zawodną podstawą bytu społecznego. — Wzięcie przez naród, przez jego świadomy, myślący i poczuwający się do obowiązku względem ojczyzny ośrodek steru państwa w ręce, a z nim przyjęcie na siebie pełnej odpowiedzialności za jego losy, jest postulatem dziejowym dzisiejszej doby na obszarze całej naszej cywilizacji. Cel ten musi osiągnąć każdy naród, który do tego jest zdolny i każdy musi dojść do tego drogami, odpowiadającymi jego położeniu, jego psychice politycznej, jego charakterowi.

Pierwszy krok do osiągnięcia tego celu — to organizacja narodu, czyniąca z niego ciało, zdolne kierować się jedną myślą i działać według jednego planu.

Na czym ta organizacja narodu ma polegać i w jakich formach się przejawiać — autor nie daje odpowiedzi.

A. P.

S u l i g o w s k i Adolf. Słowa przestrogi dla Polski, czyli konieczna naprawa Konstytucji. Warszawa, 1927, str. 21, Arct.

Autor uważa dokonaną w 1926 r. reformę Konstytucji Polskiej za niewystarczającą i wysuwa szereg dalej idących postulatów, a mianowicie: 1) skasowanie rządów parlamentarnych i ograniczenie Sejmu do roli organu ustawodawczego, 2) rozszerzenie kompetencji Senatu i oparcie jego składu na organizacjach samorządowych terytorjalnych i gospodarczych, 3) ograniczenie prawa wyborczego do Sejmu cenzusem oświatowym i cenzusem wieku oraz zmniejszenie okręgów wyborczych.

Książeczka zawiera pewne błędy faktyczne. Powszechność i pluralność głosowania wprowadzono w Belgii nie w roku 1899, ale w 1893. Wyborów do Senatu dokonują obecnie w Stanach Zjednoczonych nie ciała ustawodawcze, lecz ludność bezpośrednio (od 1913 r.). A. P.

W a s i u t y ń s k i Bohdan: Praworządność. Warszawa, 1927, str. 23.

Wyraz „praworządność” należy do wyrazów najczęściej w życiu konstytucyjnym używanych, a jednak nie zawsze należyte rozumianych. Dlatego z uznaniem powitać należy książeczkę znanego prawnika i publicysty, wyjaśniającą właściwą treść tego pojęcia.

Autor słusznie zaznacza, że pierwszym warunkiem państwa praworządnego jest panowanie ustawy. Słusznie również domaga się rozszerzenia kompetencji władzy sądowej zarówno w kierunku badania konstytucyjności ustaw (przez specjalny organ sądowy), jak też w dziedzinie administracji. W tym ostatnim zakresie autor proponuje: 1. rozszerzyć za wzorem francuskim możliwość zaskarżenia aktów administracyjnych, 2. nadać Trybunałowi prawo wydawania orzeczeń zmieniających decyzje władz administracyjnych, gdy stan faktyczny jest jasny, a norma prawa nakazuje wydanie określonej decyzji, 3. przyspieszyć rozpatrywanie spraw przez sądy administracyjne, przez utworzenie przewidzianych przez konstytucję niższych sądów administracyjnych. A. P.

C o s t a m a g n a Carlo: Diritto corporativo italiano. Torino, 1927, str. 581, Unione Torinese.

Najważniejsza i najgłębsza reforma faszystowska zaczyna wchodzić w życie. Zasługuje ona na uwagę nie tylko z punktu

widzenia włoskiego. Przedstawia bowiem pierwszą próbę zasadniczego rozwiązania kwestji robotniczej oraz stałego uregulowania wzajemnego stosunku pomiędzy kapitałem a pracą. Znaczenie polityczne tej reformy zrozumiemy, gdy zważymy, że istnieje projekt oparcia na syndykatach reprezentacji parlamentarnej.

Syndykalizm faszystowski — powiedział Mussolini przy omawianiu ustawy w parlamencie — różni się od syndykalizmu czerwonego w tym punkcie zasadniczym, że nie dąży do zniesienia prawa własności. Dąży on do współdziałania kapitału i pracy w procesie produkcyjnym w celu spotęgowania samej produkcji.

Faszyzm — powiedział w parlamencie minister sprawiedliwości Rocco, główny twórca ustawy syndykalistycznej — ma tę zasługę historyczną, że restytuował równowagę pomiędzy warstwami społecznymi, że zajął stanowisko moderatora i arbitra pomiędzy klasami. Uczynił to w celu przeszkodzenia, by jedna klasa zapanowała nad drugą i by z tej walki wynikła niemoc państw i nędza obywateli.

Jakkolwiek sama ustawa syndykalistyczna z 3 kwietnia 1926 roku ujęta jest w formę zwięzłą i prostą, to jednak szereg późniejszych dekretów, rozporządzeń i okólników administracyjnych, jak również sama różnorodność i komplikacja sytuacji społeczno-gospodarczych, wywołały tyle kwestyj wątpliwych, że dokładne zorientowanie się w tem wszystkim stało się dla samych Włochów dość trudnem.

Dlatego z uznaniem powitać należy dzieło wydane przed kilku tygodniami przez Carlo Costamagna, jednego z najbliższych współpracowników ministra Rocco, pod tytułem „Diritto corporativo italiano” z przedmową ministra Rocco. Książka ta daje bardzo dokładny obraz nowego prawa syndykalistycznego włoskiego i obszerną analizę wszystkich kwestyj wątpliwych i spornych. Cennem uzupełnieniem książki jest tekst ustawy oraz późniejszych dekretów i okólników.

Możnaby powiedzieć, że prawo syndykalistyczne włoskie opiera się na czterech zasadach przewodnich: 1) zasada jedności syndykatu, 2) zasada umów zbiorowych, 3) ustanowienie trybunałów pracy z orzecznictwem obowiązującym, 4) zakaz strajków i lokautów, które zostały uznane za przestępstwa.

Zasada jedności syndykatu oznacza, że w danym zawodzie i danym miejscu może być tylko jeden syndykat pracobiorców i jeden syndykat pracodawców i że syndykat ten reprezentuje

ogół robotników lub przedsiębiorców danej kategorii. Znaczenie prawne bowiem ma tylko ten syndykat, który został zatwierdzony przez władzę sądową. Ma on w pewnym zakresie władzę dyscyplinarną i podatkową wobec ogółu pracowników danej kategorii. Rzecz jasna, że w praktyce znaczenie prawne będzie nadawane przez rząd, przede wszystkim syndykatom faszystowskim.

Syndykaty lokalne mogą się łączyć w federacje, te ostatnie w konfederacie. Obecny regulamin przewiduje 6 konfederacji narodowych pracodawców i 6 konfederacji narodowych robotników, według głównych gałęzi produkcji: przemysł, rolnictwo, handel, transport morski i powietrzny, transport lądowy, banki. Pozatem przewidziana jest 13 konfederacja narodowa: wolnych zawodów i artystów. Kontrolę nad syndykatami sprawuje Minister Korporacji. Urzędnicy państwowi i samorządowi nie mogą tworzyć syndykatów.

Według terminologii obecnie przyjętej, należy odróżniać „syndykaty” i „korporacje”. Syndykaty są zrzeszeniami ludzi tego samego zawodu, mają osobowość prawną i pewną władzę dyscyplinarną. Korporacje natomiast reprezentują pewną gałąź produkcji w danym miejscu i składają się z reprezentantów przedsiębiorców, robotników i urzędników prywatnych pod przewodnictwem osoby mianowanej przez Ministra Korporacji. Korporacje nie mają osobowości prawnej i są tylko organem administracyjnym państwa. Ustawa syndykalistyczna mówi tylko o syndykatach. Korporacje są przewidziane jedynie w rozporządzeniach wykonawczych, jako organ pomocniczy administracji państwowej.

Główny organizator syndykatów i korporacji faszystowskich, Rossoni, w swym odczycie, wygłoszonym niedawno w Uniwersytecie Rzymskim, powiedział, że syndykalizm faszystowski został przyjęty z większym uznaniem przez robotników, niż przez przedsiębiorców. Robotnicy bowiem czują, że oznacza on stabilizację ich sytuacji społeczno-gospodarczej, dając im obronę syndykatu i ochronę sądową. Faszyzm jednak, zdaniem Rossiniego, nie zatrzyma się w tym punkcie, tylko pójdzie dalej w kierunku poprawy doli robotniczej. Będzie on dążył do znalezienia formy prawnej, któraby, nie hamując produkcji, zapewniła robotnikowi udział w zyskach przedsiębiorstwa i związała go w ten sposób mocniej z warsztatem pracy.

Prof. Dr. Peretiatkowiez.

Mirek l'Abbé François: Le pouvoir législatif dans l'ancienne Pologne, des origines jusqu' à la première moitié du XVI siècle. Paris, 1925, Librairie de Jurisprudence Ancienne et Moderne, str. 136 +11.

Prace z zakresu ustroju politycznego dawnej Polski należą do rzadkości w literaturze zagranicznej. To też, już z tego chociażby powodu, pracę X. Dra Mirka, obecnego redaktora „Nowego Kurjera” w Poznaniu, ogłoszoną jako teza doktorska na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Strassburgu, powitać należy z prawdziwem uznaniem.

Autor zajmuje się historją rozwoju władzy prawodawczej w Polsce — aż do połowy XV-go wieku, ujmując w treściwym lecz jasnym zarysie poszczególne fazy tworzenia się legislatywy w dawnej Polsce ze stanowiska historycznego oraz na tle porównawczem. Szereg najważniejszych aktów prawno-publicznych zawartych w końcu książki trafnie ilustruje wywody autora.

Pracę X. Dr. Mirka, mającą głównie na celu zaznajomienie cudzoziemców z rozwojem dawnego polskiego prawa publicznego, uznać należy za bardzo potrzebną i pożyteczną.

Witold Bronowski (Poznań).

Funck-Brentano Frantz: L'ancien régime. Paris, str. 561.

Wszechstronne a zwarte studjum poświęcone budowie społeczno-politycznej Francji w czasach Ludwika XIV, XV i XVI, oparte o źródłową literaturę, stanowi bardzo cenny i ciekawy przyczynek do historii Francji. Autor kładzie szczególny nacisk na zagadnienia prawa rodzinnego i roli zorganizowanych rodów w obyczajach ówczesnych i w życiu politycznem; analizując kolejno warstwy społeczne, szlachtę feudalną, szlachtę, mieszczaństwo, życie wsi, stosunki dworskie, obyczaje. Autor daje świetne tło, na którem powstała rewolucja francuska; jest on zwolennikiem tezy Tocqueville'a o braku istotnych rzeczowych przyczyn rewolucji, a o decydującej roli, jaką odegrały czynniki psychologiczne, powstałe w społeczeństwie, mimo zaniku tych różnic prawnych i przywilejów, które je poprzednio wytworzyły.

Adam Piasecki (Warszawa).

Weber Alfred. Die Krise des modernen Staatsgedankens in Europa. Berlin und Leipzig, 1925, str. 172.

Studjum o państwie, zawierające analizę ewolucji państwa pod wpływem działania sił ekonomicznych oraz przedstawienie problemu współczesnego kryzysu parlamentaryzmu ze szczególnem zwróceniem uwagi na zjawisko ugrupowań pośrednich, stojących między państwem i jednostką, które powodują potrzebę rewizji teorii indywidualistycznych państwa.

Wadą tej pracy jest jest wyraźna tendencja polityczna, rażąco nie licująca z wielą ciekawymi naukowymi wywodami autora — zawiera ona propagandę solidarności europejskiej, ale tylko świata germańskiego i romańskiego z pominięciem Słowian.

Adam Piasecki (Warszawa).

B. Dział ekonomiczny

DZIAŁ I.

Teoria ekonomii politycznej, historia nauki ekonomii, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedje, podręczniki, ogólna polityka ekonomiczna.

Smith Adam: Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów. Z oryginału angielskiego przełożyli Oswald Einfeld i Stefan Wolff. Tom I, Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej, Warszawa 1927, Gebethner i Wolff, 8°, str. 274.

Nareszcie mamy polskiego Smitha dzięki Bibliotece Wyższej Szkoły Handlowej Warszawskiej. Jest to właściwie pierwsze polskie tłumaczenie Ojca Ekonomiki, gdyż poprzednie Znoska z 1811 r. było tylko streszczeniem, a Kłokockiego z 1814 objęło tylko część księgi IV-tej.

Szuka się z niecierpliwością sławnych ustępów, które się umie na pamięć niemal. Z zadowoleniem trzeba stwierdzić, że są one naogół wiernie i udatnie oddane. Tłumaczenie opiera się na ostatniem wydaniu Cannana, jest dobre, czasami może trochę ciężkie, lecz tłumacze z góry się zastrzegają, że chodziło im przedewszystkiem o wierność. Punkt to wyjścia zupełnie słuszny. Nie przeszkadza on zresztą, że czyta się tłumaczenie zupełnie gładko. Będzie ono wielką pomocą dla pracy we wszystkich seminarjach ekonomicznych polskich.

Oby na drugi tom, obejmujący księgi II—IV, nie należało czekać zbyt długo. Wobec tego, że przedtem już Biblioteka W. S. H. warszawskiej wydała Ricarda i Malthusa, Turgot'a posiadamy w tłumaczeniu Z. Golińskiej-Daszyńskiej, a Say możliwy jest jeszcze do nabycia i czytania w tłumaczeniu D. Dzie-rożyńskiego z 1821 r., które zresztą należałoby wydać ponownie z poprawkami, brak obecnie do skompletowania najniezbędniejszych klasycznych autorów w polskim języku już tylko J. St. Milla, tłumaczenie jego bowiem, dokonane przez R. P. i B., wydane w 1859/60 r. w Petersburgu, jest bardzo niekompletne, nieoparte na oryginale i lichy tłumaczone; przydałoby się także i przetłumaczenie Quesnay'a. Może i tych uzupełnień doczekamy się z inicjatywy tak zasłużonej na tem polu Biblioteki W.S.H.

Prof. Ed. Taylor (Poznań).

Bucharin N. Teorja materializmu dziejowego. Przekład z rosyjskiego. Warszawa, nakł. „Książki” 1927, str. 344.

W przedmowie do polskiego wydania Bucharin mówi, że jego książka jest „próbą usystematyzowania nauki materializmu historycznego”, podjętą, jak znowu pisze w przedmowie do wydania rosyjskiego, w duchu „tradycji najbardziej ortodoksalnego i rewolucyjnego ujmowania marksyzmu”. Zasługuje też na podkreślenie uwaga, że „książka ta powstała z dyskusyj na seminarjum, które prowadził autor wraz z J. P. Denikiem. Na te dyskusje przychodzili słuchacze, którzy już ukończyli grupę wykładowców uniwersytetu Swierdłowa, a potem stali się współpracownikami tego uniwersytetu. Jest to nowy typ ludzi, zajmujących się zagadnieniami filozoficznymi a nocami stojących z karabinem na warcie; ludzie ci rozstrząsają zagadnienia najbardziej oderwane, a w godzinę potem rzną drzewo na opał, przesiadują po bibliotekach, a potem spędzają długie godziny przy pracy fabrycznej”. Taka rekomendacja bardzo zaciekawia: jaką wartość naukową posiada praca nowych ludzi?

Wykład materializmu dziejowego w duchu marksowskim jest rzeczywiście systematyczny, bardzo przystępny, stosunkowo mało nużący, ale o słabej wartości naukowej. Bucharin wprawdzie rozwinął i uzupełnił poglądy Marksa, wypowiedziane okazynie w kilku miejscach jego dzieł; np. podkreślił pojęcie równowagi społecznej. Łagodząc zasadę walki, różniczkował pojęcie nadbudowy, wyodrębniając w niej technikę, stosunki między ludźmi i ideologię; uwytatnił zasadę, że okre-

ślonego sposobowi wytwarzania odpowiada oderwany sposób myślenia; wprowadził do systemu pojęcie cofania się i upadku, zwłaszcza bezpośrednio po dokonanej rewolucji, pojęcie materialności kultury itd. Gdy jednak chodzi nie o interpretację i rozwinięcie systemu, lecz o jego uzasadnienie, rozumowania autora nie posiadają prawie żadnej wartości. Ostatecznie wszystkie sprowadzają się do tego: spostrzegamy wszędzie zależność całego życia jednostkowego i zbiorowego od sił wytwórczych, zatem materializm dziejowy jest teorią prawdziwą. Bucharin jest grubym materialistą (str. 43 i n.). Z tego powodu nie może dać dostatecznej odpowiedzi na pytanie, dlaczego siły wytwórcze ulegają zmianie, rozwojowi, skoro wszelki ruch właśnie od nich się zaczyna. Odpowiedź, którą daje na str. 333—334, jest werbalizmem i błędnym kołem, gdyż sprowadza się do rozumowania: siły wytwórcze rozwijają się pod wpływem podstawy i nadbudowy, ale podstawa i nadbudowa rozwijają się tylko w granicach wpływu sił wytwórczych. Pojęcia religijne powstały pod wpływem zjawisk ekonomicznych (str. 168). Na konkretnym przykładzie tak się to przedstawia: „Rosyjskie prawosławie było i jest dokładnym odzwierciedleniem — bizantyjsko-moskiewsko-petersburskiego samodzierżawia. Bóg to imperator. Matka Boska to imperatorka. Mikołaj cudotwórca i inni ulubieni święci to ministrowie. Potem zaś cały poczet czynowników (aniołowie, archaniołowie, cherubiny i serafiny i t. d.). Między tymi dworzanami niebieskimi istnieje podział pracy. Michał to feldmarszałek” itd. (str. 175).

Wreszcie ostatnie spostrzeżenie. Zdaniem Bucharina każda nauka, a w szczególności nauki społeczne są klasowe. Jest nauka burżuazyjna i nauka klasowa (str. 2 i n.). Ale nauka proletariacka jest wyższa od burżuazyjnej. Dlaczego? Dlatego, że nauka burżuazyjna jest zainteresowana w utrzymaniu kapitalizmu i dlatego nie jest zdolna patrzeć dalej poza koniec swego nosa. Przeciwnie nauka proletariacka wszystko dostrzega lepiej (str. 4). „Klasa robotnicza ma swoją proletariacką socjologię, znaną pod nazwą materializmu historycznego. Podstawy tej teorii stworzyli Marks i Engels” (str. 6). „Materializm stał się teorią młodej, rewolucyjnej klasy proletariatu” (str. 49). Materializm dziejowy dowodzi, że rozwój kapitalistycznego społeczeństwa prowadzi do komunizmu, którego pierwszym stadium jest dyktatura proletariatu. „Tak więc klasa robotnicza, mając w rękach tak świetne narzędzie, jak teoria

marksyzmu, winna pamiętać: jej rękoma dokonywa się i dokona się budowa nowego układu stosunków".

Książka Bucharina jest dziełem propagandy bolszewickiej.
_____ Dr. A. S. (Lublin).

- Grabski Stanisław: *Ekonomia społeczna. I Socjologiczne podstawy ekonomji.* Lwów—Warszawa—Kraków. Wydawnictwo Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich b. r. (1927), 8-ka, str. 100.
- Grabski Władysław: *O własnych siłach. Zbiór artykułów na czasie.* Warszawa. Nakł. Gebethnera i Wolffa 1926, 8-ka, str. 117.
- Heydel Adam: *Filozofja społeczna Forda.* Kraków 1927, 8-ka, str. 61.
- Korowicz Henryk. *Program gospodarczy Polski na tle ogólnego położenia ekonomicznego.* Lwów 1926, 8-ka, str. 35.
- Kwiatkowski Antoni ks.: *Istota i cechy komunistycznej polityki ekonomicznej. Na tle paragrafu 13-go programu rosyjskiej partji komunistycznej z ilustracjami oryginalnymi.* Warszawa 1927, 8-ka, str. 128.
- Kwiatkowski Eugenjusz Inż., Minister Przemysłu i Handlu. *Przemówienie na plenum Sejmu w dniu 8. I. 1927. (Odbitka z zesz. 7, 1927, tyg. „Przemysł i Handel”).* Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 8-ka, str. 37.
- Kwiatkowski Eugenjusz (Inż., Minister Przem. i Handlu): *Przemówienie w komisji budżetowej Sejmu z dnia 6. XII. 1926.* Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel” 1926, 8-ka, str. 36.
- Kurnatowski J[erzy]: *Historja doktryn ekonomicznych. Wykłady prof. opracowane przez słuchaczy Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie. Rok akademicki 1926/27.* Warszawa. Nakł. Sekcji wyd. T-wa Bratnia Pomoc S. S. N. P. [1927] 8-ka, str. 267 (litografow.).
- Peretz Adolf: *O program gospodarczy Polski. Z przedmową prof. Adama Krzyżanowskiego (Z powodu konkursu Banku Gospodarstwa Krajowego).* Warszawa 1926, 8-ka, str. 101.
- Sarabianow W.: *Nowa polityka ekonomiczna (NEP.). Przekład z rosyjskiego S. Biernackiej pod redakcją Burskiego.* Moskwa. Centralne wydawnictwo Ludów SSSR. 1926, 8-ka, str. 40 (Biblioteka Młodzieży pod ogólną redakcją CKWIZMK).
- Smith Adam: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów. Z oryginału angielskiego przedłożyli Oswald Einfeld i Stefan Wolff.* Warszawa. Nakład Gebethnera i Wolffa 1927, tom I, 8-ka, str. 274 (Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej).
- Starzyński Stefan: *Rok 1926 w życiu gospodarczem Polski.* Warszawa. Wydawnictwo Ministerstwa Skarbu 1927, 8-ka, str. 124.
- Perreau Camille: *Cours d'économie politique.* 3 éd. T. 2. Paris. Librairie générale de droit et de jurisprudence 1927, str. 570.

- Peddie J. Taylor: Capitalism is socialism with economic adjustments. An industrial system of political economy. Foreword by G. C. Vyle. London. Longmans 1926, 8-ka, str. 358.
- Seligman Edwin Robert Anderson: Principles of economics with special reference to America conditions. 2 ed. rev. New York, Longmans 1926, 8-ka, str. 773.
- Tilloni Tomasso: International economic and political problems of the day, and some aspects of fascim. Ed. by Baron B. Q. di San Severino. With autograph letter from Sir A. Chamberlain. London. Simpkin 1926, str. 302. _____
- Grundriss der, Sozialökonomik: Abteilung 9. Das soziale System des Kapitalismus. Teil 2. Die autonome und staatliche soziale Binnenpolitik im Kapitalismus. Mit Beiträgen von Theodor Brauer, Emil Lederer, Jakob Marschak.... Tübingen. Mohr 1927, 8-ka, str. 526.
- Kerschagl Richard: Volkswirtschaftslehre. Eine Darstellung ihrer wichtigsten Lehrmeinungen. Wien. Manz 1927, str. VII + 150.
- Sombart Werner: Das Wirtschaftsleben im Zeitalter des Hochkapitalismus. Halbband 1. München. Duncker & Humblot 1927 (Der moderne Kapitalismus 3, 1). 8-ka, str. XXII + 514.
- Stillich Oskar: Einführung in die Nationalökonomie. 4. Theorie der Verteilung. Würzburg, Kabitzsch & Mönnich 1927, str. VII + 152.
- Surányi-Unger Theo.: Die Entwicklung der theoretischen Volkswirtschaftslehre im ersten Viertel des 20 Jahrhunderts. Jena. Fischer 1927, str. XIII + 320.

DZIAŁ II.

Historja gospodarstwa społecznego.

- Maleczyński Karol: Najstarsze targi w Polsce i stosunek ich do miast przed kolonizacją na prawie niemieckiem. Z mapą. Lwów. Nakł. Tow. Naukowego 1926. (Studja nad historją prawa polskiego t. X, zeszyt 1) 8-ka, str. 204. _____
- Briggs M.: Economic history of England. 2 ed. London, University Tutorial Press 1926, 8-ka, str. 556.
- Clapham J. H.: An economic history of modern Britain. The early railway age 1820—1850. London. Cambridge University Press 1926, 8-ka, str. 641.
- Cole G. D. H.: A short history of the British working class movement 1789—1925. Vol. II. London, Allen & Unwin 1926, str. 211.
- Lerch Hans: Hessische Agrargeschichte des 17 und 18 Jahrhunderts insonderheit des Kreises Hersfeld. Hersfeld. Ott 1926, 8-ka, str. 192.

S e m b r i t z k i Johannes: Geschichte der Königlich-Preussischen See- und Handelsstadt Memel. 2 Auflage. Memel. Siebert 1926, 8-ka, str. XIII + 381.

DZIAŁ III.

Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo.

B o r o w s k i Wacław: Kredyt rolniczy w Polsce, Warszawa, 1927. Nakł. Związku polskich instytucyj długoterminowego kredytu ziemskiego, 8°, str. 77.

W pierwszej części swej pracy autor przedstawia organizację i rozwój kredytu rolniczego w Polsce w epoce rozbiorów. Omawia więc towarzystwa kredytowe ziemskie we wszystkich trzech zaborach, banki akcyjne hipoteczne, kasy oszczędności i inne instytucje kredytu długoterminowego, kredyt parcelacyjny i meljoracyjny, wreszcie w krótkości bankowy krótkoterminowy kredyt rolniczy, trudny zresztą do uchwycenia co do swej wielkości, oraz kredyt spółdzielczy. Przegląd ten jest trzymany w ogólnych liniach, lecz jest staranny i źródłowy.

Druga część pracy poświęcona jest kredytowi rolniczemu w odrodzonej Polsce. Autor omawia najprzód wpływ inflacji na ten kredyt, podkreślając ruinę w ciągu niej długoterminowego kredytu i stopniowe kurczenie się krótkoterminowego. Inflacja zmniejszyła znacznie ciężar długów rolnictwa, lecz równocześnie zniszczyła jego kapitał obrotowy wskutek niemożności oszczędzania i niecelowych inwestycji w ucieczce przed zdeprecjonowanym pieniądzem. Ze zaś stabilizacja waluty została przeprowadzona głównie kosztem obciążenia rolnictwa, przeto jako rezultat nastąpił spadek produkcji rolnej i obecne wielkie zapotrzebowanie kredytowe rolnictwa. Zapotrzebowanie to w zakresie długoterminowego kredytu oblicza autor na konwersję krótkoterminowych zobowiązań około 50 milionów, na niezbędne meljoracje w przeciągu trzech lat około 12 milionów, na inwestycje w przemyśle i handlu rolnym 23 miliony dolarów, razem około 85 milionów dolarów. Tymczasem obecne sumy krótkoterminowego i długoterminowego kredytu, otrzymywane przez rolnictwo, są niesłychanie mniejsze. Autor omawia szczegółowo źródła tego kredytu, stwierdzając dominującą w nim rolę krótkoterminowego kredytu banków państwowych i niedostateczność jego w stosunku do zapotrzebowania rolnictwa.

Praca ma charakter przede wszystkim informacyjny. Powstała ona jako referat dla Biuletynu Międzynarodowego Instytutu Rolniczego w Rzymie, gdzie była najpierw drukowana w języku francuskim. Zadanie swoje spełnia w zupełności. Choć krótka, daje jasny pogląd, sumienny i źródłowy.

Prof. Ed. Taylor (Poznań).

Kruk Stanisław: Problem drzewny w Polsce. Warszawa 1926, 8-ka, str. 15.
Sprawozdanie Centralnego Związku Kółek Rolniczych w Warszawie
II za rok 1925. Warszawa 1926, 8-ka, str. 135.

Czasopisma: Auleytner S.: Życie — a nowe prądy w rolnictwie (*Gazeta Rolnicza* Nr. 9. 1927). — Borowski W.: Zadłużenie własności ziemskiej (*Czasopismo Skarbowe* Nr. 2. 1927). — Boguszewski S. Hodowla a interesy gospodarstw drobnych (*Przemysł i Handel, zeszyt 14-ty.* 1927). — Dzierzbicki E. Z zagadnień ustrojowych towarzystw rolniczych (*Gazeta Rolnicza* Nr. 9-ty. 1927). — Fudakowski K.: Pięcioletnie Związku Polskich Organizacyj rolniczych (*Rolnik Ekonomista* Nr. 5. 1927). — Hanicki W.: W sprawie wykorzystania istniejących składnic i elewatorów zbożowych (*Przemysł i Handel, zeszyt 12.* 1927). — Herman J.: Pierwsza polska konwencja weterynaryjna (*Rolnik Ekonomista* Nr. 4. 1927). — H. L.: Nowy okres dla rolnictwa w stosunkach z Czechosłowacją (*Przemysł i Handel, zeszyt 8.* 1927). — Iwaszkiewicz J. Inż.: W sprawie organizacji i kosztów prac meljoracyjnych (*Tygodnik Rolniczy* Nr. 7—8. 1927). — Lewandowski J. Inż.: W jakim kierunku powinna pójść hodowla bydła nizinnego (*Gazeta Rolnicza* Nr. 11. 1927). — Leśniowski S.: Czynniki rozwoju produkcji rolniczej (*Przemysł i Handel, zeszyt 10.* 1927). — Leszczyński W.: Opracowanie rolniczego dnia (*Gazeta Rolnicza* Nr. 8, 9, 10. 1927). — Lityński A. Inż.: W sprawie opłacalności hodowli (*Tygodnik Rolniczy* Nr. 11—12. 1927). — Ludkiewicz Z. Dr. Prof.: Sprawa zagospodarowania Polesia (*Rolnik Ekonomista* Nr. 5. 1927). — Łastowski W.: Reforma rolna w Polsce (*Tygodnik Rolniczy* Nr. 9—10. 1927). — Łubieński L.: W sprawie organizacji międzynarodowego kredytu dla podniesienia światowej wytwórczości zbożowej (*Rolnik Ekonomista* Nr. 4. 1927). — Massalski W.: Materjały i uwagi o stanie hodowli koni w Wileńszczyźnie (*Tygodnik Rolniczy* Nr. 7—8. 1927). — Muczyn B.: Uwagi o komasacji (*Tygodnik Rolniczy* Nr. 7—8. 1927). — Pałasiński R.: Doświadczenia z azoformem przeprowadzone przez stację doświadczalną rolniczą w Kutnie w roku 1926 (*Gazeta Rolnicza* Nr. 6. 1927). — Poniatowski J.: W sprawie hodowli koni pespieszno-pociagowych (*Gazeta Rolnicza* Nr. 10. 1927). — Rose A.: Wykonanie reformy rolnej (*Przemysł i Handel, zeszyt 10.* 1927) — Rościszewski S.: Produkcja i spożycie zboża w Polsce (*Przemysł i Handel,*

zeszyt 15. 1927). — Róžański M. Dr.: 22-lecie Kutnowskiego Towarzystwa Rolniczego (*Gazeta Rolnicza Nr. 7—8. 1927*). — Stalkowski C.: Przyczynek do uprawy motorowej (*Tygodnik Rolniczy Nr. 9—10, 11, 12. 1927*). — Szawleski M.: Rolnictwo w Europie powojennej (*Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*). — Wielhorski W.: Sprawa agrarna na Litwie Kowieńskiej (*Rolnik Ekonomista Nr. 6, 1927*). — Wotowski S.: Potrzeby hodowli koni (*Gazeta Rolnicza Nr. 7. 1927*). — Pomoc finansowa przy parcellacji (*Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1927*).

Bordiga Oreste. Trattato di economia rurale. I fattori della produzione agraria. Vol I. 3 ed. interamente rifatta. Portici 1926, str. XVI + 352.

Fitz Randolph, Helen E. and M. Doriet Hay: The rural industries of England and Wales. London. Cambridge University Press 1926.

Kirkpatrick E. L.: The farmer's standard of living, a socio-economic study of 2886 white farm families of selected localities in 11 States. Washington. Government Printing office 1926, 8-ka, str. 63 (U. S. Dept. of Agriculture Bull. 1466V).

Sanders Alvin Howard: The cattle of the world, their place in the human scheme — wild types and modern breeds in many lands. Washington. National Geographical Society 1926, str. 142.

Taylor: Rural sociology, a study of rural problems. London, Harper 1926, str. 509.

Die Landwirtschaftskammer Schlesien, ihre Einrichtungen und ihr Wirkungskreis. Breslau. Landwirtschaftskammer Schlesien 1926, str. 76.

Sabroe Axel S.: Forstwirtschaft in Dänemark. Zur Orientierung für Ausländer. Köbenhavn. Dansk Skovforening 1926, str. 68.

Schindler Axel: Die Notwendigkeit einer landwirtschaftlicher Konjunkturstatistik. Berlin. Deutscher Schriftenverlag 1926, str. 102.

Statistik der Landwirtschaft (Anbau, Saatenstand und Ernte; Hopfen und Weinbau) im Freistaat Preussen für das Jahr 1925, nebst den Ergebnissen in Waldeck. Mit einer historisch-methodologischen Einleitung von Ernst Palmgren. Berlin. Verlag des Preussisch-Statistischen Landesamts 1926, 4-ka, str. IV + 82 + 63 (Preussische Statistik 283).

DZIAŁ IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Polski Monopol Tytoniowy 1919—1925. Warszawa, 1927, str. 180.

Pod powyższym tytułem wyszło niedawno z pod prasy drukarskiej ogólne sprawozdanie o rozwoju, organizacji i dzia-

łałości Państwowego Monopalu Tytoniowego. Sprawozdanie to jest pierwszym drukowanym źródłem, dającym szczegółowe informacje o działalności Państwowego Monopalu Tytoniowego od chwili jego powstania do końca roku 1925. Przedstawia więc ono prawie jedyne źródło, z którego można zaczerpnąć szczegółowych informacji o różnych zagadnieniach monopolowych. Obszerny i w pewnych kwestjach wyczerpujący materiały jest podzielony na dziewięć rozdziałów.

Rozdział pierwszy jest niejako wstępem i podaje krótki zarys historyczny monopalu tytoniowego tak w czasach przedzaborowych, jak i porozbiorowych we wszystkich trzech zaborach, wreszcie szczegółowiej są podane dzieje monopalu po utworzeniu Państwa Polskiego. Następny rozdział dotyczy bardzo ważnego momentu w dziejach naszego przemysłu tytoniowego, a mianowicie likwidację przemysłu prywatnego. Tu, chociaż szczegółowo jest przedstawiona strona prawna i finansowa tej likwidacji i przytoczony wykaz zlikwidowanych fabryk prywatnych, jednak w niedostatecznej mierze poruszona jest jedna strona, a mianowicie o wytwórczej sile wszystkich tych prywatnych fabryk, które uległy likwidacji. Brak omówienia tej bardzo ważnej strony naszego przedmonopolowego przemysłu tytoniowego w znacznym stopniu utrudnia nie tylko porównanie produkcji obecnej z produkcją przedwojenną, nie tylko nie daje nam obrazu stanu zlikwidowanego prywatnego przemysłu tytoniowego na ziemiach polskich, lecz z tego powodu nawet nie przedstawia wszechstronnie tych znacznych zmian w rozmieszczeniu, produkcji różnych wyrobów tytoniowych i ilości zatrudnionych robotników w tym przemyśle, jakie zaszły z chwilą wprowadzenia monopalu tytoniowego w poszczególnych dzielnicach. Brak ten odczuwa się dość silnie i przy rozdziale 6-tym, gdzie traktuje się dość szczegółowo stan produkcji w latach 1924 i 1925. Dalej następują rozdziały traktujące o organizacji Polskiego Monopalu Tytoniowego, organizacji sprzedaży wyrobów, o stanie konsumpcji, o rozwoju uprawy tytoniu w kraju, wreszcie ostatni dział omawia wyniki finansowe gospodarki monopolowej.

W tym naogół bardzo ciekawym sprawozdaniu brak jeszcze jednej ważnej strony, a mianowicie nigdzie nie wykazano co Dyrekcja Monopalu Tytoniowego robi i co zamierza zrobić w tym kierunku, aby konsumentom zabezpieczyć wyroby zupełnie nieszkodliwe dla ich zdrowia. Kwestja ta jest tak ważną, z punktu widzenia zdrowotności publicznej, iż w tym celu po-

winien być przy Dyrekcji utworzony specjalny instytut doświadczalny, w zakres którego powinno wchodzić badanie tak surowców, zakupywanych przez Monopol Tytoniowy, jak i gotowych wyrobów, dostarczanych na rynek krajowy przez wytwórnie monopolowe. Naprzykład w b. zaborze pruskim wolna konkurencja zmuszała przemysłowców do coraz większego ulepszenia jakości wyrobów tytoniowych, a detaliczni sprzedawcy współzawodniczyli pomiędzy sobą w dostarczaniu konsumentom starannie pielęgnowanego towaru i pod względem higienicznym odpowiadającego najwięcej wygórowanym wymaganiom. Z chwilą zlikwidowania przemysłu prywatnego piecza o zabezpieczenie wyrobów bezwarunkowo zdrowych winna być przeprowadzona z najwyższą starannością przez odpowiednie czynniki Dyrekcji Monopoli Tytoniowego.

Sprawozdanie jest ilustrowane całym szeregiem tablic i wykresów, przedstawiających rozwój Monopoli Tytoniowej i jego urządzeń. Pomimo pewnych drobnych braków i nieznacznych usterek, sprawozdanie daje bardzo pełny i wszechstronny pogląd na stan, rozwój i znaczenie dla życia gospodarczego kraju tego tak ważnego przedsiębiorstwa państwowego, jakim jest Monopol Tytoniowy.

Prof. Dr. Nowakowski (Poznań).

Królikowski Janusz: Polska wystawa rolnicza i przemysłowa w Toruniu z roku 1874. Szkic monograficzny. Toruń. Nakł. Tow. Miłośników miasta Torunia 1936, 8-ka, str. 91 (Odbitka z „Tygodnika Toruńskiego”. Biblioteka Toruńska nr. 2).

Nosek Jan: Sprawa zapańczana w świetle dokumentów rządowych i sejmowych. Warszawa 1927, 8-ka, str. 176.

Plantacje buraków cukrowych i sprawa przemysłu cukrowniczego na ziemiach Zachodniej Polski. Memorjał Związku Stowarzyszeń Plantatorów Buraków Cukrowych Wielkopolski i Pomorza, złożony dnia 8-go października 1920 r. pp. ministrom rolnictwa, przemysłu, skarbu. Poznań. Nakł. Zw. Stow. Plantatorów 1926, 8-ka, str. 15.

Polski monopol tytoniowy 1919—1925. Warszawa. Nakł. Pol. Monopoli Tytoniowego 1926, 4-ka, str. 180.

Czasopisma: Cybulski J.: Sytuacja górnictwa węglowego po strajku angielskim (*Przemysł i Handel*, zeszyt 13. 1927). — Dębicki J.: Kadm (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 5. 1927). — Dębicki J.: Cynk; ko-

palnie rudy cynkowej, produkcja cynku (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 6. 1927*). — Doboszyński K. Inż., Krupiński, Malinowski: Zagłębia węglowe północnej i wschodniej Francji (*Przegląd Górniczo-Hutniczy Nr. 1, 2, 3, 4. 1927*). — G. Wł.: O tempo w rozbudowie gospodarczej (*Przemysł i Handel, zeszyt II. 1927*). — Karszo-Siedlecki T.: Polska a międzynarodowy kartel stalowy (*Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1927*). — K. Wł. Inż.: Polska a międzynarodowy syndykat cynkowy (*Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1927*). — K. Wł. Inż.: Kadm i jego znaczenie dla Polski (*Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1927*). — Kuczewski W. Inż.: Porozumienie krajowe i międzynarodowe europejskich hut żelaznych (*Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1927*). — Ostrzycki J.: Ankieta naftowa (*Przemysł i Handel, zeszyt 11. 1927*). — Pietkiewicz Z.: Niewyzyskane polskie bogactwa drzewne (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1927*). — Szawleski M.: Kryzys i kartelizacja przemysłu europejskiego (*Przemysł i Handel, zeszyt 14, 15. 1927*). — Szczepański W.: O program uprzemysłowienia kraju (*Gazeta Bankowa Nr. 5. 1927*). — Sprawozdanie z prac Pierwszej Światowej Konferencji Energetycznej (*Przegląd Techniczny Nr. 9. 1927*). — Kartel żelazny a Niemcy (*Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 4. 1927*). — Międzynarodowy kartel sztucznego jedwabiu (*Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1927*). — Przemysł cynkowy w roku 1926 (*Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 6. 1927*). — Sytuacja w przemyśle węglowym w Anglii (*Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1927*).

Mac Clelland E. H. and Victor S. Polansky: Manganese steel. A bibliography. Pittsburgh Pa. Carnegie Library 1926, str. 60.

Martin Edward A. Coal and its story. What it is, whence it comes and whither it goes. London, Hodder 1926. 8-ka, str. 319.

Mineral industry of the British Empire and foreign countries. Statistical Summary (production, imports and exports). 1923—25. London. Imperial Institute. H. M. Statistical Office 1926.

North F. J.: Coal and the coalfields in Wales. London. Oxford University Press, 1926.

Kuhlo Alfred. Geschichte der bayerischen Industrie. München. Bayerische Druck- und Verlagsanstalt, 1926. 8-ka, str. 527.

Tittler Ernst: Das niederschlesische Industrieviertel in der Nachkriegszeit. Berlin. Gersbach 1927, str. 29 (Schriften der Vereinigung für staatswissenschaftliche Fortbildung 17).

Weisner Eduard. Die Entwicklung der deutschen Zuckerindustrie in und nach dem Kriege und ihre Stellung im Rahmen der Weltzuckerproduktion. Diss. Hannover. Meister 1926, 8-ka, str. 136.

DZIAŁ V.

Handel, polityka handlowa i komunikacja.

Raporty gospodarcze placówek zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej. Adam J.: Belgia w roku 1925. Neuman W.: Austria w roku 1925. Strakosz A. Dr.: Węgry w roku 1925.

Dla naszych sfer przemysłowych i kupieckich cytowane powyżej wydawnictwo ma niezwykle doniosłe znaczenie. Umożliwia ono bowiem bliższe zapoznanie się z położeniem ekonomicznym poszczególnych państw, organizacją handlu, zwyczajami kupieckimi, upodobaniami miejscowej klienteli, co dla rozwoju polskiego eksportu może mieć bardzo poważne znaczenie.

Przedstawiając sytuację gospodarczą Belgii w roku 1925, autor podkreśla wielkie wysiłki Belgów w kierunku odbudowy kraju po klęsce wojennej. Omawia stały rozwój rolnictwa belgijskiego, które pod względem intensywności i wydajności przewyższa wszystkie kraje Europy, ustępując tylko Danii. Szczegółowo przedstawia poszczególne rodzaje przemysłu, jego zdolność konkurencyjną, ekspansję, przejawiającą się w zdobywaniu nowych rynków zbytu na Dalekim Wschodzie i w krajach tropikalnych. Osobno i nieco obszerniej potraktowane są stosunki handlowe polsko-belgijskie, co ma szczególnie ważne znaczenie informacyjne. Dział morski, pióra K. Downarowicza Konsula R. P. w Antwerpii, jest bardzo ciekawy, lecz może nazbyt obszerny i szczegółowy.

W podobny zupełnie sposób i według tego samego planu ujęte są pozostałe dwa raporty: Austria w 1925 i Węgry w 1925 r. Autorzy zgodnie podkreślają analogię do stosunków polskich, jakie się wytworzyły w tych państwach w dobie inflacyjnej i poinflacyjnej. Najwięcej stosunkowo uwagi poświęcono zbadaniu tych zmian, jakie zaszły w ogólnej sytuacji gospodarczej Austrii i Węgier w związku z dokonaną reformą pieniężną. Nie odbiło się to jednak niekorzystnie na innych działach raportów, gdyż zarówno najważniejsze dziedziny przemysłu jak i rolnictwa oraz handlu zostały w sposób wszechstronny i wyczerpujący opracowane.

Omówione prace wychodzą stanowczo poza ramy zwykłych urzędowych „raportów” konsularnych i dają niejednokrotnie gruntowną, dobrze przemyślaną analizę gospodarczej sytuacji poszczególnych krajów. Dużo jest w nich ogólnych

rozważań natury teoretycznej, co szczególnie uderza w rozdziałach traktujących o kwestjach walutowych, o znaczeniu różnych rodzajów kredytu, polityce handlowej i t. p. Przyczynia się to znacznie do utrzymania raportów na wysokim poziomie, lecz nie pozostaje bez szkody dla informacyjnej ich strony.

F. B.

- Prohaska Felicjan: Klauzula największego uprzywilejowania w polskich traktatach handlowych. Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1926. 8-ka, str. 45. (Biblj. Ekonom. „Przemysł i Handel” r. II, z. 7).
- Siebeneichen Alfred: Rozwój czy upadek portu Gdańskiego? Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”. 1926. 8-ka, str. 45 (Biblioteka Ekonomiczna „Przemysł i Handel” r. II, z. 8).
- Świętochowski Stanisław: Zagadnienie drożyzny w Polsce. Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”. 1926. 8-ka, str. 8 (Odbitka z tyg. „Przemysł i Handel”, zes. 48, 1926 r.).

Czasopisma: A-re: Gdański ruch portowy w roku 1926 (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 4, 1927). — Barszczewski A.: Rewizja taryfy kolejowej (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 5, 1927). — Benisz J.: Handel i przemysł w latach 1924—1925 w województwie Śląskiem (*Świat Kupiecki Nr. 7. 1927*). — Borowik J.: Eksport produkcji mięsnych z Polski a import śledzi z Wielkiej Brytanji (*Rolnik Ekonomistą Nr. 4. 1927*). — Chełmickowski S.: Przyszłość handlu hurtowego (*Kupiec Nr. 7. 1927*). — Tenże: Targi Poznańskie a zerwanie rokowań polsko-niemieckich (*Kupiec Nr. 8. 1927*). — Chełmickowski M. Dr.: Angielski rynek jajczarski (*Rolnik Ekonomista Nr. 5. 1927*). — Tenże: Targi przemysłu brytyjskiego (*Świat Kupiecki Nr. 11. 1927*). — Gawroński Z. Dr.: Próba oznaczenia roli dzielnic w handlu zagranicznym Polski (*Przemysł i Handel*, zeszyt 12, 1927). — Gieysztor J.: Z powodu wywozu zagranicę drzewa (*Przemysł i Handel*, zeszyt 9, 1927). — G—g Z.: Handel zagraniczny Polski w roku 1926 (*Kupiec Nr. 7—8, 1927*). — Hryniewiecki J. Dr.: O zastawie rejestrowym na towarze (*Świat Kupiecki Nr. 7. 1927*). — Janiszowski T.: Handel międzynarodowy w 1926 roku (*Przemysł i Handel*, zeszyt 15, 1927). — W. J.: Niedomagania reglementacji przywozu (*Przemysł i Handel*, zeszyt 7, 1927). — W. J.: Francusko-niemiecka umowa potasowa (*Przemysł i Handel*, zeszyt 8, 1927). — Tenże: Znaczenie naszego handlu zagranicznego oraz zadania w tej dziedzinie (*Górnos Śląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 4. 1927*). — Tenże: Wpływ traktatów handlowych na bilans handlowy (*Górnos Śląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 5. 1927*). — J. E.: Podkłady na kolejach polskich (*Przemysł i Handel*, zeszyt 15, 1927). — Kożuchowski J.: Komercjalizacja przedsiębiorstw państw. (*Przemysł i Handel*, zeszyt 11, 1927). — Kołodziej T.: Racjonalizacja handlu w Niemczech (*Świat Kupiecki Nr. 9*

1927). — Krawulski L.: Możliwości rozwoju stosunków handlowych z Francją w dziedzinie rolnictwa i leśnictwa (*Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*). — Marchlewski T.: Handel pomorski w cyfrach (*Kupiec Nr. 10. 1927*). — Matczyński Z.: Stosunki gospodarcze polsko-austriackie (*Kupiec Nr. 12. 1927*). — Matczyński Z.: Rola giełdy w ogólnej organizacji handlu (*Kupiec Nr. 8. 1927*). — Münnich H. Dr.: Niemiecka ustawa kartelową (*Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1927*). — Poniatowski J.: Kierunki rozwoju gospodarczego Polski (*Artykuł dyskusyjny — Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*). — Pszczołkowski S.: Bilans płatniczy Anglii w 1926 r. (*Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*). — Ringman A.: Handel zagraniczny Rosji w 1925—26 r. (*Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1927*). — Tenże: Trudności w stosunkach handlowych w Anglii z Niemcami (*Przemysł i Handel, zeszyt 14. 1927*). — Tenże: Przemysł i handel Niemiec w 1926 r. (*Przem. i Handel, zeszyt 7. 1927*). — Rząd A. Dr.: Banki a kupiectwo (*Tygodnik Handlowy Nr. 8. 1927*). — Starzyński S.: Troska o bilans handlowy (*Przemysł i Handel, zeszyt 4-ty. Rok 1927*). — Szatensztejn W. J.: Ankieta o projekcie ustawy o zastawie rejestrowym na towarze (*Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1927*). — Szukiewicz T.: Kolej wschodnio-chińska a polski przemysł metalowy (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1927*). — Tenże: Rynek cukrowy północnej Mandżurji i Mongolji (*Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1927*). — Sz. T.: Rynek Mandżurji w świetle cyfr (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1927*). — Tennenbaum H.: Przegląd sytuacji (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 4. 1927*). — Turski M.: Indywidualizm czy interwencjonizm w handlu zagranicznym (*Przemysł i Handel, zeszyt 14-ty. Rok 1927*). — T. J.: Bilans handlowy w styczniu 1927 roku. *Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*. — Tenże: Bilans handlowy w lutym 1927 r. (*Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1927*). — Wassan-Girej-Dżabagi: Kryzys bawełniany w Egipcie (*Przemysł i Handel, zeszyt II. 1927*). — Wasiak S.: Sprawa materiałów kamiennych do budowy i utrzymania dróg w Polsce (*Samorząd Nr. 11. 1927*). — Winid W. Dr.: Czy należy szukać nowych rynków dla drzewa (*Świat Kupiecki Nr. 12. 1927*). — Wilczewski W.: Umowa handlowa z Czechosłowacją (*Rolnik Ekonomista Nr. 6. 1927*). — Wojtecki A.: Środkowo-Europejskie drogi wodne a interesy Polski (*Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*). — Przewozy kolejowe w 1926 r. (*Przemysł i Handel Nr. 8. 1927*). — Znaczenie poszczególnych stacyj granicznych w komunikacji międzynarodowej (*Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1927*). — Handel zagraniczny Anglii w 1926 r. (*Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1927*). — Budowa nowych linii kolejowych w Chinach (*Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1927*). — Przewóz towarów kolejami polskimi w 1926 r. (*Przemysł i Handel, zeszyt 9. 1927*). — Położenie i znaczenie handlu pomorskiego (*Świat Kupiecki Nr. 8. 1927*). — Zasady przyszłej taryfy celnej a interesy rolnictwa (*Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1927*). —

- Béliard Ch.: Le Grand Canal d'Alsace. Voie navigable. Source d'énergie. Avec 30 gravures. Nancy-Paris-t-Strassbourg. Berger-Levrault. 1926, str. VIII + 467.
- Kerviler G. (de): La guerre et les transports. La navigation intérieure en France pendant la guerre. Paris. Les Presses Universitaires de France. 1926, 8-ka, str. XII + 130.
- Hill Kenneth Miller: Furniture markets of the Far East. Washington. Government Printing Office, 1926, str. 35 (Trade Inf. Bull. 424).
- Edwards, Ivo and F. T y m m s. Commercial air transport. Foreword by Sir S. Brancker. London. Pitman, 1926, str. 179.
- Metre T. W. (van): Trains, tracks and travel. New York. Simmons-Boardman, 1926, 8-ka, str. 236.
- Bedarf und Absatzmöglichkeiten in Sowjetrußland. Herausgegeben von der Zeitschrift Ost-Export. Berlin, Schlüchterer, 1926, 8-ka, str. 47.
- Biekel Wilhelm: Die ökonomische Begründung der Freihandelspolitik. Eine dogmenhistorische Untersuchung. Zürich. Girsberger, 1926, str. XIV + 200 (Zürcher Volkswirtschaftl. Forschungen 11).
- Die Binnenschifffahrt und Wasserkraftnutzung der Schweiz. Herausgegeben unter Mitwirkung der Internationalen Ausstellung für Binnenschifffahrt und Wasserkraftnutzung. Basel . . . von Max Fenner; Redaktion Paul Gurewitsch. Zürich. Polygr. Inst. A.-G. 1926, str. 104.
- Das deutsche Eisenbahnwesen der Gegenwart. Herausgegeben von Wilhelm Hoff, M. Kumbier, Richard Anger. Mit einem Geleitwort von Rudolf Krohne. 3. Ausgabe. Stand vom Jahr 1926. Berlin. Hobbings, 1927, str. VIII + 577.
- Handwörterbuch des Postwesens. Herausgegeben von Wilhelm Küsgen, Paul Gerbeth u. a. Mit 167 Abbildungen. Berlin. Springer, 1927, str. 724.
- Heichen Arthur: Deutschlands Zahlungsbilanz 1925. Zugleich Chronik der Auslandsbeziehungen der deutschen Volkswirtschaft. Leipzig. B. G. Teubner, 1926, 8-ka, str. IX + 94.
- Klein Gustav: Der Funkverkehr im Dienste der wirtschaftlicher Berichterstattung. Wien. Verband österr. Diplomkaufleute, 1926, 8-ka, str. 32 (Diplomkaufmann. Sonderheft 1).
- Meisner Andreas: Die Zoll- und Handelspolitik der Tschechoslowakei und die agrarischen Forderungen. Auszug eines Vortrages. Brünn. Verlag d. W. Schr. „Deutsche Landzeitung“, 1926, str. 25.
- Most Otto: Die Selbstverwaltung der Wirtschaft in den Industrie- und Handelskammern. Jena, Gustav Fischer 1927, 8-ka, str. VIII + 158.

Nöllenburg Wilhelm (auf der): Das Papier auf dem Weltmarkt. Statistische Zusammenstellung und geoökonomische Untersuchungen. Leipzig. Verlag der Neuen Deutschen Papierzeitung, 1926, 8-ka, str. 115 (Bücherei des Papiergewerbes 3).

DZIAŁ VI.

Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczeniowe.

Szeps S. Dr.: Die Währungs- und Notenbankpolitik der Republik Polen, Basel 1926, 8°, str. 132.

Praca niniejsza jest rozprawą doktorską, wykonaną u prof. J. Landmanna w Bazylei. Autor nie ogłosił jej drukiem w całości. Z 11 rozdziałów 7 wydrukował tylko w streszczeniu. Obejmują one głównie materiał faktyczny, dotyczący się inflacji polskiej, opracowując materiały polskie oficjalne w sposób sumienny. Autor zwraca przytem uwagę na fatalny wpływ niepodwyższania stopy procentowej przez PKKP. oraz na wzrost szybkości obiegu pieniądza. Cztery pozostałe rozdziały, wydrukowane w całości, omawiają zadania i funkcje polityki banku emisyjnego, złotego rachunkowego, utworzenie Banku Polskiego i wprowadzenie złotego, a wreszcie stosunek reformy walutowej do powstałego po niej kryzysu gospodarczego. Pierwszy z tych rozdziałów jest przedstawieniem zasad polityki banknotowej według współczesnego stanu nauki, w którym znać przejście przez solidną szkołę naukową. W drugim przedstawia autor tylko próby wprowadzenia w życie waluty rachunkowej w Polsce, zaznaczając przytem ogólnie, że waluta taka jest możliwa jedynie jako przejściowa dla uzyskania stabilizacji pieniądza. Nie wchodzi przy tem w dyskusję co do możliwości oparcia takiej waluty nie na złocie, tak w swoim czasie modnego w Polsce, ani nie uwydatnia znaczenia zastosowania jej do zwaloryzowania w złocie w Polsce danin publicznych, które się stało podstawą reformy walutowej. Trzeci z powyższych rozdziałów streszcza statut Banku Polskiego. Ostatni zaś losy waluty polskiej po reformie złotej przypisuje oparciu reformy na własnych siłach i na niedostatecznej stabilizacji wartości pieniądza wskutek niezrównoważenia budżetu i ujemnego bilansu handlowego. Przedstawiwszy załamania się złotego, autor oświadcza się za jego ustabilizowaniem na obecnym stanie bez powrotu do parytetu złotego.

Autor nie wnosi nowych momentów do analizy losów pieniądza i polityki emisyjnej w Polsce. Wyczerpuje jednakże materiał i literaturę, informując sumiennie o omawianych przez się zjawiskach. Zamyka prace obfite zestawienie literatury, uwzględniające dużo bardzo prac i artykułów o polskiej walucie w obcych językach. Prof. Ed. Taylor (Poznań).

B. K. mgr. Co powinien wiedzieć kupiec i przemysłowiec o nowej ustawie stemplowej? Nakładem „Poradnika Gospodarskiego”. Poznań 1927, str. 32.

Pod powyższym tytułem ukazała się mniejsza praca, zawierająca streszczenie oraz objaśnienia ważniejszych przepisów ustawy o opłatach stemplowych z dn. 1. 7. r. z., w szczególności tych, które posiadają większe znaczenie dla życia gospodarczego kraju, przepisów, co do których orjentować się musi ktokolwiek bądź pracujący samodzielnie, a nawet i niesamodzielnie w handlu czy przemyśle. Stosownie do tego też nie cała ustawa omówiona jest w powyższej pracy, a tylko niektóre, aczkolwiek nader ważne części. W szczególności dość dokładnie, a jednak przystępnie objaśnione są ważne przepisy rozdziału dwunastego ustawy, dotyczące sprzedaży i zamiany rzeczy ruchomych oraz przelewu praw, wzbudzające tak liczne zastrzeżenia w sferach kupieckich tutejszej dzielnicy. Postanowienia szczegółowe, zawarte w innych rozdziałach, jak również cała część pierwsza ustawy, streszczone są w sposób naogół przejrzysty i dostatecznie treściwy, jeśli uwzględnimy cel i charakter informacyjny w każdym bądź razie pożytecznej publikacji. _____ K.

Barański Leon: Uwagi nad obiegiem pieniężnym w Polsce w latach 1924—1926. Warszawa. Nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1926, 8-ka, str. 78 (Biblioteka ekonomiczna tygodnika „Przemysł i Handel”).

Klarnier Czesław (Inż., Minister Przemysłu i Handlu): Rola Polski w obrocie międzynarodowym. (Warszawa 1926), 8-ka, str. 16. (Odbitka z tyg. „Przemysł i Handel”).

Krzyżanowski Adam: Sytuacja finansowa. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 10. (Odbitka z „Ekonomisty” t. II—III).

Maik Stefan: Polska polityka dewizowa. Poznań, 1927. (Poznańskie Prace Ekonomiczne pod redakcją prof. dr. Edwarda Taylora, nr. 10), 8-ka, str. 142.

Repeczko Antoni: Gospodarka finansowa i budżet W. M. Gdańska na rok 1926/27. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 32 z 3 tabl. (Odbitka z „Przełądu Gospodarczego”).

Zajda Józef: Zagraniczne pożyczki państwowe. Warszawa, 1927. (Odbitka z „Przeglądu Gospodarczego”), 8-ka, Str. 23.

Czasopisma: Adamczewski T.: Poczta Kasa Oszczędności (*Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 3. 1927*). — Atticus: Sprawa sanacji bankowości (*Gazeta Bankowa Nr. 3. 1927*). — Barański L. Dr.: O program współpracy z zagranicznym kapitałem (*Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1927*). — Bertoni T.: Banki a izby przemysłowo-handlowe (*Gazeta Bankowa Nr. 4. 1927*). — Bronikowska H.: Równowaga budżetowa w 1926 roku (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1927*). — Bowbelski A.: Projekt ustawy o państwowym podatku dochodowym (*Czasopismo Skarbowe Nr. 4-ty. Rok 1927*). — Całkosiński A. Dr.: Reorganizacja bankowości (*Poradnik Spółdzielni Nr. 5. 1927*). — Tenże: Sytuacja finansowo-gospodarcza (*Poradnik Spółdzielni Nr. 5. 1927*). — Czerwiński J.: Stabilizacja złotego (*Gazeta Bankowa Nr. 3. 1927*). — C. P.: Pod znakiem gospodarczym (*Przemysł i Handel, zeszyt 8. 1927*). — Dudryk T. Dr.: Lokaty kapitałów z bezpieczeństwem pupilarnem (*Przemysł i Handel, zeszyt 13. 1927*). — Dura L.: Organizacja kapitału w nowej dla Polski formie (*Gazeta Bankowa Nr. 5. 1927*). — Gutsche J.: Racjonalna organizacja wewnętrzna komunalnych kas oszczędności (*Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 2. 1927*). — Hartley Withers M. R.: Ochrona publiczności lokującej kapitały (*Gazeta Bankowa Nr. 5. 1927*). — Heilpern P.: Organizacja bankowości w Polsce (*Tygodnik Handlowy Nr. 8. 1927*). — H. N.: Powrót Danji do waluty złotej (*Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1927*). — Jaskólski J. Inż.: Ruch walut europejskich w 1926 roku (*Gazeta Bankowa Nr. 5. 1927*). — J. B.: Ubezpieczenie na wypadek bezrobocia w Polsce w latach 1924—5 (*Przegląd Gospodarczy, zeszyt 5. 1927*). — J. H.: Przechowanie wkładek oszczędnościowych w P. K. O., wpłacanych w walucie pełnowartościowej (*Przemysł i Handel, zeszyt 10. 1927*). — Kulikowski J. Dr.: Rezerwa złota Banku Polskiego (*Czasopismo Skarbowe Nr. 2. 1927*). — Kwiatkowski E. Inż.: Bilans roku konjunktury (*Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1927*). — Lenartowicz R.: Działalność komunalnych kas oszczędności powiatowych i miejskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w świetle cyfr (*Czasopismo Kas Oszczędn. Nr. 2. 1927*). — Lewiński J.: Zmiana statutu Banku Polsk. (*Czasopismo skarbowe Nr. 4. 1927*). — Lubowicki J.: System ulg podatk. (*Czasopismo Skarbowe Nr. 2. 1927*). — Michalski S.: Konwersje pożyczek państwowych (*Czasopismo Skarbowe Nr. 3. 1927*). — Miller S. Dr.: Najnowsze rozporządzenie dewizowe (*Gazeta Bankowa Nr. 6. 1927*). — Most J.: Strategia wielkiego kapitału międzynarodowego (*Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2—3. 1927*). — Nowak H. Dr.: Rozwój Pocztovej Kasy Oszczędności w 1926 r. (*Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1927*). — Piekałkiewicz J. Dr.: Przepisy formalne na-

szych prowizorjów budżetowych (*Czasopismo Skarbowe* Nr. 3, 4. 1927). — Poznański T.: Zasady ubezpieczenia pracowników samorządowych (*Samorząd* Nr. 12. 1927). — Pszczołkowski S.: Stały czy ruchomy kurs złotego (*Przemysł i Handel*, zeszyt 10. 1927). — Rościszewski S.: Międzynarodowy handel zbożowy po wojnie (*Przemysł i Handel*, zeszyt 12. 1927). — Rulski S.: Pomoc dla członków rodziny (*Ochrona Społeczna* Nr. 2—3. 1927). — Rosłanowski J. Dr.: O sanację ubezpieczeń w Polsce (*Przemysł i Handel*, zeszyt 14. 1927). — Różycki J. Dr.: Problem stabilizacji złotego (*Gazeta Bankowa* Nr. 6. 1927). — R. K.: Nowelizacja przepisów dewizowych (*Gazeta Bankowa* Nr. 3. 1927). — Sell F.: W sprawie waloryzacji wierzytelności hipotecznych Zachodnio-Pruskiego Ziemstwa Kredytowego (*Czasopismo Kas Oszczędności* Nr. 2. 1927). — Schleicher J. Dr.: Umieźdyncarodowienie obrotu żyrowego (*Gazeta Bankowa* Nr. 4. 1927). — Skrzywan S.: Z finansowego położenia Rosji (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 6. 1927). — Sławiński T.: Banki angielski w 1926 roku (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 4. 1927). — St. F. Dr.: Spór polsko-niemiecki o górnośląskie ubezpieczenia społeczne (*Przemysł i Handel*, zeszyt 15-ty. 1927). — Süßwein L.: Sytuacja gospodarcza i bankowa u schyłku 1926-go r. (*Gazeta Bankowa* Nr. 3. 1927). — S. T. R. Kasy ubezpieczeń społecznych (*Ochrona Społeczna* Nr. 3. 1927). — Weinfeld S.: Z zagadnień organizacyjnych skarbowości (*Przegl. Organiz.* Nr. 4, 5. 1926). — Windakiewicz K. Dr.: Społeczne instytucje oszczędn. w Anglii (*Czasopismo Kas Oszczędn.* Nr. 3. 1927). — W. L.: Działalność kredytowa gminnych kas pożyczk.-oszczędnościowych (*Samorząd* Nr. 9. 1927). — W. D. Dr.: Zwolnienie miast niewydzielonych od podatków powiatowych na wspólne cele i kwestja opłat drogowych (*Samorząd* Nr. 6. 1927). — Taylor E. Dr. Prof.: Uregulowanie obiegu pieniężnego (*Czasopismo Skarbowe* Nr. 2. 1927). — Tennenbaum H.: Przedsiębiorstwa państwowe (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 6. 1927). — T. S.: Kierunki handlu zagranicznego w Wielkiej Brytanji (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 5. 1927). — Zajda J.: Zagraniczne pożyczki państwowe (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 4. 1927). — Srebro w roku 1926 (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 4. 1927). — Przeciętne miesięczne kursy walut, papierów państwowych, obligacji, listów zastawnych i akcji notowanych w 1926 roku na giełdzie pieniężnej w Warszawie (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 4. 1927). — Polski monopol tytoniowy i jego zadania organizacyjne i etapy rozwoju (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 5. 1927). — Skarbowość komunalna w Niemczech (*Czasopismo Skarbowe* Nr. 2. 1927). — Polityka podatkowa Stanów Zjednoczonych (*Czasopismo Skarbowe* Nr. 3. 1927). — Konkurs Gazety Bankowej na pracę p. t. „Nowe metody techniki bankowej” (*Gazeta Bankowa* Nr. 6. 1927). — Podstawy obecne i przyszłość złotego (Opinia Dr. Mieczkowskiego, naczelnego dyrektora Banku Polskiego — *Tygodnik Handlowy* Nr. 8. 1927). — Statystyka wkładów w powiatowych i miejskich Kasach oszczędności woj. Poznańskiego i Pomorskiego (*Czasopismo Kas Oszczędności* Nr. 3.

1927). — O rewizję polityki kredytowej banków wobec kupiectwa (*Świat Kupiecki* Nr. 12. 1927). _____

- Fermon Jacques: En marge de l'assainissement financier. Paris, Durassie, 1926, str. 55.
- Germain Martin Henry: La réglementation des opérations de change. Exportation des capitaux. Importation des valeurs mobilières. Paris, Dalloz, 1926, 4-ka, str. 223.
- Jèze Gaston: Le coût de la guerre pour la France. Les dépenses de guerre de la France. Paris. Les Presses Universitaires de France, 1926, 8-ka, str. XII + 229.
- Mémoire sur les balances des paiements et sur les balances du commerce extérieur 1911—1925. Vol. I. Balance des paiements et aperçu général du commerce mondial. Genève. Société des Nations, 1926, 4-ka, str. 253.
- Mermeix. Fragments d'histoire 1914—19.. VIII. Histoire du franc depuis le commencement de ses malheurs. Paris, Michel, 1926, str. 347.
- Cannan Edwin: Money. Its connexion with rising and falling prices. 5 ed. rev. London, King, 1926, str. 132.
- Hobson John Atkinson: The evolution of modern capitalism. New and rev. ed. New York. Scribner, 1926, 8-ka, str. 526.
- Moulton Harold Glenn and Leo Pasvolsky: World war debt settlements. New York, Macmillan, 1926, str. 460.
- Peake E. G.: An academie study of some money market and other statistics. 2 ed. rev. London, King, 1926, str. 117.
- Plehn Carl Copping: Introduction to public finance. 5 ed. New York, Mecomillan, 1926, str. 470.
- Shaw Kinn Wei. Democracy and finance in China. A study in the development of fiscal systems and ideals. New York. Columbia University Press, 1926, str. 215 (Stud. in hist. econ. and public Law 282).
- Büscher Gustav: Die Inflation und ihre Lehren. Zürich. Rudolf, 1926, str. IV + 188.
- Cassel Gustaw: Das Stabilisierungsproblem oder der Weg zu einem festen Goldwesen. Uebersetzt von Max Mehlem. Leipzig, Gloeckner, 1926, str. 146.
- Drechse Hans: Das schweizerische Bankgeschäft in statistischer und graphischer Darstellung. Vorwort: E. Zimmermann. Basel. Helbing & Lichtenhahn, 1926, 4-ka, str. 106.
- Jankovich Béla (von): Beiträge zur Theorie des Geldes. Auf Grund der Erfahrungen in den Jahren 1914 bis 1925. Wiem, Manz, 1926, 8-ka, str. VIII + 157.

- Johannsen Udo: Die skandinavische Münzunion in der Entwicklung des dänischen Geldwesens. Nürnberg. Koehler, 1926, 8-ka, str. 92. (Nürnberg Beiträge zu den Wirtschaftswissenschaften 4).
- Lehmann Ernst: Das Sparkassenwesen der Schweiz seit Ausbruch des Weltkrieges im Zusammenhang mit der gleichzeitigen Wirtschaftslage. Diss. Bern, Haupt, 1926, 8-ka, str. VIII + 96.
- Fembaur Walther: Aufgaben und Abgaben der österreichischen Länder. Eine finanzpolitische Studie auf Grund der Voranschläge, 1926. Innsbruck, Wagner, 1926, str. 108.
- Ungern-Sternberg Roderich (von): Geldwertschwund, sozialer Friede und Staatsgefühl. Eine sozialwissenschaftliche Studie über die ursächliche Zusammenhänge. Frankenstein Schl. Philipp, 1926, str. 192.
- Zimmermann Heinrich: Die deutsche Inflation (Historisch-kritische Betrachtungen zum deutschen Währungsverfall und zur Währungsreform). Berlin, Ebering, 1927, str. 120.

DZIAŁ VII.

Statystyka. Polityka ludnościowa. Wychodztwo.

Starczyński Stefan: Rok 1926 w życiu gospodarczem Polski. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Skarbu, 1927, str. 124.

Autor jest dyrektorem departamentu prezydjalnego Ministerstwa Skarbu, jako taki należy do nielicznego grona osób, które nadają kierunek finansowej i gospodarczej polityce Państwa, słusznie zatem wszelkim jego odezwaniom przypisuje się wielką wagę.

Omawiana broszura ma dwojaki cel i charakter. Przede wszystkim propedeutyczny. Autorowi jako młodemu dyrektorowi departamentu (nie tylko młodemu wiekiem, ale i stanowiskiem, które objął przy końcu roku ub.) chodziło o zaznajomienie się z cyframi i faktami w kilku najważniejszych dla gospodarstwa narodowego dziedzinach. Nic tak dobrze do tego celu się nie nadaje, jak retrospekcja. Z tego powodu wybrał autor do swoich studjów i opracowania dziedzinę budżetu, waluty, produkcji rolnej i przemysłowej, handlu zagranicznego i komunikacji, a jako okres lata 1924—1926. Każdy z tych tematów — wybór ich jest trafny — stanowi w omawianej broszurze odrębną całość, ilustrowaną szeregiem tablic i grafikónów, a uzupełnioną analizą podanych cyfr i wykresów. Tablice i wykresy (jest ich około 140) ułożone są zrozumiale, celowo, umiejętnie, nie są przeładowane, a wykresy wykonane wzoro-

wo. Zarzucić im można tylko to, że tam, gdzie przedstawiają okres kilkoletni, i gdzie cyfry wyrażają złote polskie, tam (z jednym wyjątkiem na str. 16) porównują wielkości niewspółmierne, jak np. złote z roku 1926 ze złotymi z r. 1924, nadto brak źródeł w tych tablicach, które nie opierają się na urzędowych cyfrach. Powiększa wartość tych tablic i wykresów przykry fakt, że Ministerstwo Skarbu nie kontynuuje swego Rocznika, wydanego we wzorowej formie poraz pierwszy za rok 1924 z inicjatywy p. Wł. Grabskiego, a pod kierunkiem p. St. Kautzika i T. Szturma. W takim roczniku za rok 1926 powinny te tablice znaleźć miejsce. Bez broszury p. Starzyńskiego niewątpliwie znaczna ich część, sporządzana stale do użytku kierujących urzędników Ministerstwa, nie doczekałaby się publikacji i spoczęłaby w archiwach. Ta okoliczność jednak równocześnie zmniejsza ich wartość, albowiem, pomieszczone w pracy indywidualnego autora razem z analizą o charakterze publicystycznym, tracą charakter urzędowy, nie zyskując naukowego.

Ta analiza cyfr i końcowe resumé autora o roku 1926 w życiu gospodarczym Polski, oto drugi propagandowy cel omawianej rozprawy. Podobny cel miała urzędowa, we wrześniu u. r. wydana broszura „Przegląd życia gospodarczego Polski w okresie od połowy maja do września 1926 r.”, w którym ówczesny Prezes Rady Ministrów p. Bartel udowadnia korzystny wpływ przewrotu majowego na życie gospodarcze. Omawiana praca jest ponowną próbą udowodnienia tej tezy, lecz za pomocą obszerniejszego materiału cyfrowego i z większą umiejętnością.

I tę próbę uznać należy za nieudaną. Po przeczytaniu broszury nabiera się wprost przeciwnego przekonania: że mianowicie życie gospodarcze Polski mimo przewrotu majowego potoczyło się dalej bez odchyłeń po linii swego poprzedniego kierunku. Rok 1925 był okresem przesilenia, spowodowanego głównie wyjątkowym nieurodzajem poprzedniego roku. Z tego przesilenia pozwoliły szybko wyjść dobre zbiory w roku 1925, wysokie ceny zboża zagranicą, wzmożony skutek strajku angielskiego eksport węgla i zatamowanie importu przez przejście Polski w czerwcu r. 1925 do celnej polityki protekcyjnej. Każdy, kto obiektywnie spojrzy na szereg miesięcznych tablic statystycznych, przez p. Starzyńskiego przedrukowanych, zobaczy rozwój odpowiednich cyfr i faktów jak na dłoni. Powołuje dla przykładu: tablice handlu zagranicznego, przedruku-

wane na str. 84, z których najwyraźniej wynika, że już we wrześniu 1925 r. rozpoczyna się okres czynnego bilansu handlowego, tablicę o pracy kolei państwowych na str. 108, a jeszcze lepiej w Biuletynie Statystycznym Ministerstwa Skarbu 1926: 1—8 i 11—12, tablicę o ruchu statków morskich w Gdańsku w Biuletynie 1926: 11—12, w Gdyni na str. 103 omawianej pracy, tablice wpływów z danin i monopolów w Biuletynie 1926: 11—12, wkładów oszczędnościowych w PKO. i w bankach prywatnych, tamże itd. Wszędzie jeden powtarzający się objaw: po depresji r. 1925 przynosi już jesień tego roku, a w niektórych dziedzinach początek roku 1926, miarowo postępującą poprawę, a ta poprawa idzie dalej przez miesiące letnie roku 1926, jakby w Polsce wogóle żadne wypadki o politycznej doniosłości w tym czasie się nie wydarzyły.

Cyfry te są nieomylnym wykładnikiem kierunków, w jakich idzie rozwój życia gospodarczego. One dowodzą, że zmian w tych względach nie było. Nie było zaś zmian, bo nowy rząd przejął metody i politykę finansową przedmających ministrów skarbu. Wszak niezmiennie w dalszym ciągu pozostały równowaga budżetowa i stabilizacja waluty zasadniczymi punktami programu rządowego. A czy są inne sposoby uzyskiwania tej równowagi, odmienne od tych, które dotąd były stosowane? Czy nowy rząd może zaniechać miesięcznych budżetów, akcji oszczędnościowej, dalszego usprawniania przedsiębiorstw, monopolii i aparatu skarbowego, ostrożnego prelimitowania dochodów i surowego kreślenia wydatków, utrzymania w mierze obiegu bilonowego i czynienia wysiłków, by czynnym był bilans płatniczy? Te wszystkie środki stosowane były w roku 1925, co autor sumiennie przyznaje, i one to razem z dobrmi zbiorami i strajkiem angielskim dały korzystne w dziedzinie równowagi budżetu i stabilizacji waluty wyniki, o czym autor milczy.

Poza temi zasadniczymi zastrzeżeniami trzeba przyznać, że zewnętrzna forma omawianej pracy i sam fakt syntetycznego ujęcia szeregu zjawisk i postawienia go w obmyślanej formie i z należytyym aparatem do dyskusji zasługuje na wyróżnienie.

Dr. Ig. Weinfeld (Lwów).

Rocznik Statystyczny miasta Łodzi. Rok 1925. Redagował Edward Rosset, naczelnik Wydziału Statystycznego Magistratu m. Łodzi. Łódź. Wyd. Magistratu m. Łodzi, 1926, 4-ka, str. XV + 208.

Wiadomości Statystyczne o mieście Lwowie 1912—1922. Opracowane przez Miejskie Biuro Statystyczne. Lwów. Nakł. Gminy król. stoł. m. Lwowa, 1926, 4-ka, str. 174.

Czasopisma: J. B.: Położenie na rynku pracy w Niemczech (*Przeгляд Gospodarczy, zeszyt 4. 1927*). — Statystyka upadłości w dzielnicach zachodniej Polski w 1926 roku (*Świat Kupiecki Nr. 6. 1927*).

Statistique de la Belgique. Population. Recensement général du 31 décembre 1920 publié par le Ministère de l'intérieur et de l'hygiène. Tome III. Bruxelles, 1926, str. 587.

Statistiques démographiques officielles des pays Scandinaves et des républiques baltes. Genève. Société des Nations, 1926, str. 115.

Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1 dicembre 1921. T. 5. Liguria. Roma, Presid. di consiglio d. Min. Ist. Centr. di Statistica. 1926, k-ka, str. XXIII + 209.

Censimento della popolazione del Regno d'Italia al 1 dicembre 1921. T. 6. Lazio. Roma. Presidio di consiglio d. Min. Ist. Centr. di Statistica, 4-ka, str. XXIV + 137.

Statistisches Handbuch für die Republik Oesterreich. Herausgegeben vom Bundesamt für Statistik. Vorw. Walther. Breisky. Jahrgang 7. Wien, Bundesamt für Statistik, 1926, str. VIII + 177.

DZIAŁ VIII.

Geografia gospodarcza i polityczna. Gospodarka światowa.

Rummel Julian: Gdynia, Port Polski. Toruń, 1926, str. 218, 114 ilustracji i 4 tablice statystyczne.

Od czasu rozpoczęcia budowy portu w Gdyni, społeczeństwo polskie zaczęło się coraz żywiej interesować nie tylko przebiegiem samej budowy portu, ale wogóle zagadnieniami związanymi bezpośrednio z kwestją racjonalnego wyzyskania dostępu do morza. Większość atoli nie zdawała sobie sprawy z ważności tej kwestji dla gospodarczego życia Polski, jak również nie wyobrażała sobie tych olbrzymich trudności, jakie się wysuwają przy budowie wielkiego handlowego portu morskiego. Książka inż. Rummla, autora licznych prac z tej dziedziny, wszechstronnie ujmuje całokształt zagadnień tej nowej, niesłychanie ważnej dziedziny naszego życia gospodarczego. Na wstępie autor podaje charakterystykę ogólną i znaczenie

portów morskich, podkreśla względną dogodność geograficznego położenia Gdyni, przedstawia wszystkie niezbędne urządzenia portowe, kładąc nacisk na to, które z nich byłyby dla naszego portu najodpowiedniejsze. Dosyć pobieżnie poruszona jest kwestja gospodarczego ciężenia portów wogóle, a Gdyni i Gdańska w szczególności. Przechodząc do omówienia polityki portowej, autor silnie podkreśla stosowanie sztucznych środków w celu zwiększenia obszaru ciężenia portu, stosowaną szeroko przez Niemców, którzy i obecnie nie wyrzekli się myśli uzależnienia od swych portów polskiego wywozu oraz podjęcia w ten sposób egzystencji Gdyni. Jaskrawym tego przykładem były żądania Niemców w czasie rokowań o traktat handlowy z Polską, domagających się aby Polska kierowała swoją politykę taryfową w przychylnym do portów niemieckich sensie — czyli żeby zrezygnowała z samodzielnej polityki gospodarczej. Jest to dalszy ciąg przedwojennej polityki niemieckiej faworyzowania Szczecina i Królewca kosztem interesów Gdańska, a obecnie i Gdyni. Należy więc, zdaniem autora, poczynić wszystkie wysiłki aby cały nasz eksport skierować własnymi kolejami i drogami wodnymi na własne porty, aby w ten sposób dać im silną podstawę rozwoju i zapewnić zwiększenie obszaru ciężenia.

Ciekawą kwestję przyszłej rywalizacji Gdyni z Gdańskiem, rozwiązuje w ten sposób, aby rząd polski stosował do obu portów, słuszną zresztą, zasadę specjalizacji. Przy sposobności omawiania historii samej budowy portu w Gdyni i oddania poszczególnych wykończonych części do użytku, czyni autor wiele cennych fachowych uwag o celowości różnych urządzeń co w bardzo znacznym stopniu ułatwia czytelnikowi orientację. Załączone zestawienia statystyczne, liczne ciekawe ilustracje oraz przystępność i jasność stylu sprawiają, iż książka Inż. Rummla zjednała sobie szeroki rozgłos i powszechne uznanie.

F. B.

Morsztyn H.: Zarys geografji gospodarczej Polski. Moskwa. Centralne Wydawnictwo Ludów S. S. S. R., 1926, 8-ka, str. 53, 7 map.

Czasopisma: H. S. Dr.: Przed międzynarodową konferencją ekonomiczną (*Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze* Nr. 6. 1927). — Królikowski S. Inż.: Tezy prof. Laura (*Przemysł i Handel*, zeszyt 8. 1927). — M.: Monopol zbożowy w Szwajcarji (*Przemysł i Handel*, zeszyt 13. 1927). — Nachlik S. Dr.: Międzynarodowa sanacja gospodarcza (*Gazeta Bankowa* Nr. 6. 1927). — Sienkiewicz K.: Rzut oka na stan sadów w ziemi wi-

leńskiej (*Tygodnik Rolniczy* Nr. 7—8. 1927). — Skrzywan S.: Z gospodarczego położenia Rosji (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 5. 1927). — Tenże: Zagadnienie koncesji w Rosji (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 6. 1927). — Szawleski M.: Polityka surowcowa po wojnie (*Przemysł i Handel*, zeszyt 10. 1927). — T. M.: Łotwa jako kraj tranzytowy (*Przemysł i Handel*, zeszyt 11. 1927). — W. M.: Afganistan jako źródło bawełny (*Przemysł i Handel*, zeszyt 8. 1927). — Z. Dr.: Niemiecka ankieta gospodarcza (*Przegląd Gospodarczy*, zeszyt 6. 1927). — Sytuacja finansowa i gospodarcza Stanów Zjednoczonych A. P. w 1926 r. (*Przemysł i Handel*, zeszyt 13. 1927).

- Almanach Polonais. Paris, Gebethner & Wolf, 1926, 8-ka, str. 850.
- Brunhes Jean: Géographie humaine de la France. Deuxième volume. Géographie politique et géographie du travail par Jean Bruhnes et Pierre Deffontaines. Illustrations en couleurs de Mathurin Méheut et F. Hofbauer, illustrations en noir de Auguste Lepère, Georges Wyho, M. Méheut etc. (Histoire de la Nation Française de Gabriel Hanotaux t. II). Paris. Librairie Plon-Nouritt et Co. (1926), 4-ka, str. 652.
- Fernandez-Diaz Edouard: Le tabac en Bulgarie. Etude géographique, économique et sociale. Préface de Raphaël-Georges Lévy. Paris, Giard, 1926, 8-ka, str. 307. (Etudes écon., commerc. et financ).
- Raynaud Barthélemy: La vie économique internationale. Paris. Soc. anonyme du „Recueil Sirey”, 1926, str. 490.
- H de Peyerimhoff de Fontenelle, P. de Rousiers, Marquis de Vogüé, R. Duchemin, R. G. Lévy, G. Jouasset, A. Bomelaer, P. Caziot, R. Angliviel de la Beaumelle, M. Wallon. Les possibilités économiques de la France. Conférences organisées par la Société des Anciens Elèves et Elèves de l'Ecole libre des sciences politiques. Paris, Librairie Felix Alcan, 1927, 8-ka, str. 272.
- U. R. S. S. Annuaire politique et économique pour l'année 1925/26. Moskwa, Izdanie Litizdata Ekid, 1926, str. 458 + 92.

- Baievsky Boris: Siberia, its resources and possibilities Washington. Government Printing Office, 1926, str. 74.
- Mac Guire Constantine E.: Italy's international economic position. New York, Macmillan, 1926, 8-ka, str. XVIII + 588.
- Mac Phee Allan. The economic revolution in British West Africa. London. Routledge, 1926, str. 334.
- Polish handbook 1925. The country and resources of the Republic of Poland. Edited by F. B. Czarnowski. London, Pyre & Spottiswoode [1926], 8-ka.
- Roosevelt Nicholas: The Philippines, a treasure and a problem. New York, Sears, 1926, str. 327.

- Barmm Rudolf: Handelswaren die wir von anderen Ländern erhalten. Weltverkehr [mapa] I : 20 Mil. 7 Aufl. Mitarbeiter Paul Helms. Braunschweig. Westermann, 1926.
- Bericht über die Industrie, den Handel und die Verkehrsverhältnisse in Wien und Niederösterreich während des Jahres 1925. Wien. Verlag der Kammer für Handel, Gewerbe und Industrie, 1926, str. XXV + 559.
- Bürger Otto: Paraguay der „Garten Südamerikas“. Ein Wegweiser für Handel, Industrie und Einwanderung. Leipzig, Dieterich, 1927, 8-ka, str. VIII + 208.
- Dernburg Bernhard: Die Forderungen der deutschen Wirtschaft zur Weltwirtschaftskonferenz. Stuttgart, Hädecke, 1926, str. 22.
- Funke Alfred: Brasilien im 20 Jahrhundert. Berlin, Reimer, Hobbing, 1927, 8-ka, str. 450.
- Gea.: Weltkarte für Verkehr, Handel und Industrie. Mercator-Projektion. Mit 1 Beikarte nebst Namen-Register. Berlin, Gea-Verlag, 1926.
- Hickmann's geographisch-statistischer Universal-Atlas 1927. Vollständig umgearbeitet von Alois Fischer, Wien. Freytag & Berndt, 1926, str. 80.
- Horrabin J. F.: Grundriss der Wirtschaftsgeographie. Aus dem Englischen übersetzt von Karl August Wittfogel. Vorwort zur deutschen Ausgabe: H. Walecki. Berlin, Verlag für Literatur und Politik, 1926, 8-ka, str. 205.
- Kähler Julius: Welthandel und deutsche Einfuhr. Eine Schilderung der Produktionsgebiete, der Welthandelwaren und der Technik des Importgeschäfts. Leipzig. Haberland, 1926, str. 461.
- Lautensach Hermann: Allgemeine Geographie zur Einführung in die Länderkunde. Ein Handbuch zum Stieler. Mit 143 Figuren im Text. Gotha. Justus Perthes, 1926, 4-ka, str. XI. + 435.
- Lautensach Hermann: Länderkunde. Ein Handbuch zum Stieler. Mit 129 Figuren ,94 Bildern und 80 Karten. Gotha, Justus Perthes, 1926, 4-ka, str. XV + 844.
- Machatschek Fritz: Landeskunde der Sudeten- und Westkarpatenländer. Mit 17 Tafeln und 42 Figuren. Stuttgart. Engelhorn, 1927, str. XV + 440.
- Sartorius von Waltershausen August: Die Weltwirtschaft und die staatlich geordneten Verkehrswissenschaften. Leipzig. Gloeckner, 1926, str. 416. (Schriften des Weltwirtschaftlichen Instituts der Handels-Hochschule Leipzig).
- Scheffer Eugen: Oesterreichs wirtschaftliche Sendung. Grundlagen einer gesamtdeutschen Volkswirtschaft. Wien. Hölder-Pichler-Tempsky A. G., 1927, str. VII + 298.
- Scheu Erwin: Des Reiches wirtschaftliche Einheit. Eine Darstellung der inneren Verflechtung des Deutschen Reiches in allen seinen Teilen. Mit 40 Karten. Berlin, Zentralverlag, 1926, 8-ka, str. 88.

Wirtschafts-Statistik Rumäniens. Jahrbuch, herausgegeben von Fred Sigerus, 1926. Hermannstadt. Verlag „Wirtschaftliche Mittelstelle“, 1926, str. XV + 89.

Zetzsche Karl: Weltwirtschaftsgüter. Geographie. Gewinnung, Verarbeitung, Handel, Preis. Leipzig, Gloekner, 1926, str. IV + 124. (Gloekners Handels-Bücherei 122).

DZIAŁ IX.

Polityka socjalna i samorządowa. Organizacja pracy.

Szaykowski Wacław Dr. O zasadniczą reformę Kas Chorych. Białystok, Ognisko pracy im. Staszica. 1926. s. 20.

Autor jest zwolennikiem dotychczasowych zasad ustawy o Kasach Chorych. Pragnie obowiązkowość rozciągnąć jeszcze na wszystkich funkcjonariuszy państwowych, ale domaga się wyodrębnienia pracowników umysłowych w osobną grupę, obok robotników i pracodawców. Jednostkę terytorialną należy rozszerzyć z powiatu na województwo (zmniejszenie ryzyka, obniżenie kosztów, skoncentrowanie tarć politycznych w zarządach wojewódzkich). Należy skasować proporcjonalność głosowania do zarządu Kasy Chorych, a zatrzymać ją tylko do Rad nadzorczych, oraz wprowadzić dwustopniowy samorząd, aby tym sposobem zapewnić nadzór i kierownictwo, czego obecnie zupełnie nie ma. Naczelnny Lekarz powinien mieć głos decydujący w zarządzie zakładu na równi z dyrektorem. W sprawie zatargów między lekarzami a Kasami, jakie miały miejsce w różnych miastach, autor staje po stronie Kas i radzi utworzenie Komisji Rzecznawców lekarskich oraz uznanie lekarzy za funkcjonariuszy państwowych. Wreszcie autor uznaje konieczność centralnego samorządowego organu nadzorczego i kierowniczego. Jak z tego streszczenia widać, autor stara się uzgodnić dwie różne tendencje co do reorganizacji kasowych. Dr. A. S. (Lublin).

Konieczność polskich Kas chorych. Rezultat ankiety Tow. Liga Pracy. Warszawa, 1926, s. 12,

Ankieta przeprowadza porównanie między pomocą lekarską, udzielaną przez Magistrat m. st. Warszawy P. K. O., Bank Polski, Kolejki Dojazdowe i P. K. P., a pomocą Kasy chorych m. st. Warszawy, Wynikiem ankiety jest wniosek: „Instytucje, prowadząc własną pomoc lekarską dla swych pra-

owników, osiągają lepsze rezultaty znacznie mniejszymi środkami ku zupełnemu zadowoleniu swych pracowników". Wniosek ten, poza paru szczegółami, nie jest dostatecznie umotywowany cyframi. Dr. A. S. (Lublin).

- Bek Józef: O czynnik obywatelski w samorządzie. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 15 (Odbitka z tygodnika „Samorząd”).
- Berman Jakób: Służba domowa w Warszawie w końcu XVIII. w. oraz próby jej zrzeszenia się zawodowego. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 11 (Odbitka z „Ekonomisty” t. II—III 1926).
- Biegeleisen Leon Władysław: Polityka aprowizacyjna samorządu miejskiego. Warszawa, 1927, 4-ka, str. 49 (Odbitka ze Sprawozdania Miejskich Zakładów Zaopatrywania Warszawy).
- Ihnatowicz Zygmunt: Zadania samorządu powiatowego w dziedzinie gospodarstwa wiejskiego. Referat wygłoszony na posiedzeniu sekcji rolnej Zjazdu Samorządu Ziemińskiego dnia 27 lutego 1926 r. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 52.
- Jastrzębski Wincenty: Uwagi o organizacji użytkowania pracy fizycznej. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 10 (Odbitka z „Ekonomisty”).
- Krieger Alfred: Klasa robotnicza a Kasy Chorych. . . . Warszawa. Nakł. Spółdzielni „Nowe Życie” [1927], 8-ka, str. 23.
- Mazurkiewicz Józef: Zagadnienia pracy w konstytucjach powojennych. Lublin, 1926, 8-ka, str. 41 (Prace z dziedziny socjalistyki, zesz. 1).
- Toeplitz Teodor: Zagadnienie polityki komunalnej. 1. Zakres działania gminy wiejskiej. Warszawa, Nakł. Spółdzielni Wyd. Księg. „Nowe Życie” im. X. Praussa, 1926, 8-ka, str. 147.

Czasopisma: Dobrowolski A.: Drogi naprawy samorządu ze szczególnem uwzględnieniem problemu gospodarki podatkowej (*Świat Kupiecki Nr. 12. 1927*). — D.: Prace komisji ankietowej (*Przemysł i Handel, zeszyt 12. 1927*). — Grochowski R.: Przekazanie zarządu nad drogami gminnymi powiatom (*Samorząd Nr. 7. 1927*).—G - ski W.: Zwiększenie kosztów produkcji przemysłowej w Rosji (*Przemysł i Handel, zeszyt 7. 1927*). — Laskowski K.: Komisja Ankietowa (*Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 3. 1927*). — Koranyi R. Dr.: Instytut badania konjunktury gospodarczej (*Gazeta Bankowa Nr. 6. 1927*)- — Kuczewski W. Inż.: W sprawie normalizacji kosztów własnych (*Przemysł i Handel, zesz. 8. 1927*).—Rabczewski W. Inż.: Budowa wodociągów i kanalizacji w miastach polskich (*Samorząd Miejski, zeszyt 2. 1927*). — Radzyński R. Dr.: Budowa samorządu gospodarczego (*Świat Kupiecki Nr. 11. 1927*). — Sand H. Dr.: Racjonalizacja i zagadnienia uprawnień administracji (*Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 5. 1927*). — Sierakowski Z.: Uwagi nad umową zbior-

rową (*Spółem Nr. 6. 1927*). — Sobótkka K.: Działalność powiatowego związku komunalnego powiatu Będzińskiego w 1926 r. w świetle cyfr (*Samorząd Nr. 6. 1927*). — Wilczyński S.: Ogródki działkowe jako zagadnienie społeczne (*Ochrona Społeczna Nr. 3. 1927*). — Wołoszynowski J.: Powiatowe związki komunalne jako konsumenci (*Samorząd Nr. 12. 1927*). — Zdanowski A.: Nowe próby opanowania ruchu zawodowego (*Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2. 1927*). — Z. G.: Badanie kosztów produkcji (*Kupiec Nr. 12. 1927*). — Organizacja fabryczna robotników Polskiego Monopoli Tytoniowego (*Robotniczy Przegląd Gospodarczy Nr. 2. 1927*). — Wpływ zawodu na rozwój psychiczny pracownika (*Rzemieślnik Nr. 10. 1927*). — Opieka społeczna w Rumunji (*Ochrona Społeczna Nr. 2. 1927*). _____

Arendt Joseph: La nature, l'organisation et le programme des syndicats ouvriers chrétiens. Bruxelles, Dewit, 1926, str. 323.

Fuss Henri: La prévention du chômage de la stabilisation économique. Bruxelles. L'Eglantine, 1926. str. 141 (Etudes politique et économiques 1).

Masure Jean: Répertoire bibliographique sur le travail des enfants. Bruxelles, Off. de Publ. 1926, str. 32.

Richard Jules: La vérité sur la vie chère. La solution, 12 milliards en une année offerts à la caisse d'amortissement par les ouvriers et les patrons. Paris, Lahure, 1926, str. 35.

Artman Charles Enos: Foods costs and city consumers; significant factors in metropolitan distribution of perishables. New York. Columbia University Press, 1926, str. 170 (Studies in hist., econ. and publ. Law 280).

Callin Warren B.: The labor problem in the United States and Great Britain. New York. Harper, 1926, 8-ka, str. 669.

Colombas C. John: A treatise on the law of prize. London. Sweet & M. 1926.

Macnamara T. J.: If only we could. Reflections on our social shortcomings with suggestions for their removal. Introduction by D. Lloyd George. London. King, 1926, str. 96.

Martin Kwingsley: The British public and the general strike. London. Hogarth, 1926, str. 128.

Simon E. D.: A city council from within. Preface by Graham Wallas. London. Longmans, 1926, str. 266.

Synge M. B.: A short history of social life in England. New York, Barnes, 1926, str. 403.

Upson Lent D.: Practice of municipal administration. New York, Century, 1926, str. 598.

- Bonnett Clarence E.: Unternehmertum und soziale Frage in den Vereinigten Staaten. Eine Studie über amerikanische Arbeitgeberorganisationen. (Employers' associations in the United States. A study of typical associations). Uebertragung und Bearbeitung von Heinrich Lechtape. Tübingen, Mohr, 1926, 8-ka, str. XVI + 174.
- Probleme der neuen Stadt Berlin. Darstellungen der Zukunftsaufgaben einer Viermillionenstadt. Herausgeber: Hans Brennert, Erwin Stein. Berlin-Friedenau. Deutscher Kommunal-Verlag, 1926, 4-ka, str. 545. (Monographien deutscher Städte).
- Renz Oskar: Die Lösung der Arbeiterfrage durch die Macht des Rechts. Luzern. Räber, 1927, str. 134.
- Schutte Eberhard: Kommunalbanken. Barmen, 1926, str. XII + 90.
- Strigl Richard: Angewandte Lohntheorie. Untersuchungen über die wirtschaftlichen Grundlagen der Sozialpolitik. Wien. Deuticke, 1926, 4-ka, str. VIII + 170 (Wiener staatswissenschaftliche Studien. Neue Folge 9).

DZIAŁ X.

Spółdzielczość.

Spółdzielnie w Polsce w latach 1924 i 1925.

Nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, odbitka z kwartalnika Statystycznego. Warszawa. 1926.

W broszurze tej zostały zgromadzone dane statystyczne, odnoszące się do całego ruchu spółdzielczego w Polsce za 1924 rok. Omówienie tablic, zamieszczone w tej broszurze, napisał p. Kazimierz Sokołowski, referent Gł. Urz. St. Omówienie jest rzeczowe i obiektywne. Ponieważ podczas pisania tego omówienia znane zapewne były p. K. Sokołowskiemu wszystkie konsolidacyjne posunięcia ruchu spółdzielczego i ostateczne uwieńczenie konsolidacji polskiego odłamu tego ruchu, należałoby układ tablic statystycznych uszeregować nie tylko według rodzajów spółdzielczości i związków rewizyjnych, ale nadto według trzech zespolonych odłamów polskiego ruchu spółdzielczego, t. j. Unji Z. S. Zjednoczenia Zw. Sp. Roln. R. P. i Zw. Spółdzielni Spożywców R. P. Taki układ rzeczy byłby przejrzystszy i łatwiejszy dla poznania nie tylko całości ruchu spółdzielczego w Polsce, ale i poszczególnych jego odłamów.

Dane statystyczne broszury odnoszą się tylko do spółdzielni związkowych, których na koniec 1924 r. było ogółem 6605, co stanowi około 57% ogółu spółdzielni czynnych. Rada Spółdzielcza wykazała na 30. XI. 1924 roku 11.610 spółdzielni u niej zarejestrowanych.

W tablicach statystycznych broszury nie uwzględniono jednak danych wszystkich spółdzielni związkowych, a tylko ograniczono się do tej ilości spółdzielni, która nadesłała sprawozdania roczne swym związkom, t. j. do 4677 spółdzielni (71%); z uwzględnieniem zaś jednego związku nierewizyjnego ilość spółdzielni sprawozdawczych (4793 sp.) wynosiła 77% w stosunku do ogółu spółdzielni związkowych (6755 sp.).

Spółdzielnie te należały do 23 związków rewizyjnych i 1 związku nierewizyjnego.

Ogólna liczba członków w 4822 spółdzielniach wynosiła 1.894.572. Najwięcej członków przeciętnie na 1 spółdzielnię przypadało w spółdzielniach jajczarskich (1125), najmniej — w spółdzielniach mleczarskich (118 czł.).

Pod względem faktycznej ilości członków najliczniejsze są spółdzielnie, skupiające 200 i mniej członków, najmniej jest spółdzielni, posiadających 500 i więcej członków. Przeważa zatem w naszych stosunkach typ spółdzielni małej.

Pod względem składu zawodowego podział członków był następujący. W ogólnej sumie 1.426.061 członków udział rolników wynosił 47%, przemysłowców, rzemieślników i kupców 8%, robotników 23%, urzędników i wolnych zawodów 7%, wreszcie innych zawodów 15%.

Kapitały obrotowe, wliczając w nie czystą nadwyżkę, 4793 spółdzielni w dniu 31. grudnia 1924 r. wynosiły 129.774.147 złotych; przeciętnie na 1 spółdzielnię — 27.076 zł.

Dane sprawozdawcze, odnoszące się do spółdzielni spóżywców, są następujące:

Ogółem spółdzielni związkowych spóżywczych było na koniec 1924 roku 1795, z tego na Zw. Spółdz. Spóżywców R. P. przypadało 943 spółdz. (po dołączeniu się do tego Związku Centrali Sp. Stow. Spółdz. Rob. Chrześc.), na spółdzielnie U. Z. S. — 92 sp., na spółdzielnie ukraińskie (ruskie) — 540 sp., na spółdzielnie wojskowe — 200 sp., na spółdzielnie niemieckie — 4, oraz na Zw. Sp. Roln. w Cieszynie (Zjednoczenie Z. S. R.) — 16 spółdzielni.

W 1476 spółdzielniach spóżywczych było 819.284 członków, najwięcej z tego (537.706 czł.) przypadało na spółdzielnie Zw. Spółdz. Spóż. R. S. Najwyższą ilość członków przeciętnie na 1 spółdzielnię wykazał Zw. Stow. Zar. i Gosp. we Lwowie (2740 czł.), następnie Zw. Spółdz. Zar. i Gosp. w Poznaniu (2.207 czł.).

Suma bilansowa 1.405 spółdzielni spożywców wynosiła 21.223.099 zł, z tego 15.191.713 zł przypadało na spółdzielnie Zw. Sp. Spoż., a na spółdzielnie Unji Z. S. — 3.882.107 zł.

Obrót towarowy w 1.467 spółdzielniach wynosił 114.211.690 zł, w tem obrót spółdz. Zw. S. S. — 77.826.096 zł,

Najwyższe koszty handlowe w stosunku do obrotu wykazały spółdzielnie Z. S. S. — 10,4% (łącznie z odsetkami i prowizją).

Obrót towarowy na 1 spółdzielnię, na 1 członka, oraz udział na 1 członka były najwyższe w spółdzielniach Zw. Sp. Polskich. Spółdzielnie U. Z. S. wykazały naogół te dane wyższe od innych spółdzielni. Świadczy to o lepszej rozbudowie poszczególnych spółdzielni U. Z. S. niż spółdzielni pozostałych, nie wyłączając spółdzielni Z. S. S., które rekord odniosły w liczbach absolutnych dzięki tylko dużej swej ilości.

Związkowych spółdzielni rolniczo-handlowych było na koniec 1924 roku 448: 233 sp. U. Z. S., 168 sp. Zjednoczenia S. R. i 47 sp. niemieckich.

W 411 spółdzielniach było ogółem 248.903 członków. Najwyższą przeciętną ilość członków na 1 spółdzielnię wykazywały spółdzielnie Zw. Sp. Pol. w Warszawie.

Ogólna suma bilansowa 411 spółdzielni rolniczo-handlowych wynosiła 22.106.556 zł, na spółdzielnie Zjednoczenia 1.253.142 zł.

Obrót towarowy w 410 spółdzielniach wynosił ogółem 57.879.855 zł. Obrót towarowy w spółdzielniach Unji — 30.172.784 zł, w spółdzielniach Zjednoczenia — 21.284.237 zł, a w spółdzielniach niemieckich 6.422.844 zł.

Najniekorzystniejszy stosunek kapitałów własnych do obcych był w spółdzielniach niemieckich: %%-ach kapitału obrotowego wynosił bowiem w spółdzielniach Zw. Sp. Roln. na Polskę Zachodnią w Poznaniu — 5,3% (kap. wł.) i 94,7% (kap. obce). Najkorzystniejszy ten stosunek był w spółdzielniach Unji: mianowicie w spółdzielniach Zw. Sp. Zar. i Gosp. w Poznaniu — w %%-ch kapitałów obrotowych wynosił — 44,2% kap. wł. i 55,8% kap. obce, w spółdzielniach Zw. Sp. Pol. w Warszawie ten stosunek wynosił — 55,9% kap. wł. i 44,1% kap. obce, w spółdzielniach Zw. Rew. Sp. Kółek Rolniczych w Krakowie — 40,0% kap. wł. i 60% kap. obce.

Obrót towarowy na 1 spółdzielnię był najwyższy w spółdzielniach Zw. Spółdz. Polskich, a obrót towarowy na 1 członka był najwyższy w spółdzielniach niemieckich, przynależ-

nych do Zw. Sp. Roln. na Polskę Zachodnią, zaś udział na 1 członka był najwyższy w spółdzielniach Zw. Sp. Zar. i Gosp. w Poznaniu (73,97%).

Związkowych spółdzielni kredytowych było na koniec 1924 roku 3.646. Przynależnych do związków U. Z. S. było 532 sp., do związków Zjednoczenia — 1.855 sp., do związków niemieckich — 597 sp., do związków żydowskich — 413 sp., do związków ukraińskich (ruskich) — 247 sp. oraz do Zw. Spółdz. Spoż. — 2 spółdzielnie.

W 2.359 spółdzielniach kredytowych było ogółem 711.155 członków, przeciętnie na 1 spółdzielnię wypadało 301 członków. Najwyższe przeciętne wykazują spółdzielnie U. Z. S.

Suma bilansowa 2.412 spółdzielni wynosiła na 31. grudnia 1924 roku 66.238.172 zł, z tego na spółdzielnie Unji przypadało 40.018.815 zł (60% sumy wszystkich spółdzielni kredytowych w Polsce); na spółdzielnie Zjednoczenia — 7.857.346 zł.

Najwyższy udział na 1 członka przypada w spółdzielniach kredytowych Zw. Spółdz. Polskich w Warszawie (z wyłączeniem 2 spółdz. Zw. Sp. Spoż.).

Spółdzielnie jajczarskie są w Polsce b. słabo rozwinięte. Spółdzielni mleczarskich związkowych było 331. Związki Zjednoczenia liczyły 171 sp., związki niemieckie 89, związek ukraiński we Lwowie — 62 sp., a Zw. Sp. Zar. i Gosp. w Poznaniu tylko — 9 sp.

Pod względem liczb absolutnych spółdzielnie Zw. S. Z. i G. w Poznaniu ogółem najsłabiej się przedstawiają, lecz pod względem liczb przeciętnych dużo lepiej od spółdzielni Zw. Rew. Pol. Sp. Roln. w Warszawie, a co do wysokości udziału na 1 członka — najlepiej ze wszystkich spółdzielni mleczarskich. Dobrze jest zorganizowana spółdzielczość mleczarska niemiecka, grupująca się w 2 związkach rewizyjnych w Poznaniu.

Pozostają jeszcze spółdzielnie różne (budowlane i mieszkaniowe, rozmaite handlowe, wytwórcze, rolniczo-przemysłowe, osadnicze, ziemskie, pastwiskowe, księgarnie i różne), których było na koniec 1924 roku 329. W 249 tych spółdzielni było 48.765 członków.

Suma bilansowa 244 spółdzielni różnych wynosiła na 31. grudnia 1924 roku 17.739.691 zł, z czego na spółdzielnie Zjednoczenia — 250.609 zł, na spółdzielnie niemiec. — 1.595.248 zł.

Czysta nadwyżka 4.793 spółdzielni za 1924 r. wynosiła 4.184.225 zł, co wobec 34.234.316 zł kapitałów własnych stanowiło 12,2%. Dla 684 zbadanych spółek akcyjnych czysty zysk w 1924 r. wynosił tylko 5,8%. A zatem spółdzielnie wykazały znacznie wyższą rentowność niż spółki akcyjne. Podobnie odsetek strat w %-ach kapitałów własnych wynosił dla spółdzielni 3,6%, dla spółek akcyjnych — 12,7%.

Oddzielne tablice broszury poświęcone są spółdzielniom-hurtowniom, a wreszcie w końcu broszury podane są wykazy nowopowstałych spółdzielni w 1924 i 1925 latach. Jak widać z tych tablic, ruch założycielski był b. duży. W r. 1924 powstało 943 spółdzielni nowych, a w r. 1925 — aż 1.573.

Publikacje powyższego rodzaju są zawsze bardzo cenne, bo stanowią niczem niezastąpiony materiał statystyczny całości ruchu spółdzielczego w Polsce. Byłoby jednakże rzeczą wskazaną przyspieszenie prac wydawniczych, co podniosłoby ich aktualność. Jan Boguszewski (Warszawa).

Abramowski Edward: Pisma. Pierwsze zbiorowe wydanie dzieł treści filozoficznej i społecznej. W opracowaniu i z przedmową Konstantego Krzeczowskiego. T. III. Warszawa. Nakł. Związku Spółdzielni Spożywców R. P. 1927, 8-ka, str. 515.

Dziwulski Stefan: Romuald Mielczarski i jego prace. 1871—1926. Warszawa, 1926, 8-ka, str. 12 (Odbitka z „*Ekonomisty*” t. II—III).

Statystyka spółdzielni w r. 1924. Warszawa. Nakł. Związku Spółdzielni Spożywców R. P., 1925 [1926], 4-ka, str. 174.

[Uljanow Włodzimierz] Lenin N.: O kooperacji. Przekład z rosyjskiego i przypisy St. Heltmana. Moskwa. Centralne Wydawnictwo Ludów SSSR., 1926, 8-ka, str. 102. (Biblioteka Leninowska s. II, nr. 1).

Wopiechowski Stanisław: Romuald Mielczarski, pionier spółdzielczości w Polsce. Warszawa. Wyd. Związku Spółdz. Spożywców R. P. 1927, 8-ka, str. 61.

Czasopisma: B. W.: Związek ekonomiczny Spółdzielni Kółek Rolniczych w 1925 r. (*Poradnik Spółdzielni Nr. 5. 1927*). — Beck J.: Spółdzielczość a samorząd (*Samorząd Nr. 10. 1927*). — Całkosiński A. Dr.: Ruch spółdzielczy w Polsce (*Poradnik Spółdzielni Nr. 6. 1927*). — Chwarścianek S.: Duńskie spółdzielnie eksportowe masła (*Rolnik Spółdzielca Nr. 5. 1927*). — Cz. St.: Spółdzielnie spożywców w b. Kongresówce (*Poradnik Spółdzielni Nr. 5. 1927*). — Godwin E.: Stopień skoooperatywow-

nia w Szwajcarii (*Spółem Nr. 5. 1927*). — Tenże: Powiększenie funduszy spółdzielczych we Francji (*Spółem Nr. 6. 1927*). — J. J.: Obroty towarowe w „Rolnikach” Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu w 1925—26 r. (*Poradnik Spółdzielni Nr. 6. 1927*). — Kokociński A.: Rozwój spółdzielczości rolniczej województw: Wileńskiego i Nowogrodzkiego w 1926 r. (*Tygodnik Rolniczy Nr. 9—10. 1927*). — Kokociński J.: Ruch mleczarstwa w województwach zachodnich i kwestja stałego i korzystnego zbytu produkcji mleczarń spółdzielczych (*Rolnik Ekonomista Nr. 4. 1927*). — Żerkowski J.: Na marginesie statystyki spółdzielni za rok 1925 (*Spółem Nr. 4. 1927*). — Spółdzielczość spóżywców w powiecie Zamoj skim (*Spółem Nr. 4. 1927*). — Działalność oświatowa i propagandystyczna Związku Spółdzielni w Niemczech (*Spółem Nr. 4. 1927*).

Hedberg Anders: Le commerce de gros coopératif international. Paris. Les Presses Universitaires de France, 1926, 8-ka, str. 78.

Battistoni Mario: Il movimento cooperativo in Norvegia. Pref. di Emilio De Marchi. Roma. Ist. Nazionale di credito per la cooperazione, 1926, str. 88. (Bibl. di studi coop. publ. 2).

Hildebrand Karl: Betriebswirtschaftslehre des Genossenschaftswesens. T. I. Die betriebswirtschaftlichen Grundlagen der genossenschaftlichen Unternehmung. Halberstadt. H. Meyer, 1927. (Handbuch des Genossenschaftswesens in vier Bänden. 3).

Hilmer Franz: Genossenschaftliche Grundgedanken. Eine kurze genossenschaftliche Abhandlung. Brünn. Verlag d. WSchr. „Deutsche Landzeitung”, 1926, str. 15.

Ljubimoff J. E.: Die Konsumgenossenschaften in Sowjetrussland. Die zweite deutsche Arbeiterdelegation bei den Konsumgenossenschaften. Berlin, „Die Einheit”, 1926, str. 20.

Schloesser Robert: Die Konsumgenossenschaft im Urteil führender Leitgenossen. 2 neu zusammengestellte und mit einem Nachtrag versehene Auflage. Köln. „Gepag”. Grosseinkaufs- und Produktions A. G. deutscher Konsumvereine, 1926, str. 48. (Verbrauchergenossenschaftliche Bücherei 11).

Schloesser Robert: Der Spargedanke in der Konsumgenossenschaftsbewegung. Köln. „Epag”. Grosseinkaufs- und Produktions A.-G. deutscher Konsumvereine, 1926, str. 26. (Verbrauchergenossenschaftliche Bücherei 9).

C. Dział socjologiczny

I. Wydawnictwa zbiorowe. Podręczniki i systemy. Historia socjologii i krytyka.

- Ross E. A.: Das Buch d. Gesellschaft. Grundlagen der Soziologie u. Sozialreform. — przekł. niem. pod red. L. v. Wiese'go. Karlsruhe, 1927, G. Braun, str. 610, 20 mk.
- Carli Filippo : Introduzione alla sociologia générale. Bologna, 1926, Zanichelli.
- Branford V.: A survey of recent a contemporary sociology. Sociolog. Rev. (London) 18, 4, str. 315—322.
- Mauss Marcel: In memoriam. L'oeuvre inédite de Durkheim et des ses collaborateurs. L'année sociologique. Nouvelle Serie. Tom I. Paris, Alcan, 1923/24, str. 7—29.
- Segoud L.: Le Saint-Simonisme d'Auguste Comte et le but pratique de la sociologie. Rev. de synthèse hist. Paris, 41, 1, str. 63—80.
- Durkheim Emil: Critique de Saint-Simon et du Saint-Simonisme. Derniers fragments d'un cours d'histoire du socialisme. Rev. de métaphisique. Paris, 33, 4, str. 433—454.
- Wiese Leopold v.: Die moderne Soziologie u. Franz Oppenheimer. Zur Fortsetzung d. Diskussion d. Untergruppe über Methodologie auf d. 5. Deutschen Soziologentag in Wien. Weltwirtschaftl. Archiv, 25, 1, str. 10—18.
- Palmer Vivien M.: Impresions of sociology in Great Britain. The amer. journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 5. Chicago, 1927, str. 756—761.

II. Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

- Wiese Leopold v.: Allgemeine Theorie d. Gruppe. — Jahrb. f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, G. Braun, str. 1—21.
- Treitschke Heinrich v.: Die Gesellschaftswissenschaft. Ein krit. Versuch. Halle, 1927, Niemeyer, str. IX + 90.
- Takata Yasuma : Der Weg zur Gesellschaft. Jahrbuch f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, str. 22—37.
- Stoltenberg H. L.: Soziologie als Lehrfach an deutschen Hochschulen. Mit Vor- u. Nachwort v. Ferd. Tönnies. Karlsruhe, 1926, G. Braun, 1,— mk.
- Ellsworth Faris: Topical summaries of current literature. Social psychology. The american journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 4. Chicago, 1927, str. 623—630.
- Mehlis Georg: Die Geschichtsphilosophie Hegels a. Comtes. Jahrbuch f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, G. Braun, str. 91—110.

- Schröder Karl: *Geschichtsmetaphysik. Ein Nachwort zu Oswald Spenglers: „Untergang d. Abendlandes“*. — „Gesellschaft“ 3, 12, str. 535—546.
- Perry Ralf Barton: *General theory of value: its meaning and basic principles construed in terms of interest*. London (Langman), 1926, str. 720.
- Croce Benedetto: *Riduzione della filosofia del diritto alla filosofia del' economia*. Napoli, 1926, str. XXXII + 94.
- Weigelin Ernst: *Einführung in d. Moral- u. Rechtsphilosophie. Grundzüge d. Wirklichkeitsethik*. Leipzig, 1927, str. VIII + 202.
- Hegel Georg W. Fr.: *Schriften z. Gesellschaftsphilosophie. Bd. I. Philosophie d. Geistes u. Rechtsphilosophie*. Hrsg. m. Einf. u. Anm. vers. v. A. Baumler. — Jena, 1927, G. Fischer, str. VIII + 940.
- Rothembücher Karl: *Ueber das Wesen des Geschichtlichen u. die gesellschaftl. Gebilde*. Tübingen, 1926. [P. Siebeck].
- Haering Theodor: *Ueber Individualität in Natur u. Geisteswelt. Begriffliches und Tatsächliches*. Leipzig, 1923. (Teubner) str. VI + 114, 5,80 mk.
- Namias Americ: *L'histoire interprétée d'après les lois de l'énergie*, Rev. Intern. de Sociologie. Roczn. 35, zes. 1/2. Paris, 1927, str. 24—35.
- Olschki Leonardo: *Kulturgeographie Italiens*. Preuss. Jahrb. 207, I, str. 19—36.
- Bühler Karl: *Die Krise der Psychologie*. Kant-Studien 31. 4, stron 455—535.
- Dewey John: *Comment nous pensons*. Trad. de l'anglaise par le Dr. O. Decroly. Paris, 1925, E. Flammarion, str. 284.
- Kriedmann A.: *Die Welt d. Formen. System e. morpholog. Idealismus*. Berlin, 1925, str. 509.
- Jones Arthur J.: *Education and the individual*. New York, 1926, Century, str. 239.
- Zmavc Ivan: *Die energetischen Grundlagen d. Soziotechnik. Die allg. Lehre von d. menschl. Arbeit als d. Elem. d. wissenschaftl. begründeten Gesellschaft*. Reichenbach, 1926, str. 138.
- Lowie Rob. H.: *Theoretische Ethnologie in Amerika*. Jahrbuch f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, G. Braun, str. 111—124.
- Hayes Aug. W.: *Methods of rural sociology*. — *Journal of applied sociology*. Vol. XI Nr. 4. 1927, str. 327—333.
- Librachowa Marja: *Socjologia wychowania i pedagogika*. — *Ruch pedagogiczny*. Rok XIV. Nr. 1. str. 1—8. Kraków, 1927.
- Rowid Henryk: *Z zagadnień pedagogiki socjologicznej*. *Ruch pedagogiczny*. Rok XIV. Nr. 1, str. 21—26. Kraków, 1927.
- Chwałasiński Józef: *Dewey jako pedagog demokracji*. *Ruch pedagogiczny*. Rok XIV. Nr. 1. str. 12—21. Kraków, 1927.

III. Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Wolff K. F.: Rassenlehre. Neue Gedanken z. Anthropologie, Politik, Wirtschaft, Volkspflege u. Ethik. Leipzig, 1927, Kabitzsch, str. III + 251.
- Hankins Frank H.: The racial basis of civilization; a critic of the Nordic doctrine. New York, 1926, str. 396.
- Stojanowski Karol Dr.: Rasowe podstawy eugeniki. Poznań, 1927, M. Arct, str. 76.
- Tillenius Josias: Rassenseele u. Christentum. München, Lehmann, 1926, str. 52.
- Wentscher Else: Mutterschaft u. geistige Arbeit. Langensalza, 1926, (Beyer), str. 28.
- Delius Rudolf: Tanz u. Erotik. Gedanken z. Persönlichkeitsgestaltung d. Frau. München, 1926, str. 94.
- Calverston V. F.: Sex expression in literature. Introd. by H. E. Barnes. New York, 1926, str. 365.
- Margold Charles W.: Sex freedom and social control. Chicago, 1926, str. 154.
- Lucka Emil: Psychologie der Orgie. Zeitschr. f. Menschenkunde II, 4, str. 15—19.
- Adler Alfred: Le temperament nerveux. Eléments d'une psychologie individuelle. Trad. de l'allemand, par le Dr. Roussel. Paris, 1926, [Payot], str. 366.
- Koch H. u. Mjösen F.: Die Erbllichkeit d. Musikalität. Zeitschr. f. Psychologie. 99. t. Leipzig, 1926, str. 16—73.
- Peters W.: Die Vererbung geistiger Eigenschaften u. d. psych. Konstitution. Jena, 1925, str. 400.
- Ach Narziss, Kühle Ernst u. Passarge Ernst: Beiträge z. Lehre von d. Perseveration. Leipzig, 1926, [J. A. Barth], str. VIII + 276.
- Wohlgemuth A.: A critical examination of psycho-analysis. London, New York, 1923, str. 250.
- Mohr Fritz: Psychoanalyse u. Erziehung. Deutsche Rundschau 53, 1, str. 53—64.
- Klatt Georg: Geschlechtliche Erziehung als soziale Aufgabe. Leipzig, 1926, Oldenberg, str. 136.
- Verwoerd H. F. A.: A method for the experimental production of emotion. — Amer. journal of psychology, 1926, zeszyt 37 (July).
- Strauss Erwin: Wesen u. Vorgang d. Suggestion, [Abbdlg. aus d. Neurologie, Psychiatrie, Psychologie u. ihren Grenzgebieten]. Berlin, 1925. [S. Karge].
- Stoltenberg Hans L.: Gesellschaftliche Gefühle. Jhrb. f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 46—58.

- Wallis Wilson D.: An introduction to anthropology. New York — London, 1926, str. 520.
- Reuter E. B.: The relation of biology and sociology. — The amer. journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 5. 1927, str. 705—718.
- Panunzio Constantin: Population and race relation. — Journal of applied sociology. Vol. XI. Nr. 4. 1927, str. 334—338.
- Park Rob. E.: Human nature and collective behavior. — The amer. journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 5, str. 733—741.
- Williams Edward H.: How we become personalities. — Indianapolis, 1926, str. 295.
- Warbasse James P.: Cooperative democracy. New York, 1927, str. XIV + 331.
- Lundberg George A.: The demographic and economic basis of political radicalism and conservatism. — The amer. journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 5. 1927, str. 719—732.
- Stockwell Alcott W.: Our oldest national problem. — The amer. journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 5. 1927, str. 742—755.

IV. Życie społeczne.

Thérond Jean: Les projets de modifications du régime successoral et la crise de la natalité. Montpellier 1924, str. 163.

Rozprawa, poświęcona zagadnieniu celowości ustaw, których projekty krytycznie omawia, wkracza częściowo w dziedzinę socjologii; problematem ogólnym jest tu wpływ ustawodawstwa na kształtowanie się procesów socjalnych, szczegółowym zaś zagadnieniem udział czynnika legislacyjnego w depopulacji Francji.

Zagadnieniu ogólnemu nie poświęca Thérond więcej uwagi; mały wpływ ustawodawstwa na życie zdaje się być dlań kwestją nie podlegającą dyskusji. W związku z tem ogólnem założeniem także i zasadnicza teza zwolenników ustawodawstwa chroniącego rozrodność, traktowana jest krytycznie. Wiadomo, że zwłaszcza we Francji utrzymuje się powszechne przekonanie, że ustawodawstwo spadkowe kodeksu cywilnego wpłynęło poważnie na zmniejszenie się liczby dzieci. Viel-Castel ujął to w lapidarnem przeciwstawieniu: „si l'ancien régime faisait des fils aînés, le Code civil fait des fils uniques”; zdanie to do dziś dnia powtarzają chętnie zwolennicy wolności testowania. Thérond wykazuje, jak dalece jednostronny jest ten pogląd, jak już za dawnego régime'u silne były tendencje do ograniczenia prawa starszeństwa, jak niezgodne chronologicznie są fakty ograniczania potomstwa z ustawodawstwem,

jak wreszcie w warstwie związanej z ziemią, gdzie prawo starszeństwa największe by miało znaczenie dla utrzymania majątku rodzinnego, a w związku z niem i rodziny, kontrola urodzin jest rzeczą nierównie rzadszą niż wśród burżuazji, dla której zasada starszeństwa nigdy nie miała gospodarczego znaczenia. Odrzucając więc zasadniczą tezę, tak często proklamowaną i wskazując na cały splot przyczyn, powodujących depopulację, odrzuca autor również rozliczne projekty zmian ustawodawstwa spadkowego ze względu na spodziewane następstwa wzrostu urodzin (wolność testowania, uprzywilejowanie rodzin z wielu dziećmi, niepodzielność majątku rodzinnego i t. d.). Zagadnienia prawne nas tu oczywiście nie obchodzą; wynikiem wartościowym dla nas jest stwierdzenie niemożności wpływania na rozrodczość społeczeństwa środkami ustawodawczymi. Przyjawszy to twierdzenie autora, musimy jednak poczynić zastrzeżenia co do tezy ogólniejszej; ustawodawstwo nie ma bezpośredniego wpływu na przekształcenie rodziny (obniżenie autorytetu męzowskiego i ojcowskiego, coraz to wzrastająca ingerencja państwa, stopniowe ustalanie praw rodziny nieślubnej), co znów oddziaływa w pewnej mierze na kontrolowanie urodzin; tematu tego jednak już Thérond nie podejmuje, ograniczając się jedynie do zagadnień związanych z ustawodawstwem spadkowym.

Prof. Jan St. Bystroń (Kraków).

- Synge M. B.: A short history of social life in England. New York: 1926, [Barnes], str. 403.
- Weatherly Ulysses G.: Social progress; studies in the dynamic of change. Philadelphia, 1926, str. 406.
- Tönnies Ferd.: Fortschritt u. sociale Entwicklung. Geschichtsphilos. Ansichten. Karlsruhe, 1926, [G. Braun], str. IV + 140.
- Lion Hilde: Zur Soziologie d. Frauenbewegung. Die Sozialist. u. kathol. Frauenbewegung. Berlin, 1926, [Herbig], str. 176.
- Eberhard E. F. W.: Die Frauenemanzipation u. ihre erothischen Grundlagen. Wien—Leipzig, 1924, [Braumüller], str. XI + 916.
- Buddeberg Theodor. Dr.: Zur Soziologie des europäischen Denkens. Jhrb. f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 157—183.
- Selz Otto: Zur Psychologie d. Gegenwart. Zeitschr. f. Psychologie. 99. Bd. Leipzig, 1926, str. 160—196.
- Leighton Jos. Alex: The individual a. the social order. New York, 1926, [Appleton], str. 597.

- Gossen Hermann, Heinrich: Entwicklung d. Gesetze d. menschl. Verkehrs u. der daraus fließenden Regeln f. menschl. Handeln. 3. Auflg. Berlin, 1927, [Prager], str. XXIII + 278.
- Beuick Marshall D.: The limited social effect of radio broadcasting. The amer. journal of sociology. Chicago, 1927, Vol. XXXII, Nr. 4, str. 615—622.
- Gemahling Paul: La réglementation de la prostitution jugée d'après les faits. Bordeaux, 1926.
- Füllkrug Gerhard: Der Selbstmord in d. Kriegs- u. Nachkriegszeit. Eine moralstat. Untersuchung. Schwerin, 1927, [Bahr], str. 136.
- Smith Herman M.: Relation of the state to religious education in Massachusetts. Syracuse. New York, 1926, str. 350.
- Martin Gaston: La franc-maçonnerie française et la préparation de la révolution. Paris, 1926, str. XVI + 294.
- Eastman Max: Marx, Lenin and the science of revolution. London, 1926, str. 263.
- Hasebroek Johannes: Der imperialistische Gedanke im Altertum. Stuttgart, 1926, str. III + 26.
- Folke Konrad (d. i. Karl Frey): Machtwille u. Menschenwürde. Briefwechsel mit. e. Schweizerin über d. Problem d. Geschlechtsliebe. Zürich, 1927, str. 559.
- Cartellieri Alex: Weltgeschichte als Machtgeschichte. Die Zeit d. Reichsgründungen 382—911. München, 1927, str. XXVI + 398.
- Harmsen Hans: Sowjetrusslands- Ehe- Familien- u. Geburtenpolitik. Staat u. Volkstum, 1926, str. 311—352.
- Schuyler Rob. Livingston: Ireland a. the english parliament. An imperial phase of the Puritan revolution. Polit. Science Quaterly. [New York] 41, 4, str. 489—519.
- Kohn Hans: Die politische Idee d. Judentums. Karlsruhe, 1926, G. Braun.
- Croce Benedetto: Grundlagen der Politik. Karlsruhe, 1926, G. Braun.
- Renz Oskar: Die Lösung d. Arbeiterfrage durch d. Macht d. Rechts. Luzern, 1927, str. 134.
- Schippel Max: Zur Soziologie kolonialer Arbeitsverhältnisse. Jhrb. f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, G. Braun, str. 140—156.
- Martin Kingsley: The British public and the general strike. London, 1926, str. 128.
- Bonnet Clarence E.: Unternehmertum u. soziale Frage in Amerika. Uebertragen u. bearb. v. H. Lechlappe. Tübingen, (Mohr), 1926, str. XVI + 174.
- Stier-Somlo Frtiz: Zur Soziologie d. internationalen Rechts. Jahrb. f. Soziologie. Bd. III. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 125—139.
- Hitler Adolf: Mein Kampf. Die national-sozialistische Bewegung. München, 1927, str. XI + 354.

- Wolff Erik: Die soziologischen Grundlagen d. Fürsorge u. Wohlfahrts pflege. Jena, 1927, [Fischer] str. VIII + 39.
- Enderle August: Die Gewerkschaftsbewegung. Berlin, 1926, str. 144.
- Kühnemann Eugen: Geistige Strömungen in Deutschland. (Zur Frage d. deutsch. Gegenwart). Berlin, 1927, str. 96.
- Giretti Edoardo: Il problemi del giorno. Il liberalismo. Pinerolo. 1926, str. 90.
- Sturzo Luigi: Italien u. Fascismus. Uebers. von L. u. A. Dempf. Köln, 1926, str. VIII + 284.
- Rappaport Jakob: Die Nationalitätenfrage in Polen. Jhrb. f. Soziologie. III. Bd. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 235—258.
- Michels Jakob: Vaterlandsliebe u. Heimatsgefühl. — Kölner Vierteljahrshefte f. Soziologie. 6. Jhr. H. 3. München—Leipzig, 1927, str. 219—231.
- Ellwood Charles A.: Social evolution a. cultural evolution. — Journal of applied sociology. Vol. XI. Nr. 4. 1927, str. 303—314.
- Poole Willard C. a. Pool Harriet K.: Laws of social distance. — Journal of applied sociology. Vol. XI. Nr. 4. 1927. str. 365—369.
- North Cecil: Social differentiation. — Univ. of North Carolina Press, 1926, str. IX + 343.

V. Grupy i typy.

Huzella Th.: L'individu dans la vie sociale au temps de paix et au temps de guerre. Essai sur la sociologie médicale: Paris 1925, Presses Universitaires, str. 234.

Socjologowie nie mają zwyczaju pisywać o rzeczach lekarskich; szkoda, że lekarze nie stosują tu prawa wzajemności! Socjologia, jak filozofja, jak sztuka, należy niestety do tych dziedzin, w których dość śmiało można grasować, będąc zbrojnym jedynie we wzmożone samopoczucie i wiedzę w swoim zakresie, choćby najodleglejszym od sfery zagadnień humanistycznych. Huzella jest profesorem medycyny w Debreczynie i jak się okazuje z cytowanych przezeń prac własnych, specjalistą w zakresie schorzeń wątroby; kwalifikacje to zupełnie wystarczające, aby stworzyć system „socjologii medycznej”, którego podstawą będzie uznanie społeczeństwa za organizm (przyczem autor powołuje się na autorytet Menejusza Agryppy), a okresu pokoju i wojny za zdrowie i chorobę tegoż organizmu; choroba oczywiście będzie częściową atrofią wątroby (społecznej). Uświadomieni o tem, czem jest „socjologia medyczna” przechodzimy dość obojętnie obok licznych rozdzia-

łów, zapełnionych historjozofją, gdzie oczywiście Jehowa, Chrystus, Carlyle, Rabindranath Tagore i Romain Rolland popierają wywody autora. Z socjologów zna Huzella jedynie Le Bona i Tarde'a; do jakich następstw prowadzić może czasem łatwość formy! Prof. Jan St. Bystroń (Kraków).

- Mackenzie F. A.: The problem of the family. „Spectator” [London], V. 131, 730, 732; 132, 787—788; 133, 848—849; 134, 893—894; 135, 952—953; 137, 1060—1061; 138, 1103—1104.
- Stockham Alice B.: Ethik der Ehe. Uebers. aus d. amerik. v. W. Zimmermann. Jena, 1927, str. 106.
- Tupper Frederick: Types of society in medieval literature. New York, 1926, [Holt], str. 174.
- Kampfmeyer Paul: Die Sozialdemokratie in d. deutschen Geschichte bis z. Reichsgründung. München, 1926, [Birk] str. 87.
- Holer Oskar: Berufsverband u. Staat. Eine soziolog. Studie. Zürich, 1926, str. 107.
- Ferri Enrico: Questions pénitentiaires. [Le congrès pénitentiaire intern. de Londons]. Revue Intern. de Sociologie. Paris, 1927, 35 Roczn., Nr 1/2, str 1—23.
- Weber Anatol: Traite élémentaire des sociétés de capitalisation. Paris, 1925 [M. Rivière].
- Brandis Clemens: Die ungarische Seele. Wien, Almathea-Verlag, 1926, str. 155.
- Marty Henri: L'education de l'élite en Angleterre. Science sociale. [Paris] 41, 8, str. 3—45.
- Michels Rob.: Prolegomena z. Analyse des nationalen Elitegedankens. Jahrbuch f. Soziologie III. Band. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 184—199.
- Günther Adolf: Soziologie d. Grenzvolkes, erläutert an d. Alpenländern. Jahrbuch f. Soziologie III. Band. Karlsruhe, 1927 [G. Braun], str. 200—234.
- Siegfried André: Die ethnische Krise d. Vereinigten Staaten. Jhrb. f. Soziologie. III. Bd. Karlsruhe, 1927. [G. Braun], str. 259—280.
- Ross Edward Alsworth: Soziologische Beobachtungen in Indien. Jhrb. f. Soziologie. III. Bd. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 281—293.
- Wilhelm Richard: Chinas Gesellschaftsstruktur. Jhrb. f. Soziologie III. Bd. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 337—343.
- Maunier René: Zur Soziologie d. Kabylen. Jhrb. f. Soziologie. III. Bd. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 315—336.
- Kraus Alois: Das indische Dorf. Jhrb. f. Soziologie. III. Bd. Karlsruhe, 1927, [G. Braun], str. 294—314.

- Nation u. Nationalität. Erster Ergänzungsband zum Jhrb. f. Soziologie. Inhalt: Herz F.: Wesen u. Werden d. Nation; Steinmetz J. R.: Die Nationalität u. ihr Wille; Roffenstein G.: Zur Soziologie des Nationalismus u. d. nationalen Parteien; Boehm M. H.: Die Nationalitätenfrage; Kármán E. v.: Psychologie d. Internationalismus. — Karlsruhe, 1927 [G. Braun], str. 220.
- Westermarck Edward: A short history of marriage. — New York, 1926, str. XIII + 327.
- Hawthorne Horace B.: The sociology of rural life. — New York, 1926, str. X + 516.
- Smith William C.: The rural mind: a study in occupational attitude. — The amer. journal of sociology. Vol. XXXII. Nr. 5, str. 771—786. Chicago, 1927.
- Mowrer E. R.: Family disorganization. An introduction to a sociological analysis. Chicago, 1927, str. 334.
- Bowman Leroy E.: An approach to study of leadership. — Journal of sociology. Vol. XI. Nr. 4. 1927. str. 315—321.
- Michels Rob.: Bedeutende Männer. Charakterolog. Studien. — Leipzig, 1927. (Quelle & Meyer).
- Geiger Theodor: Führer u. Genie. — Kölner Vierteljahrshefte f. Soziologie. Jhrg. 6. H. 3. München—Leipzig, 1927, str. 232—247.
- Kronheimer Paula: Grenzglieder d. Standes. — Kölner Vierteljahrshefte f. Soziologie. Jhrg. 6. H. 3. München—Leipzig, 1927. str. 248—268.
- Hermes Gertrud: Die geistige Gestalt d. marxistischen Arbeiters u, die Arbeiterbildungsfrage. — Tübingen (Mohr), 1926, str. XI + 331.
- Abramowski Edward: Społeczeństwo feudalne. — Pisma III. tom. Warszawa, 1927, str. 463—485.
- Baumal Francis: Le féminisme au temps de Molière. Paris, 1926, [Bibl. Intern. d. critique 56], str. 164.
- Johnson G. W.: The evolution of woman. From subjection to comradeship, with a memoir. London, 1926, str. 276.
- Beil Ada: Die unbekannte Männerseele. Leipzig, 1927 [Hirsel], str. 162.
- Kauss Otto: Das einzige Kind. Dresden, 1926, str. 33.
- Slawson John: The delinquent boy; a socio-psychological study. Boston, 1926, str. 485.
- Ferri Enrico: Un secolo di omicidii e suicidii in Europa. Bull. de l'Institut. Intern. de Statist. [Roma] 22, 3, str. 418—440.
- Guilhermet Georges: Le milieu criminel. Paris, [Costes], str. 260.
- Weber C. O.: Moral judgment in female delinquents. Journal of applied psychology. 1926, 10, str. 89—91.
- Salomon Albert: Zur Soziologie des Geniebegriffs. „Gesellschaft“ 3, 12, str. 504—513.
- Zilsel: Die Entstehung des Geniebegriffs. Tübingen, 1926.

Schmitz Oskar A. H.: *Pas Problem d. Persönlichkeit. Zeitschr. f. Menschenkunde*, 2, 5, str. 8—18.

Ford Henry avec le collabor. de Growthier Samuel: *Aujourd'hui et demain. Trad. de l'anglais par L. P. Alauss et P. Hollard. Paris, 1926, [Payot], str. 348.*

VI. Wytwory społeczne.

Abramowski Edward: *Pisma. Tom III. [Pierwsze zbiorowe wydanie dzieł treści filozoficznej i społecznej. W opracowaniu i z przedmową Konst. Krzeczowskiego]. — Warszawa, 1927. Nakł. Związku Spółdzielni Spożywców Rzeczypospolitej Polskiej, str. 4 nlb. + 515 + 1 nlb. (z portretem autora).*

Wydany przed paru tygodniami III. tom pism Abramowskiego zawiera prawie wyłącznie prace dotychczas niedrukowane. Obok studjum „Co to jest sztuka” i dwóch fragmentów, zebranych przez wydawcę, p. Krzeczowskiego, pod łącznym tytułem „Państwo i prawo”, znajdujemy w tym tomie obszernie, choć niewykończone studjum o „Feodalizmie” i dwa szkice a raczej plany do niewykonanych już przez Abramowskiego prac o „Społeczeństwie feudalnym” i „Kapitalizmie”. Socjologiczna zawartość ostatniego tomu nie ogranicza się oczywiście do rozpraw wydzielonych przez wydawcę pod tą etykietą; niewątpliwie bardziej interesujące będą dla socjologa ciekawe analizy o charakterze zdecydowanie socjologicznym, jakie Abramowski obficie rozrzucał po wielu stronicach obszernego studjum o „Feodalizmie”.

Ze względu na indywidualność i wybitne znaczenie prac socjologicznych autora, wszystkie wydane dotychczas tomy jego pism omówię bliżej w jednym z następnych zeszytów „Ruchu”.
Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań).

Tarnawski Władysław. *Z Anglii Współczesnej*, Lwów, Ossolineum, 1927, str. 459.

W sztuce współczesnej popularne jest hasło, że twórczość artystyczna nie powinna się uzależniać od rzeczywistości, lecz szybować nad nią własnymi drogami. A mimo to prawdą nadal pozostaje, że wielka sztuka — poza muzyką i architekturą oczywistą, — zawsze jest swoistem poznaniem rzeczywistości. Dzieło sztuki może być nawet odtworzeniem indywidualnego fragmentu rzeczywistości — portret, czy krajobraz. Jeśli niem

nie jest, to jest jednak poznaniem powszechnych związków, następczych, czy strukturalnych, pomiędzy cechami rzeczy i zdarzeń, których całością składa się na rzeczywistość. Powiadają wprawdzie, że już oko artysty widzi rzeczywistość w sposób sobie właściwy, a fantazja jego przetwarza do niepoznania materiał obserwacji. Lecz w tych podwójnych przekształceniach ginie tylko przypadkowość: kontury niezmiennych praw rzeczywistości uwydatniają się tem bardziej plastycznie. To też słusznie twierdzi jeden z psychologów niemieckich, że psychologii można się uczyć od Dostojewskiego w niemniejszej mierze, niż od uczonych profesorów. Rozszerzyłbym tylko to twierdzenie: o rzeczywistości społecznej można dowiedzieć się wiele nie tylko od socjologów, lecz również od powieściopisarzy i dramaturgów. Rzadko jest powieść badaniem czysto psychologicznym. Może do typu psychologicznego wyłącznie studjum zbliża się najwięcej powieść Proust'a, ale i tutaj przecież ludzie żyją w środowisku ludzkim i tak a nie inaczej zachowują się wobec ludzi. Wyraźnie natomiast odtworzenie rzeczywistości społecznej mają na celu dzieła Dickensa, Tołstoja, Prusa i wiele dzieł Conrada. Właściwie każda powieść, w której opowiada się o dziejach wielu ludzi, pozostających w stosunkach ze sobą, jest już powieścią socjologiczną. Akcja pomiędzy ludźmi się dokonywująca jest bowiem przebiegiem społecznym. Powieść tedy jest najczęściej formą myśli socjologicznej. Z jeszcze większą słuszością można to powiedzieć o dramacie.

To też najzupełniej słusznie postawił sobie zagadnienie znany anglista lwowski, Wł. Tarnawski, poświęcając jeden z obszernych pięciu szkiców, składających się na książkę, której tytuł wypisałem powyżej, „Grupom społecznym w dzisiejszej belletrystyce angielskiej”. Analizie poddaje dzieła i utwory Galsworthy'ego, Shaw'a, Wells'a, Chestertona i Belloc'a, opowiadając treść dzieł omawianych i wydobywając z nich najważniejsze myśli przewodnie autorów w dziedzinie zagadnień społecznych. Wywody te są bardzo interesujące, choć może byłyby więcej jeszcze sugestywne, gdyby autor tej książki ujął je w sposób bardziej syntetyczny i raczej systematyzował badany materiał, niż opowiadał prostą metodą narracyjną rozważane utwory. Przytem, lepiej byłoby może, gdyby obok ogólnych tendencji społecznych każdego z omawianych autorów wyraźniej było podkreślone, jaką metodą ujmują oni poszczególne przebiegi społeczne. Byłoby to tembardziej interesujące, że w utworach omawianych odzwierciadla się współ-

czesne życie angielskie i głębokie przemiany, które w niem dziś zachodzą.

Zagadnieniom społecznym poświęcone są również cztery pozostałe szkice. W jednym z nich autor powraca raz jeszcze do utworów Shawa. W drugim daje interesujące uwagi o Anglii, na obserwacjach własnych oparte: mówi o charakterze narodowym Anglików. Oczywiście, takie próby syntezy są zawsze bardzo trudne i niebezpieczne; niemniej wywody autora czyta się z zainteresowaniem. W trzecim szkicu opowiada o historjofobicznym dziewiętnastoaktowym dramacie T. Hardy'ego, stanowiącym dramatyczną kronikę wojen napoleońskich. W czwartym wreszcie podaje bardzo ciekawe wiadomości o kwestji żydowskiej w Anglii i na tem tle ogólnem przedstawia oryginalne poglądy na tę kwestję H. Belloca, niewątpliwie jednego z najbardziej fascynujących pisarzy współczesnej Anglii.

Polski czytelnik dowie się z książki prof. Tarnawskiego wiele rzeczy nieznanych o życiu angielskiem, jego dzisiejszych problematach i bolączkach, to też należy być wdzięcznym autorowi za napisanie tej książki. Wolałbym tylko, aby rzeczowego, informacyjnego charakteru pracy nie zamącały wartościujące uwagi autora, które czasem nadają wywodom ton publicystyczny. Czesław Znamierowski (Poznań).

Fischer Adam: Lud Polski. Podręcznik etnografii polskiej. Opracowany z zasiłku M. W. R. i O. R. Z 3 mapami i 58 ilustracjami w tekście. Lwów-Warszawa-Kraków, 1926. (Wydaw. Zakładu Narod. Im. Ossolińskich), str. IV + 240.

W sto lat prawie od chwili ukazania się „Ludu polskiego” Ł. Gołębiowskiego (1830 r.), wychodzi praca prof. A. Fischera podejmująca poraz wtóry ten sam problem: syntetycznego ujęcia dotychczasowego dorobku ludoznawstwa polskiego. Odstęp czasu dzielący obie te prace jest wielki, tem większy, że właśnie w międzyczasie dokonano olbrzymiego wysiłku gromadzenia materiałów z zakresu ludoznawstwa polskiego (Kollberg i w. in.) i monograficznego ich opracowywania i że etnologia, etnografia i ludoznawstwo dopiero w drugiej połowie XIX i na początku XX w. dochodziły stopniowo do uświadomienia swych zadań, przedmiotu i precyzowania metod.

Czas był już istotnie najwyższy, aby owe disiecta membra monograficznych prac z zakresu ludoznawstwa polskiego ująć w jakąś syntetyzującą całość. Tego właśnie zadania podjął się

poraz pierwszy — od czasu Gołębiowskiego — zasłużony etnolog lwowski prof. A. Fiszer w pracy p. t. „Lud Polski”¹⁾. Książka przeznaczona jest dla użytku szkół średnich a zarazem jako wstępna lektura dla słuchaczy uniwersytetu. Tem tłumaczyć należy niepożądaną szczupłość jej rozmiarów i charakter popularnego wykładu.

Po krótkim wstępie o zadaniach, metodach, historii i znaczeniu dla innych nauk etnologii, etnografii i ludoznawstwa (definicja ludoznawstwa zbyt krótko ujęta i mglista) i omówieniu grup etnicznych, zamieszkujących terytorjum Polski, przechodzi autor do szczegółowego przedstawienia trzech zasadniczych grup wytworów kulturowych: kultury materialnej, społecznej i duchowej. Podział zagadnień ludoznawstwa przyjął autor od R. Lasch'a (Buschan: *Völkerkunde* T. I. Stuttgart: 1922). Pod względem metodologicznym stara się autor połączyć obie zasadnicze metody współczesnej etnologii: przyrodniczo-ewolucjonistyczną i historyczną (metodę kręgów kulturowych), kładąc — i słusznie — bez porównania silniejszy nacisk na opracowanie materiału metodą historyczną, która niewątpliwie jest jedynie adekwatną metodą i jedynie racjonalnie może wyznaczyć istotne zagadnienia genezy i rozwoju w badaniu struktury społeczno-kulturowej tych zwłaszcza grup etnicznych, które w historii swej nie wykazują względnej choćby izolacji, ale szereg intensywnych kontaktów społeczno-kulturowych z obcymi grupami i kulturami. W zakończeniu stara się autor ująć wyniki swej pracy we wnioski ogólne, określające chronologię i pochodzenie nawarstwień w strukturze społeczno-kulturowej ludu polskiego (w czym zresztą miał już poprzedników).

Dla socjologa najciekawszy będzie oczywiście dział kultury społecznej; niestety — wypadł on najsłabiej. Autor szereguje tu rzeczy, stojące często w dość luźnym związku z właściwą kulturą społeczną (np. wierzenia i zwyczaje związane z budową domu), pomija natomiast tak zasadnicze „wytwory społeczne” jak ustrój społeczny gminy wiejskiej, rodziny, stosunki starszego do młodszego pokolenia, chłopa do sługi czy najemnika, wzajemne stosunki obu płci i zwyczajową regulację tych stosunków. Niezadowała również — bo zbyt ogólnikowe — omówienie prawa ludowego. Jako poważny zarzut, odnoszący

¹⁾ O drugiej próbie prof. J. St. Bystronia p. t. „Wstęp do ludoznawstwa polskiego” (1926) napiszę w następnym zeszycie „Ruchu”.

się do całej pracy prof. A. Fiszera, podniósłbym również zupełny brak krótkiej, przystępnie napisanej charakterystyki struktury psychicznej ludu polskiego; krótka analiza tego, co może niezupełnie słusznie nazwano prelogizmem (v. krytykę R. Thurnwald'a w „Psychologie d. primitiven Menschen”) pozwoliłaby czytelnikowi na wniknięcie i zrozumienie odrębności kultury ludowej, jej poszczególnych wytworów, logiki ich genezy, utrzymywania się, rozwoju i zaniku. Braki te są tem dziwniejsze, że autor, poruszający się dotychczas z wielką swobodą i rzetelną zasługą w dziedzinie badania kultury duchowej i społecznej ludu polskiego, wykazywał zawsze dużo zrozumienia i subtelności w traktowaniu tych właśnie zagadnień psychologiczno-społecznych.

Niemniej książka prof. A. Fiszera jest cennym wkładem a czytelnikowi ułatwia w wysokim stopniu orientację wstępną w zagadnieniach ludoznawstwa polskiego. Zasadniczą jej wadą, z której zapewne wynikł szereg szczegółowych braków, to chyba zbyt daleko idąca zwięźłość, zbyt wąskie ramy dla przedstawienia tak obszernej całości. I skróć ma swoje granice, poza którymi przestaje już przemawiać do wyobraźni czytelnika.

Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań).

Warnotte D.: Les origines sociologiques de l'obligation contractuelle
Revue de l'Institut de Sociologie. 1926, zesz. 6, str. 47—76.

Zahn Friedrich: Internationale Kulturstatistik. (Moralische, geistige u. politische Kultur). Bull. de l'Inst. de Statist. (Roma), 22, 3, str. 28—54.

Mayer Theodor: Wirtschaftsgeschichte u. Wirtschaftstheorie. Bemerkungen z. Lehre Othmar Spanns. Zeitschr. f. d. ges. Staatswiss. 82, 1, str. 45—70.

Bachofen Johann Jakob: Mutterrecht u. Urreligion. Eine Auswahl. Hrsg. v. Rud. Marx. Leipzig, 1926 ([Kröner], str. XIX + 276 [3,50 Mk.].

Engländer H.: Die Entwicklung des Familienrechts in Sowjet-Russland. Zeitschr. f. osteurop. Recht. II, 5/6, str. 577—587.

Barth: Das internationale Ehescheidungsrecht. D. Deutschen-Spiegel. 4, 3, str. 110-116.

Bergmann: Internationales u. interterritoriales Ehe- u. Kindschaftsrecht in Polen. Zeitschr. f. Standesamtswesen. 7, 1, str. 7—12.

Mazzarella G.: Studi di etnologia analitica dell' antico diritto indiano. — Catania, 1927. La Stampa.

Tarnowski Hans: Die systematische Bedeutung der adaequaten Kausalitätstheorie f. d. Aufbau des Verbrecherbegriffs. Berlin, 1927. [W. de Gruyter], str. X + 340 (18 Mk.).

- Marbe Karl: Ueber Strafanstalt u. Psychologie. Zeitschr. f. Psychologie. 99 Bd. Leipzig, 1926, str. 375—382.
- Leuba James H.: Die Psychologie der religiösen Mystik. Uebers. v. Erica Pfahl. München, 1927 [Bergmann]. Grenzfrg. d. Nerven u. Seelebens H. 128/130, str. X + 260 in 4^o [16,50 Mk.].
- Browne Edward Granville: A year amongst the Persians. The life, character and thought of the people of Persia. London, Cambridge Univ. Pr. 1926, str. 674.
- Hurwicz Elias: Der neue Osten. Wandlungen u. Aussichten. Berlin, 1927, str. VIII + 201.
- Karsten Rafael: The civilisation of the South American Indians. With special reference to magic a. religion. London, 1926, str. 572.
- Mauss Marcel: Essai sur le Don, Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques. L'Année Sociologique. Nouvelle Serie. Tom I. Paris, 1923/24 [Alcan], str. 30—186.
- Lens de A. R.: Pratique des harems marocains. Paris, 1925 [Paul Genthner], str. 95.
- Lippert Peter: Die Weltanschauung des Katholizismus. Leipzig, 1926, str. 113.
- Buckle Gerard Ford: The mind and the film. The psychological factors in the film. London. 1926, str. 133.
- Miller Nathan: Some aspects of the name in culturel-history. The amer. journal of sociology. Chicago, 1927, Vol. XXXII. Nr. 4, str. 585—600.
- Allier Raoul: L'incantation et l'unité des principes de la magie. Revue Intern. de Sociologie. Paris, 1927. Roczn. 35. Zesz. 1/2, str. 36—49.
- Abramowski Edward: Co to jest sztuka. Z powodu rozprawy L. Tołstoja „Czto takoje iskustwo”. — Pisma III. t. Warszawa, 1927. (Oprac. Konst. Krzeczkowski). Nakł. Związku Spółdzielni Spożyców Rzeczypospolitej Polskiej, str. 1—34.
- Abramowski Edward: Państwo i prawo (dwa fragmenty). Pisma III. T. Warszawa, 1927, str. 35—67.
- Abramowski Edward: Feodalizm. [Powstanie społeczeństwa feodalnego; Gospodarstwo społeczeństwa feodalnego; Miasta; Kościół; Ustrój polityczny; Stan umysłowy i moralny; Walka klas; Proces rozkładowy feodalizmu; Przewrót moralny i umysłowy; Walka klas w okresie przejściowym; Niezgodność nowego społeczeństwa z ustrojem prawnym (ucisk prawny); Przypisy autora]. Pisma III. tom. Warszawa, 1927, str. 71—462.
- Abramowski Edward: Kapitalizm (fragment). Pisma III tom. Warszawa, 1927, str. 486—508.
- Westermarck Edward: Ritual and belief in Marocco. 2 vols. London (Macmillan & Co.) 1926. str. XXXII + 608 i str. XVII + 629.

Summers Montague: The history of witchcraft a. demonology. — New York, 1926. str. XV + 353.

Malinowski Bronisław: Myth in primitive psychology. New York, 1926. str. IX + 83.

VII. Varia.

Koschembahr-Łyskowski Ignacy: Cele i zadania polityki społecznej. — Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Opieki Społecznej. Nr. 1. Warszawa, 1927 (F. Hoessick), str. 14.

„Polskie Towarzystwo Opieki Społecznej” założone w r. 1924, rozpoczęło w ostatnich czasach wydawnictwo szeregu prac, mających na celu popularyzację aktualnych problemów polityki społecznej i szerzenie zrozumienia dla ich wzajemnych komplikacji w szerszych warstwach czytelniczych. Wydano dotychczas trzy broszurki (v. sub VII); pierwszą z nich o charakterze ogólnym, programowym, jest broszurka prof. prawa rzymskiego (Uniw. Warsz.) p. Koschembahr-Łyskowskiego.

Według określenia autora, „kwestja socjalna powstaje, jeżeli zyski z pracy ludzkiej, tak fizycznej, jak intelektualnej, są podzielone nierównomiernie”.... „To też rozwiązaniem kwestji socjalnej będzie ustroj społeczny, który zapewni równomierne podział zysków, powstających z pracy ludzkiej. W takim ustroju nie tylko jednostka będzie mogła rozwinąć wszystkie swe siły indywidualne, ale także zbiorowość osiągnąć zdoła najwyższy szczebel rozwoju kulturalnego” (str. 6). Tak przynajmniej sądzi autor, dla którego, wnioskując z przytoczonych zdań, cały problem struktury społecznej sprowadza się do ściśle określonego wyznacznika natury ekonomicznej a dynamika procesów społeczno-kulturalnych opiera się na założeniu prestabilizowanej harmonji. Czytelnik, nastawiony przez autora w sposób tak upraszczający „cele i zadania polityki społecznej”, nie może wyjść z podziwu dla braku pomysłowości władz państwowych, które głowiąc się bezskutecznie, w ryzykownych często pomysłach rozwiązywania kwestji społecznej, nie zdołały dotychczas wpaść na tak prostą receptę i czyta ze zdumieniem dalsze wywody autora na temat trudności rozwiązywania problemów społeczno-gospodarczych. Może tedy filozof i socjolog L. Stein miał jednak rację: t. zw. „kwestja społeczna” obejmuje nie tylko zagadnienia ekonomiczne, ale i religijne, etyczne, pedagogiczne, prawno-filozoficzne, estetyczne polityki światowej i t. p. i dlatego tak trudno ją pozytywnie usunąć?

O znaczeniu socjologii dla rozwiązywania konkretnych problemów polityki społecznej autor nie wspomina. Cytuje wprawdzie „Traité de sociologie générale” V. Parety, jako próbę metody psychologicznej „zrozumienia zjawisk społecznych i gospodarczych”. Metoda to jednak — podkreśla autor — niewystarczająca, albowiem „badanie linii faktycznej ewolucji wykazuje nam, że ewolucja gospodarcza i społeczna opiera się na trzech podstawach zasadniczych, a mianowicie: na własności jednostkowej, na wolności umów, i na spadkobranium” (str. 8).

Oczywiście socjologja nie uzurpuje sobie praw jedynej podstawy dla technologii czy prakseologii społecznej, ma jednak prawo domagać się, aby wyniki jej badań były w conajmniej równej mierze uwzględniane w rozwiązywaniu zagadnień polityki społecznej — jak wyniki ekonomji. O tych zaś „trzech zasadniczych podstawach” ewolucji społecznej i gospodarczej, jakie ustanawia autor, można jedynie powiedzieć, że ich zasadnicza podstawowość jest conajmniej... nieudowodniona.

Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań).

Keller Paul: Louis Blanc u. d. Revolution v. 1848. Zurich, 1926. [Girsberger], str. XIV + 232.

Keynes John Maynard: Laissez-faire and communism. New York, 1926. [New-Republic], str. 144.

Ball Hugo: Die Flucht aus d. Zeit. [Fuga saeculi]. München, 1927. [Duncker & Humblot]. str. V + 330. [11 Mk.].

Marchant James Sir: The future of the Church of England. London, 1926, str. 260.

Wildes Harry, Emerson: Press freedom in Japan. — The amer. journal of sociology. Chicago, 1927. Vol. XXXII. Nr. 4, str. 601—614.

Bellot Elisabeth: Individualpsychologie u. Schule. München, 1926. [Bergmann], str. 66.

Sasaki H.: Moral-Erziehung in Japan. Geschichtliches, Theoretisches, Praktisches. Leipzig, 1926. [Akad. Verlagsges.]. str. XIII + 160.

Kühnemann Alfred: Amerikanische Kulturprobleme im Lichte eines pädagog. Kritikers. — Völkerpsych. Charakterstudien (III. Bd.). Leipzig, 1927. [Hirschfeld], str. 152—170.

Enson Beatrice: Neue Erziehung in Amerika. — „D. werdende Zeitalter”, 5, s/6, str. 218—225.

Frieden P.: Das französische Bildungswesen in Geschichte n. Gegenwart. Paderborn, 1927, Schönigh. str. VIII + 192.

- Hoffmann Paul: Die gegenwärtige Krise in d. Schulreform. Ihre Ueberwindung durch d. Synthese v. Erlebnis- u. Arbeitsunterricht. Leipzig, 1927. Teubner, str. VI + 100.
- Kerschensteiner Georg: Pojęcie szkoły pracy. — przekł. z ang. A. Kierska pod red. Fel. Kierskiego. — Bibl. Przekł. Dzieł Pedagog. T. 4. Lwów—Warszawa, 1926. (Książnica Atlas), str. X + 124.
- Ziegler Leopold: Zwischen Mensch und Wirtschaft. Darmstadt, 1927, str. 379.
- Schalcher Traugott: Die Reklame d. Strasse. Wien, 1927. [Barth], str. 144.
- Marbe Karl: Psychologie der Werbung. Stuttgart, 1927. [Poeschel], str. VII + 132. (6 Mk).
- Charters Werret Wallace u. Eichler Max: Verkaufs-Psychologie f. d. Einzelhandel. Den deutsch. Verhältnissen angep. v. Eichler M. — Bearb. d. amerik. Originals: How to sell at retail. Stuttgart, 1926, str. 474.
- Recke Walther: Die polnische Frage als problem d. europäischen Politik. Berlin, 1927. [Stilke]. str. XII + 399.
- Stier-Somlo Fritz: Sozialversicherung. Ein Nachschlagebuch. Halberstadt, 1927, str. XVIII + 305.
- Hoffmann Gustav: Sozialismus u. Städtebau. — Das Wohnen als Sozialist. Kulturproblem. Hannover, 1927, str. 94.
- Damaschke Adolf: Die seelischen Wirkungen d. Wohnung. Jhrb. d. Bodenreform. 22, 4, str. 197—214.
- Gillin John, Lewis: Poverty a. dependency, their relief and prevention. — Rev. edit. New York, 1926, str. 846.
- Koschembahr-Łyskowski Ignacy: Cele i zadania polityki społecznej. Wydawn. Polskiego Tow. Polityki Społecznej Nr. 1. Warszawa, 1927. [F. Hoesick]. str. 14.
- Wündrich Hans: Der Prospekt als geschäftliches Werbemittel. Wien, 1927. (Barth), str. 234.
- Roszkowski Stanisław: Czas pracy jako zagadnienie społeczne. — Wydawn. Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej Nr. 2. Warszawa, 1927. (F. Hoesick), str. 42.
- Drecki Jerzy, Inż.: Organizacja pracy, produkcji i zbytu. — Wydawn. Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej. Nr. 3. Warszawa. 1927. (F. Hoesick). str. 35.